Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα τον καθηγητή μας, Κωνσταντίνο Μωραΐτη για την πολύτιμη βοήθεια και κατανόησή του, καθώς και τους ανθρώπους που χωρίς αυτούς θα ήταν αδύνατη η ολοκλήρωση της έρευνάς μας.

Αλεξάνδρα Λεοντιάδου,	Κλινική Ψυχολόγος-Ψυχοθεραπεύτρια
Βλαχιώτη Μαρία,	Υπεύθυνη Τεχνικής Υπηρεσίας Κ.Ε.Θ.Ε.Α.
Καλαμπολίκης Βασίλης,	Υπεύθυνος Προγράμματος ΙΘΑΚΗΣ-Κ.Ε.Θ.Ε.Α.
Αναγνώστου Ελένη,	Υπεύθυνη Προγράμματος ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ – Κ.Ε.Θ.Ε.Α.
Νίκος Ζαχαράκης	ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ – Κ.Ε.Θ.Ε.Α
Γιώργος, Ελένη	Μέλη Προγράμματος ΠΑΡΑΜΒΑΣΗΣ-Κ.Ε.Θ.Ε.Α.
Μαλλιώρη Μινέρβα Μελπομένη,	πρώην πρόεδρος Ο.Κ.Α.Ν.Α.
Παπαδοπούλου Μαριάννα,	Αρχιτέκτονας Ο.Κ.Α.Ν.Α.
Σίνου Ζωή,	Υπεύθυνη Δικτύου Θεραπευτικών Υπηρεσιών ΓΕΦΥΡΑ Ο.Κ.Α.Ν.Α.
Κυρούσης Αλέξανδρος,	Ψυχίατρος - Διευθυντής Μονάδας Απεξάρτησης 18 ΑΝΩ-Ψ.Ν.Α.
Στεργίου Βασιλική,	Νοσηλεύτρια του Ειδικού Προγράμματος Εξαρτημένων Γυναικών και τα παιδιά τους
Ιωαννίδης Τιμολέων,	Υπεύθυνος Μονάδας Απεξάρτησης Τοξικομανών 18 ΑΝΩ-Ψ.Ν.Α.

‘I devised another experiment where everyday I took a different drug and drew myself under the influence. Within weeks I became lethargic and suffered mild brain damage.’ Bryan Lewis Saunders.

Αυτοπροσωπογραφία υπό την επήρεια Μορφίνης.

Εικ. 1

Περιεχόμενα

1.0 Αντικείμενο Έρευνας 1
1.1 Αφορμή 1
1.2 Σκοπιμότητα 4
1.3 Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις 4

2.0 Το ιστορικό παρελθόν της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών 7
2.1 Ιστορική εξέλιξη της χρήσης των ψυχοτρόπων ουσιών στις νεότερες δυτικές κοινωνίες 7
2.2 Παλαιότερη πολιτισμική αντιμετώπιση 10
2.3 Νεότερη δυτικοποίηση, εμπορευματοποίηση των ψυχοτρόπων ουσιών 11
2.4 Η ανάπτυξη της εμπορίας της χρήσης των ψυχοτρόπων ουσιών από τις Δυτικές αποικιοκρατικές δυνάμεις κατά τον 18ο αιώνα 14
2.5 Η σύγχρονη έκρηξη της Εμπορίας και της διακίνησης των απαγορευμένων ψυχοτρόπων ουσιών 16

3.0 Πολιτισμική υποστήριξη της χρήσης και η εμπορευματική της διάδοση 18
3.1 Η συσχέτιση της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών με ευρύτερα πολιτισμικά ιδεολογήματα του 18ου και 19ου αιώνα 20
3.2 Η επανεμφάνιση των ρομαντικών ιδεολογημάτων απώλειας της συνείδησης κατά τον 20ο αιώνα 23
3.3 Ιδεολογική συγκάλυψη και εμπορευματική προβολή 26

4.0 Ορισμοί εννοιών ψυχοτρόπων ουσιών 28
4.1 Αιτιολογία των εξαρτήσεων 29
4.2 Η αντιμετώπιση των ψυχοτρόπων ουσιών στην Ελλάδα 30
4.3 Πως τις αντιμετωπίζει η κοινωνία 31
4.4 Πως τους αντιμετωπίζει η οικογένειά τους 32

5.0 Προγράμματα Θεραπείας 33
5.1 Προγράμματα θεραπείας με φαρμακευτική αγωγή 33
5.2 Προγράμματα σωματικής αποτοξίνωσης και ψυχικής απεξάρτησης 35
5.2.1 Προγράμματα Εξωτερικής Παρακολούθησης 35
5.2.2 Θεραπευτικές Κοινότητες 35
5.2.3 Σωφρονιστικά Ιδρύματα 35
5.2.4 Διπλή Διάγνωση 36
5.3 Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα των κύριων μεθόδων απεξάρτησης 36

6.0 Θεραπευτικές κοινότητες 37
6.1 Ιστορική Αναδρομή 37
6.1.1 Δημοκρατικές θεραπευτικές κοινότητες 38
6.1.2 Ιεραρχημένες Θεραπευτικές Κοινότητες 38
6.1.3 Θεραπευτικές Κοινότητες Πρώτης Γενιάς 39
6.1.4 Θεραπευτικές Κοινότητες Δεύτερης Γενιάς 40
6.1.5 Θεραπευτικές Κοινότητες Τρίτης Γενιάς 40
6.2 Θεραπευτικές κοινότητες στην Ευρώπη 42
6.3 Θεραπευτικές Κοινότητες στην Ελλάδα 42
6.3.1 ΚΕΘΕΑ 43
6.3.2 18 ΑΝΩ 43
6.3.3 ΟΚΑΝΑ 44

7.0 Αρχιτεκτονική Ανάλυση Θεραπευτικών Κοινοτήτων 46
7.1 Σχέση Θεραπευτικών Κοινοτήτων με την Πόλη 48
7.2 Αρχιτεκτονική Ανάλυση Θεραπευτικών Κοινοτήτων Παγκόσμια 49
7.3 Αρχιτεκτονική Ανάλυση Θεραπευτικών Κοινοτήτων στη Ελλάδα 54

8.0 Συμπεράσματα 63

9.0 Πηγές 65

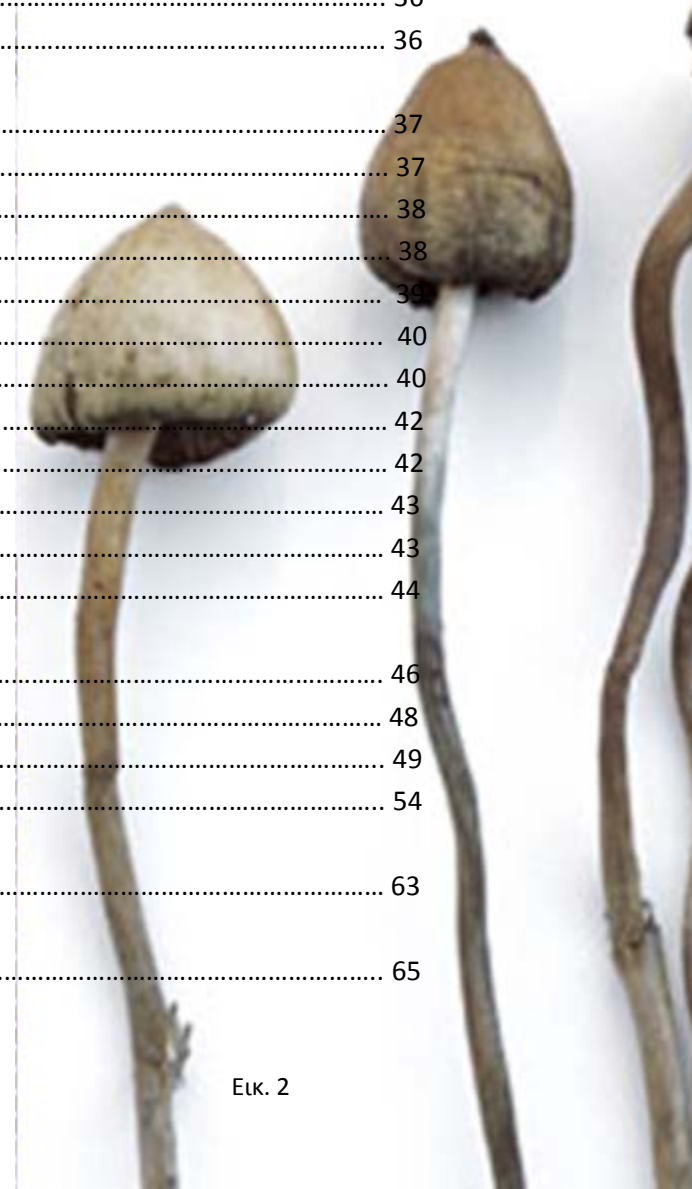

Εικ. 2

1.0 Αντικείμενο Έρευνας

Αντικείμενο αυτής της έρευνας αποτελεί πρώτα η εξέταση των όρων με τους οποίους η εμπορία και η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών συνδέεται με τα φαινόμενα κρίσης των σύγχρονων αστικών κοινωνιών και των αστικών περιοχών κατοίκησης τους. Επίσης η εξέταση των όρων με τους οποίους η αρχιτεκτονική μπορεί να συμβάλλει στην διαδικασία απεξάρτησης με τον σχεδιασμό των κατάλληλων κέντρων και την πρόβλεψη της σχέσης που τα κέντρα αυτά θα πρέπει να αναπτύσσουν με το αστικό, χωρικό ή κοινωνικό περιβάλλον τους.

1.1 Αφορμή

Αφορμή αυτής της εργασίας αποτέλεσε η έκρηξη της χρήσης ναρκωτικών τα τελευταία χρόνια στην χώρα μας, σαν αποτέλεσμα πιθανότατα της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που μαστίζει τελευταία την κοινωνία μας.

Η προηγούμενη διετία χαρακτηρίστηκε από σημαντικότατες αλλαγές στην καθημερινότητα του συνόλου των πολιτών, οι περισσότερες από τις οποίες είχαν τις ρίζες τους στην κλιμακούμενη εθνική οικονομική ύφεση. Η Ελλάδα έχει εισέλθει σε μια μακρά περίοδο οικονομικής κρίσης, με σημαντικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Η εμπειρία άλλων χωρών έχει δείξει ότι η οικονομική κρίση επηρεάζει σοβαρά τη δημόσια υγεία, καθώς σχετίζεται με υποσιτισμό και κακές συνθήκες στέγασης και διαβίωσης, αύξηση της ανεργίας και της κατάχρησης ουσιών, κατάθλιψη, αυξημένα ποσοστά θνησιμότητας και αυτοκτονιών, προβλήματα υγείας στα παιδιά και στους εφήβους, βία και παραβατικότητα, αύξηση της κοινωνικής ανισότητας και παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων, υπο-εκπαίδευση και μειωμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Οι επιπτώσεις αυτές πλήττουν περισσότερο τις οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερες ομάδες, όπως τα άτομα και τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, τους χρόνια πάσχοντες, τους μετανάστες και βέβαια τους χρήστες ουσιών.

Όσον αφορά τις εξαρτήσεις, οι προϋποθέσεις εξάπλωσής τους και έντασης του κοινωνικού αποκλεισμού των εξαρτημένων αναμένεται να ενισχυθούν. Τα προσωπικά, οικογενειακά και κοινωνικά αδιέξοδα της κρίσης ενισχύουν τους παράγοντες κινδύνου για την εξάπλωση της χρήσης, τόσο παράνομων όσο και νόμιμων εξαρτησιογόνων ουσιών ή άλλων μορφών εθισμού, όπως τα τυχερά παιχνίδια. Περισσότεροι άνθρωποι αναμένεται να εμπλακούν σε διάφορες μορφές εθισμού τα επόμενα χρόνια, με αρνητικές επιπτώσεις για τους ίδιους, τις οικογένειές τους και την κοινωνία.

Επιπλέον, η κρίση αναμένεται να επιβαρύνει τη ψυχική και σωματική υγεία των χρηστών, να ενισχύσει την εξάρτηση και την παραβατική συμπεριφορά τους. Οι εξαρτημένοι χρήστες ήταν και παραμένουν ευπαθής ομάδα πληθυσμού. Η εξάρτηση τους οδηγεί στην αναζήτηση παράνομων ουσιών από παράνομες πηγές διάθεσης, με αποτέλεσμα να συντηρούνται στις παράνομες αγορές, “πιάτσες”, πράγμα που εντείνει την περιθωριοποίησή τους και τον κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν. Η απουσία θετικής προοπτικής μετά τη θεραπεία είναι πιθανόν να κάνει

Εικ. 3

Κέντρο Αθήνας, μια Ελληνική Πραγματικότητα.
Ενδοφλέβια χρήση τοξικών ουσιών

πιο δύσκολη την κινητοποίηση των χρηστών για αλλαγή τρόπου ζωής, οι υψηλοί δείκτες ανεργίας θα δυσχεράνουν περαιτέρω την προσπάθεια εργασιακής και κοινωνικής ένταξης των απεξαρτημένων, ενώ η αβεβαιότητα και η έντονη πίεση μπορεί να αυξήσουν την πιθανότητα υποτροπής στη χρήση ή καταφυγής σε νόμιμες εξαρτήσεις, όπως το αλκοόλ, τα ψυχοφάρμακα και τα τυχερά παιχνίδια. [1]

Η οικονομική κρίση "χτυπά" περισσότερο και γρηγορότερα τις μεγάλες πόλεις. Η εμπορική υποβάθμιση και η αλλοίωση της καθημερινότητας πολλών σημείων στο κέντρο της Αθήνας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις οδούς γύρω από το Πολυτεχνείο (υποβάθμιση που έγινε ιδιαίτερα αισθητή μετά τα γεγονότα του Δεκεμβρίου 2008) και την Ομόνοια, επιταχύνθηκε λόγω της γενικότερης οικονομικής ύφεσης και της αναστολής λειτουργίας πολλών καταστημάτων. [2]

Μετά το 2006, η περιοχή γύρω από την Ομόνοια γίνεται πόλος έλξης λαθρομεταναστών από χώρες της Ασίας και της Βόρειας Αφρικής. Δυστυχώς πολλοί από αυτούς προέρχονται από εμπόλεμες ζώνες, διαφέρουν φυλετικά από το γηγενή πληθυσμό και διαθέτουν πολιτιστικά χαρακτηριστικά που ξενίζουν την ελληνική κοινωνία. Η αίσθηση της έλλειψης αυτοσεβασμού που δημιουργεί η απόλυτη ένδεια μέσα στην οποία ζουν και η αύξηση της μικροεγκληματικότητας, επιφέρουν ένα πρωτόγνωρο είδος ηθικού πανικού στους κατοίκους της Αθήνας. Οι λιγοστοί κάτοικοι της περιοχής αντιδρούν περιστασιακά, αλλά οι πράξεις τους βαπτίζονται ως ξενοφοβικά σύνδρομα από ομάδες διανοούμενων που δεν αντελήφθησαν έγκαιρα ότι είχε ξεκινήσει μια σπειροειδής διαδικασία γκετοποίησης της περιοχής.

Η καθημερινή συνάθροιση χιλιάδων μεταναστών που αγωνίζονται να επιβιώσουν, δυσχεραίνει τη συμβίωση με τους υπόλοιπους κατοίκους της πόλης. Στην περιοχή ανθεί το παραεμπόριο και με αυτό τον τρόπο πλήττεται η νόμιμη επιχειρηματική δράση των εμπόρων της περιοχής. Καλλιεργείται αίσθημα μειωμένης δημόσιας ασφάλειας, γεγονός που αποθαρρύνει τη νόμιμη οικονομική δραστηριότητα και προσελκύει περιθωριακά στοιχεία. Μαζί με το παραεμπόριο ανθεί η εμπορία κλοπιμαίων, λαθραίων τσιγάρων και η πορνεία. Επιπλέον, σε συνδυασμό με τη λανθασμένη επιλογή για εγκατάσταση σταθμών του ΟΚΑΝΑ στην ευρύτερη περιοχή του ιστορικού κέντρου, προσελκύεται μεγάλος αριθμός τοξικομανών και εμπόρων ναρκωτικών ουσιών.

Από το 2008 η αστυνομία κάνει λόγο για συνθήκες γκέτο, διασάλευση της δημόσιας τάξης και επισημαίνει αυξημένους κινδύνους για τη δημόσια υγεία λόγω των συνθηκών που επικρατούν στην περιοχή. Η εικόνα παρακμής και διαρκούς υποβάθμισης γενικεύεται. Η παραβατικότητα αυξάνει και οι κάτοικοι της πόλης θεωρούν την περιοχή νησίδα ανομίας. Η εθνοτική προέλευση των νεοφερμένων μεταναστών, δημιουργεί αρνητικά στερεότυπα περί συλλογικής επικινδυνότητας. Η κοινή γνώμη πιστεύει ότι τα άτομα αυτά, ούτε θέλουν, ούτε μπορούν να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία λόγω των πολιτιστικών τους ιδιαιτεροτήτων. [3]

Τα ναρκωτικά είναι ένα κοινωνικό πρόβλημα που συνεχώς παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις. Ένα πρόβλημα που

[1] Τμήμα Ενημέρωσης ΚΕΘΕΑ, «Οικονομική κρίση και εξαρτήσεις», Αθήνα, 2011, σελ 9-14.

[2] ΟΚΑΝΑ, «Απολογισμός Έργου Διετίας 2010-2012», Αθήνα, σελ 14-17.

[3] Κ. Ε. Ρερρές, *ΓΚΕΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ,* Αθήνα, 2010 σελ 25-34.

από τις μεγαλύτερες ηλικίες έφθασε να θίγει παιδιά γυμνασιακής ηλικίας και τώρα απειλεί τα παιδιά των δημοτικών σχολείων στις δυτικές χώρες, ακόμα και στην Ελλάδα. Την Ελλάδα της οποίας η κοινωνία μπορεί να θεωρείται συντηρητική. "Έχει πια αποδειχθεί πως το πρόβλημα της τοξικομανίας, δε μπορεί ν αντιμετωπιστεί ως πρόβλημα περιορισμένου αστυνομικού και ιατρικού ενδιαφέροντος. Αποτελεί, πρώτα και κύρια, κοινωνικό πρόβλημα, συσχετισμένο με μια ακραίου κυνισμού "εμπορική δραστηριότητα".

Κάθε εποχή έχει και την δική της "ντρόγκα". Όμως η "ντρόγκα" για την οποία μιλάμε εδώ, τα ναρκωτικά δηλαδή, παρουσιάζει ένα μοναδικό στην ιστορία της ανθρωπότητας χαρακτηριστικό, απευθύνεται σε πολύ νέους ανθρώπους, σχεδόν παιδιά και κατευθύνεται από ένα πολύπλοκο και σκοτεινό μηχανισμό βίας που γεννήθηκε μέσα από την ίδια λογική αυτής της κοινωνίας και απλά συνυπάρχει μ' ένα σωρό άλλους μηχανισμούς βιασμού της ζωής μας. Το φαινόμενο της χρήσης και εμπορίας ναρκωτικών δεν είναι αποτέλεσμα μιας ιστορικής τυχαιότητας, αλλά συγκροτήθηκαν εμπρόθετα από τις σύγχρονες καταναλωτικές, καπιταλιστικές κοινωνίες προκειμένου να αυξήσουν τα ποσοστά κέρδους τους, υπονομεύοντας ακόμα και την ψυχική υγεία του ατόμου.[4]

1.2 Σκοπιμότητα

Σκοπιμότητα της εργασίας είναι η μελέτη του φαινομένου της τοξικομανίας, ενταγμένου μέσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα, την ελληνική, στην ιστορική συγκυρία της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης.

Φιλοδοξία της δεν είναι να απομονώσει το πρόβλημα των ναρκωτικών ή της απεξάρτησης και να το εξετάσει αποκομμένο από το υπόλοιπο κοινωνικό πλαίσιο, ούτε να ερμηνεύσει όλο το κοινωνικό σύστημα μέσω της τοξικομανίας-απεξάρτησης, αλλά να προσπαθήσει να συλλάβει την σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η κατανόηση των άμεσων εξαρτήσεων-επιδράσεων που διαμορφώνονται. Αλληλεπιδράσεις που σχετίζονται και εκφράζονται μέσω της χωροθέτησης αυτών των κέντρων απεξάρτησης-επανένταξης και με την οργάνωση ειδικών χώρων. Συνεπώς με αρχιτεκτονικές απόψεις και την κατανομή αυτών των χώρων εντός ή εκτός αστικών κέντρων.

1.3 Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις

Η μεθοδολογική προσέγγιση της ερευνητικής μας εργασίας στηρίζεται στη διερεύνηση του φαινομένου των ναρκωτικών και η σχέση του με την κοινωνία στην πορεία των χρόνων. Πολλές κοινωνικές εκφράσεις (μαγικοθρησκευτικές ή θρησκευτικές δραστηριότητες, στρεβλά καλλιτεχνικά στερεότυπα όπως αυτά που συνδέονται

[4] Σ. Τσίλη, Η τοξικομανία ως ιδεολογικό διακύβευμα: η περίπτωση της Ελλάδας (1981 - 1986), Ιωάννινα, 1990, σελ 16-33.

με το παλαιότερο ρομαντικό ήθος ή τη σύγχρονη ροκ μουσική και βέβαια οικονομικές ανταλλαγές), εξαρτώνται και βασίζονται στη χρήση και κατανάλωση των ουσιών αυτών.

Μελέτες εθνολογικού και ιστορικού περιεχομένου τεκμηρίωσαν την χρήση τέτοιων ουσιών από αρχαιοτάτων χρόνων, ότι συναντώνται σχεδόν σε όλη την επιφάνεια της γης και ότι η χρήση διάφορων τοξικών φυτικών ουσιών ήταν συνδεδεμένη με τελετουργικές δραστηριότητες και ιερούς χώρους, όπως επίσης και θεραπευτικές πρακτικές, χωρίς να υπάρχει πάντα σαφής διαχωρισμός ανάμεσα σε αυτά τα δύο. Η επιστήμη της εθνοβοτανολογίας επισημαίνει τον πρωταρχικό ρόλο της γνώσης και της χρήσης του φυτικού κόσμου στην γέννηση, την ανάπτυξη, την άνθηση ή την καταστροφή των ανθρώπινων κοινωνιών και των πολιτισμών τους.[5]

Η εξέλιξη και η πορεία της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής των σύγχρονων κοινωνιών βασίστηκε στην παράνομη και επικερδή διακίνηση των ψυχοτρόπων ουσιών ως μηχανισμό συγκρότησής τους. Η έκρηξη της χρήσης των οπιοειδών ουσιών συμβαίνει όταν αυτές αποκτούν οικονομική, εμπορευματική σημασία και ειδικότερα όταν αυτές οι ουσίες κηρύσσονται παράνομες, με ταυτόχρονη εκτόξευση των τιμών τους στην αγορά των λαθρέμπορων.[6]

Έτσι πέρα από την ιστορική παρουσίαση του φαινομένου σκοπός μας είναι να υποδείξουμε ότι το πρόβλημα των ναρκωτικών δεν είναι η χρήση τους αλλά η εμπορική τους υποστήριξη και συγκρότηση σε ένα παγκόσμιο εμπόριο με τεράστια κέρδη. Η τοξικομανία, λοιπόν, σε αυτήν εδώ τη μελέτη προσλαμβάνεται ως κοινωνικό φαινόμενο που υποθέτουμε πως δρα ως καταλύτης κοινωνικών ανακατατάξεων μέσα στην κοινωνία στην οποία αναπτύσσεται και αυτό θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε με το παράδειγμα της εξέλιξης του στην Ελλάδα.

[5] Ό.π. σελ 53-68.

[6] Ό.π. σελ 3-9.

Μια σειρά φωτογραφιών για τις επιπτώσεις από την κατάχρηση ουσιών Εικ. 4

2.0 Το ιστορικό παρελθόν της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών

Η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών εμφανίζεται πρώιμα στην ιστορία των ανθρώπινων κοινωνιών. Τα φυτά και τα άνθη τους χρησιμοποιήθηκαν από την αρχαιότητα σαν τροφή και για φαρμακευτικούς λόγους. Όλοι σχεδόν οι λαοί γνώριζαν φυτά στα οποία απέδιδαν θεραπευτικές και ενίοτε "μαγικές" ιδιότητες. Η χρήση τους διαφοροποιείται ανάλογα με τις κοινωνίες και τις ιστορικές περιόδους και καλύπτει διαφορετικές σε κάθε περίπτωση κοινωνικές και πολιτιστικές διαθέσεις. Η χρήση αυτών των ουσιών, στο απώτερο παρελθόν, ήταν κοινωνικά οροθετημένη και ελεγχόμενη με βάση άτυπους κανόνες, για θεραπευτικούς σκοπούς αλλά και για την παραισθησιογόνο δράση τους. Συχνά επομένως η κατανάλωση των ουσιών αυτών εντασσόταν σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και αποτελούσε παράγοντα ο οποίος ενίσχυε τους δεσμούς μεταξύ των μελών της κοινότητας, έτσι ώστε να αντιμετωπίζεται ως μέσο μύησης του ατόμου στην κουλτούρα της, στους μύθους της, ακόμη και στους συμβολισμούς της. Συνδεόταν με ιερές τελετές, όπως με μυστικιστικές ή θρησκευτικές τελετουργίες, με τελετές μύησης στην εφηβεία ή προετοιμασίας για τον πόλεμο.[7]

2.1 Ιστορική εξέλιξη της χρήσης των ψυχοτρόπων ουσιών στις νεότερες δυτικές κοινωνίες

Η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών είναι φαινόμενο παγκόσμιο για το οποίο οι δυτικές κοινωνίες αρχικά δεν ήταν αρνητικές. Στην αυγή του καπιταλισμού, οι ουσίες αυτές αντιμετωπίζονταν ως φάρμακα ετερόκλιτων επιδράσεων τα οποία σταδιακά απόκτησαν την αρνητική σημασία που εξακολουθούν να έχουν έως σήμερα. Σήμερα η χρήση τους έχει εξατομικευτεί, αποτελώντας κατά βάση μέσο απομάκρυνσης από την πραγματικότητα που συνοδεύει μια εκούσια επιλογή ή ακούσια εμπλοκή. Συνδέεται με όλα τα κοινωνικά στρώματα, με όλο και νεότερες ηλικίες σε προηγμένες και υπανάπτυκτες χώρες, ενώ έχει μετατραπεί σε ισχυρό παράγοντα ρήξης των κοινωνικών δεσμών.[8]

Ένας σημαντικός παράγοντας που επηρέασε βαθύτατα την χρήση και την εξάπλωση των ναρκωτικών είναι οι κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές κατά την βιομηχανική επανάσταση. Η ραγδαία ανάπτυξη των μεγάλων αστικών κέντρων, προκαλεί ριζικές ανατροπές στην ποιότητα ζωής του ανθρώπου, πλήττοντας κυρίως τμήματα της νεοδημιουργηθείσας τότε εργατικής τάξης η οποία σχετιζόταν με άθλιες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας. Το εμπόριο φαρμάκων διέθετε ελεύθερα ψυχοτρόπες ουσίες (όπιο, μορφίνη κ.ά.) χωρίς συνταγή. Με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και την επιδίωξη του μέγιστου οικονομικού κέρδους, διαμορφώνονται οι προϋποθέσεις εξάπλωσης του φαινομένου, το οποίο αποκτά πλέον επιδημικές διαστάσεις και αρχίζει να εκδηλώνεται με τα χαρακτηριστικά της πολυτοξικομανίας.[9]

Η έκρηξη της χρήσης των οπιοειδών ουσιών συμβαίνει όταν αυτές αποκτούν πολιτική και εμπορευματική

[7] Κ. Μάτσα, *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές…: Το αίνιγμα της τοξικομανίας*, Αθήνα, 2001, σελ. 47-49.
[8] Ό.π. σελ. 49.
[9] Ό.π. σελ. 53.

σημασία, η οποία στον παρελθόν ταυτίζεται με την ανάπτυξη την αγγλικής αποικιοκρατίας στην περιοχή της Κίνας. Η παραγωγή και η εξαγωγή οπίου επιφέρει τεράστια κέρδη, σε χώρες με ελάχιστη ή μηδαμινή παραγωγή, χώρες συνήθως με δύσκολες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας όπως η Κίνα. Εκεί παρατηρείται ήδη από τον 18ο αιώνα μεγάλης κλίμακας τοξικοεξάρτηση. Η μονοπωλιακή διαχείριση της Βρετανικής Εταιρίας των Ανατολικών Ινδιών, στην περιοχή της Κίνας, εκτοξεύθηκε από τους 15 τόνους το 1730 στους 1400 τόνους το 1800. Η προσπάθεια ψυχικής, σωματικής εξόντωσης και χειραγώγησης του τοπικού πληθυσμού βρήκε εμπόδιο στο πρόσωπο του Κινέζου αυτοκράτορα Τζιατζίνκ, που απαγόρευσε τη χρήση τους το 1810. Αυτό οδήγησε σε δύο πολέμους, από την Αγγλία (1839-1842) και την Γαλλία (1856-1860) που υπερασπίζονταν έτσι τα εμπορικά τους συμφέροντα.[10]

Μέσα σ' αυτό το κλίμα προστεθήκαν, για πρώτη φορά στην ιστορία, και οι αποικιακές βλέψεις των Ηνωμένων Πολιτειών. Μετά το τέλος του εμφύλιου πολέμου (1861-1865) και προς τα τέλη του 19ου αιώνα, η βιομηχανία των Η.Π.Α. γνώρισε αλματώδη άνθιση. Η στήριξη και η περαιτέρω προώθηση αυτής της ανάπτυξης απαιτούσε την εγκατάλειψη της πολιτικής απομόνωσης, που μέχρι τότε ακολουθούσαν οι Η.Π.Α., και τη δυναμική διείσδυση της στη διεθνή πολιτική σκηνή, προσπαθώντας να κερδίσει σφαίρες επιρροής.[11]

Η Κίνα που διέθετε μια αχανή αγορά και ατελείωτες πηγές πρώτων υλών ήταν ήδη χωρισμένη σε ζώνες επιρροής των ισχυρών Ευρωπαϊκών Δυνάμεων και της Ιαπωνίας, με ασήμαντη διπλωματική και στρατιωτική παρουσία των Η.Π.Α. Καμιά από τις υπάρχουσες δυνάμεις δεν επιθυμούσε την αλλαγή του status quo και την παραχώρηση δικαιωμάτων, γιατί, προφανώς, θα θίγονταν τα δικά του οικονομικά οφέλη. Ούτε οι Η.Π.Α. είχαν τη δύναμη να επιβάλουν την παρουσία τους, επιχειρώντας απευθείας στρατιωτική αντιπαράθεση. Τα νησιά των Φιλιππίνων όμως, που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία της παρακμάζουσας ισπανικής αποικιοκρατίας, αποτελούσαν εύκολη λεία και κάλλιστα θα χρησίμευαν σαν ένα προγεφύρωμα στη Νότιο-ανατολική Ασία για όποια νέο-ανερχομένη δύναμη ανέπτυσσε τις επιρροές της εκεί. Η Αμερική διεκδικώντας ίσα δικαιώματα με τις μεγάλες δυνάμεις στην αποικιοκρατική εκμετάλλευση, κήρυξε πόλεμο κατά της Ισπανίας τον Απρίλιο του 1898. Έτσι σηματοδοτήθηκε το ξεκίνημα της διαδικασίας ανάδειξης της ως νέα αποικιοκρατική δύναμη και η επιβολή της, μέσα στον επόμενο αιώνα, ως η μοναδική υπερδύναμη στον Πλανήτη.[12]

Το 1909, η Αμερική σε συνεργασία με την Κίνα, συγκάλεσαν τη Συνάντηση της Σαγκάης, οι αποφάσεις της οποίας περιοριστήκαν στο να συστήνουν στις κυβερνήσεις των χωρών, τα μέτρα μόνο για την περιστολή του οπίου που προοριζόταν για κάπνισμα. Το 1912, υπό αμερικανικές πρωτοβουλίες ακολούθησε η Συνδιάσκεψη της Χάγης, όπου οι συνυπογράφουσες χώρες προτρέπονταν, χωρίς να υποχρεώνονται, να θεσπίσουν νομοθεσίες που θα έθεταν υπό έλεγχο την παραγωγή και τη διάθεση του οπίου, της μορφίνης και της κοκαΐνης. Επίσης, οι νομοθεσίες των χωρών θα έπρεπε να προσανατολίζονται προς την καταστολή της οποιασδήποτε μη ιατρικής χρήσης.[13]

[10] Ετήσια έκθεση για τα ναρκωτικά στην Ελλάδα έτους 2010, προσβάσιμο στο www.hcg.gr/system/files/docs/files/sodn_emp.pd
[11] Σημειώσεις Οικονομικής Ιστορίας 20ου αιώνα, προσβάσιμο στο http://www.pasp-oikonomikou.gr/phocadownload/eurwpaiki2.pdf
[12] Κ. Γρίβας, *ΨΥΧΟΤΡΟΠΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΚΑΝΝΑΒΗ ΜΑΡΙΧΟΥΑΝΑ – ΧΑΣΙΣ*, προσβάσιμο στο http://eperson.blog.com/files/2012/04/Ψυχότροπες-ουσίες-Κάνναβη-Μαριχουάνα-Χασίς-Κλεάνθης-Γρίβας-eBook.pdf
[13] Η ανατομία του προβλήματος, προσβάσιμο στο http://www.therapynet.gr/site3/images/stories/mitos_ebook/Chapter2.pdf

Η εμπορική εκμετάλλευση του οπίου διαδόθηκε στη Δυτική Ευρώπη, μέσω των φαρμακοβιομηχανιών για την φαρμακευτική αντιμετώπιση των τοξικομανών, το 1898 από τη BAYER και το 1943, κατόπιν προεδρικού διατάγματος της χιτλερικής Γερμανίας, από τη HOECHT. Ο Ιμπεριαλιστικός πόλεμος των ΗΠΑ στο Βιετνάμ (1958-1974) οδήγησε στην εξάπλωση του φαινομένου, αρχικά στους αμερικάνους στρατιώτες σαν ανάγκη να ανταπεξέλθουν και μετέπειτα στον ευρύτερο αμερικάνικο πληθυσμό. Ακολούθως το εμπόριο ναρκωτικών στήριξαν οι υποανάπτυκτες χώρες που βάσιζαν την οικονομία τους στην παραγωγή και εξαγωγή ναρκωτικών. Έτσι αγροτικές οικονομίες των χωρών της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής έγιναν ναρκοοικονομίες, με αποτέλεσμα να αυξηθεί τρομερά η προσφορά ναρκωτικών ουσιών στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες. Την εξάπλωση επομένως της χρήσης των ψυχοτρόπων ουσιών ευνόησε η γενικότερη κοινωνικό-πολιτική κατάσταση.[14]

Η δεκαετία του 1960 υπήρξε η δεκαετία αμφισβήτησης των παλαιών αξιών, με κορυφαίο παράδειγμα την εξέγερση του Μάη του ‘68 στο Παρίσι. Προσπάθειες που συνδέονται με κινήματα της εποχής, όπως το αντιπολεμικό, το φυλετικό, το φεμινιστικό, το οικολογικό. Τα ναρκωτικά άρχισαν να διαδίδονται και σε άλλες κοινωνικές τάξεις. Ήταν πλέον η εποχή των ναρκωτικών και του ροκ εν ρολ, αλλά και των αδίστακτων εφήβων. Τα πρότυπα των νεαρών ήταν μουσικά είδωλα που δεν δίσταζαν να διατυμπανίζουν την χρήση τους. Τα “παιδιά των λουλουδιών” πίστευαν ότι η κατανάλωσή τους ήταν ένδειξη αντίστασης στην κοινωνία. Στη δεκαετία του '70, την εποχή της ντίσκο, έκανε την εμφάνισή της η κοκαΐνη. Ακολούθησε η εποχή του πανκ και ήλθαν πάλι στο προσκήνιο οι αμφεταμίνες και η ηρωίνη. Φτάνοντας στην εποχή του χαπιού «έκσταση», τα ναρκωτικά συνδυάστηκαν με τα κλαμπ, τα πάρτι και τους εφήβους.[15]

Το φαινόμενο της τοξικοεξάρτησης, μέσα στην πολυπλοκότητά του, εκφράζει μια κοινωνική παθολογία που οδηγεί στην καταστροφή της ανθρώπινης υπόστασης. Η αναζήτηση από τους ανθρώπους κάποιων οδών διαφυγής από τις οδυνηρές συνέπειες της κοινωνικής και της οικονομικής κρίσης στην καθημερινή τους ζωή, τους στρέφει μαζικά στη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών, ως μέσο διαφυγής από μια αφόρητη προσωπική και κοινωνική πραγματικότητα. Τα ναρκωτικά λοιπόν, οι διάφορες ψυχοτρόποι ουσίες φυσικής και χημικής προέλευσης, νόμιμες και παράνομες, δεν πρέπει να εξετάζονται ως απλά καταναλωτικά αγαθά, που εξασφαλίζουν την πρόσκαιρη πρόσβαση του ανθρώπου στη μέθη και την ηδονή, αλλά ο συγκεκριμένος κοινωνικός και πολιτιστικός ρόλος που έχουν αποκτήσει, τους προσδίδει σημαντική πολιτισμική και οικονομική διάσταση. Τα μετατρέπει σε πανάκριβα εμπορεύματα, νόμιμα και παράνομα, που διακινούνται με βάση τους νόμους της ελεύθερης αγοράς, αλλά απαιτούν επίσης τη στήριξη τους σε επίπεδο κουλτούρας και υποκουλτούρας.[16]

[14] Κ. Μάτσα, στο προηγούμενο, σελ. 51.
[15] Ό.π. σελ. 63.
[16] Ό.π. σελ. 51

Εικ. 5

2.2 Παλαιότερη πολιτισμική αντιμετώπιση

Κάνοντας αναδρομή στην ιστορία, ανακαλύπτουμε πως οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν ανέκαθεν φυτικές και οργανικές ενώσεις, είτε δοσμένες έτοιμες από τη φύση, είτε μετά από επεξεργασία, για να επηρεάσουν την εγκεφαλική τους λειτουργία. Οι λόγοι εκτείνονται από τα πλαίσια κάποιας μυητικής τελετής, όπως είναι τα τελετουργικά ενηλικίωσης των πρωτόγονων λαών, θρησκευτικές απόπειρες επαφής με το θείο (ψυχεδελικές ουσίες) ή καθαρά για τις φαρμακευτικές ιδιότητες των ουσιών αυτών. Επίσης πολλές ουσίες που βαφτίστηκαν από τους σύγχρονους Δυτικούς ως «ναρκωτικά», έχουν μέσω της κατάλληλης επεξεργασίας πολλές περισσότερες χρήσεις από την παροχέτευση της συνείδησης για πνευματικούς σκοπούς.[17]

Ήδη οι πρώτες γραπτές αναφορές για χρήση παραισθησιογόνων βοτάνων και κάνναβης γίνονται στην Κίνα το 2.700 πχ, την εποχή του αυτοκράτορα Σεν-Νούγκ, ενώ το όπιο εμφανίστηκε 1300 χρόνια πριν, από τους Σουμέριους. Οι Ευρωπαίοι, οι Αιγύπτιοι και οι ανατολικοί λαοί δέχονταν τα θαυματουργά ερεθίσματα και τη φθοροποιό δράση των ναρκωτικών, έστω κι αν αγνοούσαν τη διασπαστική τους ικανότητα.[18]

Οι πρώτες αναφορές στον ελλαδικό χώρο γίνονται στην Οδύσσεια, όπου ο Όμηρος μιλά για ένα αρκετά μυστηριώδες φυτό, το "νηπενθές", το οποίο προκαλούσε συναισθηματική και ψυχική ευφορία. Επίσης αναφορές γίνονται και από τους, Διοσκουρίδη, Πλίνιο, Διαγόρα της Μήλου, και Γαληνό. Ο όρος "νάρκωση" χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τον Ιπποκράτη για τη διαδικασία ή την κατάσταση της έλλειψης αισθήσεων. Ο όρος "ναρκωτικό" πιστεύεται ότι προτάθηκε από τον Γαληνό για να περιγράψει δραστικές ουσίες που μουδιάζουν ή νεκρώνουν, προκαλώντας απώλεια αισθήσεων ή παράλυση. Ο Γαληνός ανέφερε τη ρίζα του μανδραγόρα, τους σπόρους του φυτού altercus και το χυμό παπαρούνας (όπιο) σαν βασικά παραδείγματα.[19]

Στην Αρχαία Αθήνα, οι γιατροί γνώριζαν το όπιο και το χρησιμοποιούσαν για να κοιμούνται εύκολα και να σταματάνε τον πόνο, όπως αναφέρουν οι Θεόφραστος, Διοσκουρίδης. Η θεά Δήμητρα, αναζητώντας την κόρη της Περσεφόνη, βρέθηκε στο νησί Σικυών, εύφορος τόπος για παπαρούνες, ήπιε τον χυμό τους και ξέχασε την στεναχώρια της... Πολλές φορές απεικονίζονταν να κρατάει παπαρούνες στα χέρια αντί για καλαμπόκι... Η ωραία Ελένη, σε μια συνεύρεση προσέφερε κρασί στους Τηλέμαχο και Μενέλαο αναμειγμένο με όπιο για να ξεχάσουν τις άσχημες αναμνήσεις από τον Τρωικό πόλεμο.[20]

Η χρήση των ναρκωτικών για ιατρικούς σκοπούς γενικεύτηκε στα χρόνια του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης στην Ευρώπη. Ο Αβικέννας και ο Ραζής, γνωστοί γιατροί εκείνα τα χρόνια, ακολουθούσαν θεραπείες βασισμένες στην χρήση ναρκωτικών, κάτι που καθιέρωσαν και στον τότε δυτικό κόσμο. Ένα από τα πιο γνωστά παραδείγματα είναι η

[17] Ό.π. σελ. 47.
[18] Γ. Ζαμπέλης, *Στην κόλαση των ναρκωτικών*, Αθήνα, 1988, σελ. 14.
[19] http://www.niotho-asfalis.gr/na/meletes12.pdf, Νέστωρ Ε. Κουράκη, *ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**, Αθήνα, 2006.
[20] Alethea Hayter, *Opium and the Romantic Imagination"*, London, 1968, σελ. 20.

χρήση φύλλων κόκας για την επιβίωση σε υψηλά υψόμετρα κάτι που εξακολουθεί να γίνεται και σήμερα. [21]

2.3 Νεότερη δυτικοποίηση, εμπορευματοποίηση των ψυχοτρόπων ουσιών

Η Ευρώπη του 18ου και 19ου αιώνα σημαδεύτηκε από βαθιές κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Είναι η εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, της αστικής τάξης και της ανάπτυξης της επιστήμης προκαλώντας βαθιές ανατροπές στους όρους ζωής των ανθρώπων. Πολλά στοιχεία από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, αναζητούν την προσωρινή έστω ανακούφιση από τους απάνθρωπους όρους εξαντλητικής εργασίας, φτώχειας και δυστυχίας, καταφεύγοντας στη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών. Τα παράγωγα του οπίου χορηγούνταν ελεύθερα από τα φαρμακεία. Εκατοντάδες σκευάσματα κυκλοφορούσαν από την Αγγλία, τη Γερμανία, τη Γαλλία. Το λάβδανο ήταν το φάρμακο εκλογής για τα παιδιά, σταματούσε τη διάρροια, καταπολεμούσε την αρρώστια, τα ηρεμούσε και τα έκανε να μην κλαίνε τις ατελείωτες ώρες που οι γονείς τους δούλευαν στο εργοστάσιο.[22]

Τον 19ο αιώνα, η μορφίνη, ένα παράγωγο του οπίου ανακαλύπτεται, από τον Γερμανό Άνταμ Σετούρνερ, ενθουσιάζοντας τον ιατρικό κόσμο, ενώ χαρακτηρίστηκε ως "φάρμακο του Θεού" χρησιμοποιώντας το ως αναλγητικό. Η χρήση του κυρίως έγινε για τους τραυματισμένους στρατιώτες που υπέφεραν από την λεγόμενη "νόσο των στρατιωτών" (εθισμό στα οπιούχα). Στα τέλη του 19ου αιώνα στα εργαστήρια της Bayer, ο χημικός Ντρέσσερ παρασκεύασε την ηρωίνη (1896) που ήταν πολύ πιο δραστική από την μορφίνη και θεωρούνταν μη εθιστική. Μια δεκαετία πρωτύτερα ο ίδιος ανακάλυψε την ασπιρίνη. Αργότερα κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου παρασκευάσθηκε η μεθαδόνη από τους Γερμανούς λόγω της μεγάλης ζήτησης παυσίπονων φαρμάκων για τους τραυματίες.[23]

Η έξαρση του εμπορίου ναρκωτικών συνδέεται άμεσα με τους ιμπεριαλιστικούς πολέμους, με την φαρμακευτική βιομηχανία να διαδραματίζει τον κυριότερο ρόλο μετά από αυτόν της πολεμικής. Αυτό γίνεται εμφανές στα πεδία των μαχών με τα ναρκωτικά να είναι το δεύτερο πιο καταναλώσιμο προϊόν μετά τις σφαίρες, καταπραΰνοντας τους στρατιώτες από τραύματα και ψυχικές διαταραχές. Όταν το 2001 τα αμερικανικά στρατεύματα εισέβαλαν στο Αφγανιστάν, οι μόνες εκτάσεις που δε βομβάρδισαν ήταν οι φυτείες κάνναβης και οπιοειδών. Πριν την αμερικανική επέμβαση, στο Αφγανιστάν παράγονταν περίπου 180 τόνοι όπιο. Μετά τον πόλεμο, η παραγωγή έφτασε τους 8.300 τόνους. [24]

Ορισμένες κυβερνήσεις χωρών άλλωστε δεν φαίνεται να είναι αμέτοχες στο λαθρεμπόριο των ναρκωτικών που εξαρτούν από αυτό οικονομικά και άλλα συμφέροντα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας χώρας αποτελεί η Βολιβία,

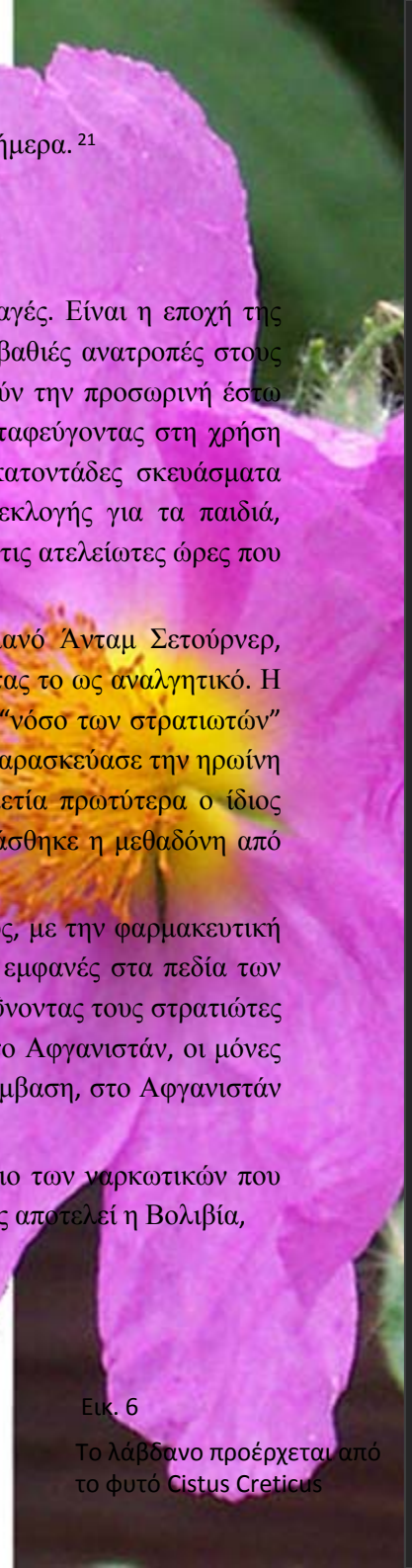

Εικ. 6

Το λάβδανο προέρχεται από το φυτό Cistus Creticus

[21] Κούτρας, 1990.
[22] Κ. Μάτσα, στο προηγούμενο, σελ. 53.
[23] Ξ. Σιμώνη, *Με λένε Κώστα και είμαι Ναρκομανής σε Ανάρρωση*, Αθήνα, 2002, σελ.39.
[24] Οι πόλεμοι του οπίου, προσβάσιμο στο http://www.sansimera.gr/articles/332.

Εικ. 7 Οπιοποτείο σε μια μια κινέζικη γειτονιά στο Σαν Φρανσίσκο, 1870.

Εικ. 8 Οινοπνευματοποτείο στο Βικτωριανό Λονδίνο.

Εικ. 10 Όπιο και όνειρα.

Εικ. 9 Οπιοποτείο στο Σαν Φρανσίσκο.

Εικ. 11 Χρήστες οπίου στο Ανατολικό Λονδίνο, 1874.

της οποίας η οικονομία στηρίζεται κατά ένα κύριο μέρος στην παραγωγή και εμπορία της κοκαΐνης (το ναρκωτικό αυτό απέφερε κατά τη δεκαετία του ’80 στη Βολιβία περί τα 2,38 δισ. δολάρια τον χρόνο, δηλ. 38,4 % του εθνικού της εισοδήματος). Είναι φανερό ότι η εγκατάλειψη της παράγωγης της κοκαΐνης από τη Βολιβία, πέραν του ότι θα έπληττε τα συμφέροντα ορισμένων ισχυρών ανδρών που πρωταγωνιστούν στα διαφορά πραξικοπήματα αυτής της χώρας και ελέγχουν έτσι την πολίτικη της στο θέμα των ναρκωτικών, θα δημιουργούσε παράλληλα και κοινωνικό πρόβλημα για τις χιλιάδες των εργαζομένων στις φυτείες της κόκας (campasinos), που θα έπρεπε έτσι ν’ απασχοληθούν σε άλλες, λιγότερο «συμφέρουσες» καλλιέργειες. Πολλές κυβερνήσεις, ακόμη και δυτικοευρωπαϊκών χωρών, θεωρείται ότι για λογούς οικονομικούς ή άλλους, ενθαρρύνουν τη διάδοση «παραδεκτών» από τις κοινωνίες μας, αλλά οπωσδήποτε ήπιας μορφής ναρκωτικών ουσιών, όπως είναι ο καπνός και το αλκοόλ. Επιπλέον συνεργάζονται στενά με φαρμακοβιομηχανίες που παράγουν ψυχοτρόπες ουσίες, ή τέλος τηρούν ύποπτα ανεκτική στάση απέναντι σε αστυνομικά ή σωφρονιστικά όργανα που σχετίζονται με έμπορους ναρκωτικών.[25]

Όπως αναφέραμε πρωτύτερα το εμπόριο ναρκωτικών είναι το δεύτερο πιο επικερδές μετά το εμπόριο όπλων. Ο παγκόσμιος ετήσιος τζίρος από τη διακίνηση ναρκωτικών υπερβαίνει τα 500 δις δολάρια, ποσό μεγαλύτερο από το ΑΕΠ (ακαθάριστο εγχώριο προϊόν) των 7 πλουσιότερων χωρών του κόσμου. Στην Ελλάδα ο τζίρος φτάνει τα 10 δις ευρώ το χρόνο. Μόνα τους τα κέρδη από το παράνομο εμπόριο ηρωίνης πλησιάζουν τα 2 δις ευρώ. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι ο 19ος αι., ο αιώνας της μεγάλης ανάπτυξης του καπιταλισμού, είναι ταυτόχρονα και η περίοδος γέννησης της τοξικομανίας, κατά την οποία γιγαντώθηκαν οι διαστάσεις παραγωγής, διάθεσης και κατανάλωσης ναρκωτικών ουσιών.[26]

Το εμπόριο τους, παρέχει κεφάλαια «ξεπλυμένου» χρήματος, που αποβαίνουν σωτήρια για τις διεθνείς κεφαλαιαγορές και το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Μεγάλο μέρος των κερδών τους έχει απορροφηθεί από τράπεζες ως ρευστό κεφάλαιο και έχει αποτρέψει την πτώχευσή τους. Διατραπεζικά δάνεια χρηματοδοτούνται από κεφάλαια προερχόμενα από το εμπόριο ναρκωτικών και άλλες παράνομες δραστηριότητες.[27]

Ακόμη, τα ναρκωτικά έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς ως άλλοθι για την επιβολή της «νέας τάξης πραγμάτων». *Παράδειγμα η ιμπεριαλιστική επέμβαση στη Λατινική Αμερική τη δεκαετία του ’70, με πρόσχημα την πάταξη της διακίνησης τους, την οποία είχαν χρεώσει στη δράση των ανταρτών. Οι Αμερικανοί είχαν τότε επικαλεστεί τον δήθεν αγώνα τους κατά των ναρκωτικών για να εξουδετερώσουν τους αντάρτες. Το ίδιο και τη δεκαετία του ψυχρού πολέμου (1950-1960), όταν στις ΗΠΑ είχαν συνδέσει την ηρωίνη με τους κομμουνιστές. Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ είχε αποδώσει τη διακίνηση ηρωίνης σε «συνωμοσία της Ρωσίας, της Κίνας και της Κούβας κατά του ελεύθερου κόσμου».* [28]

[25] http://www.niotho-asfalis.gr/na/meletes12.pdf, Νέστωρ Ε. Κουράκη, *ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*,* Αθήνα, 2006.
[26] Σ.Ο.Δ.Ν. (Συντονιστικό Όργανο Δίωξης Ναρκωτικών) - Ε.Μ.Π. (Εθνική Μονάδα Πληροφοριών), *Ετήσια έκθεση για τα ναρκωτικά στην Ελλάδα έτους 2010,* Αθήνα, 2012, προσβάσιμο στο www.hcg.gr/system/files/docs/files/sodn_emp.pd
[27] Γ. Χατζησπύρου, *ΞΕΠΛΥΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ (Νομιμοποίηση Εσόδων Από Παράνομες Δραστηριότητες)*, Μακεδονία, 2010, σελ. 50.
[28] http://www.anasyntaxi.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=514:--------26-&catid=95:-37 .

2.4 Η ανάπτυξη της εμπορίας της χρήσης των ψυχοτρόπων ουσιών από τις Δυτικές αποικιοκρατικές δυνάμεις κατά τον 18ο αιώνα

Η εκρηκτική ανάπτυξη της εμπορίας οπιοειδών ουσιών ταυτίζεται με την ανάπτυξη της αγγλικής αποικιοκρατίας στην περιοχή της Κίνας και προκύπτει σαν απόρροια της σημαντικής εμπορευματική σημασίας που είχε. Στα μέσα του 18ου αιώνα το εμπορικό ισοζύγιο της Βρετανίας με την Κίνα ήταν ελλειμματικό. Οι Βρετανοί εισήγαγαν τσάι, μετάξι και πορσελάνες και πλήρωναν με πολύτιμο ασήμι τους Κινέζους, που αδιαφορούσαν για τα προϊόντα τους. Μέσω της Βρετανικής Εταιρείας των Ανατολικών Ινδιών που είχε το μονοπώλιο και με τη βοήθεια ντόπιων εμπόρων πλημμύρισαν την Κίνα με όπιο, με στόχο να ισοσκελίσουν το εμπορικό τους έλλειμμα. Εκείνη την εποχή το κάπνισμα οπίου ήταν αρκετά διαδεδομένο στην Άπω Ανατολή. Οι Κινέζοι καταναλωτές ανταποκρίθηκαν θετικά και από τους 15 τόνους του 1730, οι Βρετανοί έφθασαν να διαθέτουν στα τέλη του αιώνα 1.400 τόνους οπίου στην Κίνα.

Ο εθισμός μεγάλου αριθμού υπηκόων του ανησύχησε τον αυτοκράτορα Τζιατζίνγκ, ο οποίος το 1810 απαγόρευσε τη διάθεση του οπίου στην επικράτειά του, με το αιτιολογικό ότι *"έκανε κακό στην υγεία και υπονόμευε τα ήθη και τους καλούς τρόπους του λαού του"*. Οι Άγγλοι και οι ντόπιοι συνεργάτες τους αγνόησαν το διάταγμα και συνέχισαν το εμπόριο οπίου, αφού είχαν ανάγκη το πολύτιμο ασήμι των Κινέζων. Με τον τρόπο αυτό έδειχναν να μην υπολογίζουν τη δυναστεία των Τσινγκ, που κυβερνούσε την αχανή χώρα από το 1644 και βρισκόταν σε προφανή παρακμή. Η δυναστεία αυτή είχε οδηγήσει την Κίνα σε απομόνωση στην προσπάθειά της ν' αποφύγει την αλλοίωση του πολιτισμού της από την «εισβολή» του ευρωπαϊκού.

Το 1838, οι Κινέζοι πήραν ακόμη πιο δραστικά μέτρα. Αποφάσισαν να απαγορεύσουν με κάθε τρόπο τις εισαγωγές οπίου από τα μεγάλα λιμάνια της χώρας και να καταδικάζουν σε θάνατο τους ντόπιους εμπόρους. Την υλοποίηση των μέτρων ανέλαβε ο μανδαρίνος Λιν Τσε Χσου, ένας αυστηρός κομφουκιανιστής, που από τότε θεωρείται εθνικός ήρωας. Οι Άγγλοι μάλλον υποτίμησαν τις προθέσεις του και αρνήθηκαν να συμμορφωθούν. Όταν αυτός επέβαλε εμπάργκο σε όλα τα βρετανικά προϊόντα, η βασίλισσα Ελισάβετ το θεώρησε αιτία πολέμου. Η κατάσταση επιδεινώθηκε, όταν οι άνδρες του Σετσίου κατάσχεσαν ένα μεγάλο φορτίο οπίου στην Καντώνα, που ισοδυναμούσε με τις εισαγωγές ενός χρόνου.

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν οι δύο πόλεμοι που εξαπέλυσε η Αγγλία κατά της Κίνας (1839-1842 και 1856-1860), τον δεύτερο με τη συνδρομή της Γαλλίας. Εντάσσονται στην επεκτατική πολιτική προς Ανατολάς των μεγάλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων της Ευρώπης για την ανακάλυψη νέων αγορών. [29]

[29] W. Travis Hanes III, Frank Sanello, *Οι Πόλεμοι του Οπίου- Η ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΜΙΑΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΜΙΑΣ ΑΛΛΗΣ*, Αθήνα, 2004, μτφρ. Γ. Ασημακόπουλος

The 1960's
Drug use became a symbol of social upheaval and political dissent

Εικ. 12

2.5 Η σύγχρονη έκρηξη της Εμπορίας και της διακίνησης των απαγορευμένων ψυχοτρόπων ουσιών

Σήμερα η παράνομη καλλιέργεια της κάνναβης είναι ευρέως διαδεδομένη σε όλο τον πλανήτη και φαίνεται πως παραμένει σταθερή. Αντιθέτως, η παγκοσμία παραγωγή οπίου και κοκαΐνης, που εντοπίζεται σε συγκεκριμένες περιοχές, αυξήθηκε σημαντικά κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980. Το παράνομο όπιο και ηρωίνη προέρχονται σε ποσοστό σχεδόν 90 % από τη Νοτιοανατολική και Νοτιοδυτική Ασία. Οι δύο μεγαλύτερες χώρες παραγωγής οπίου είναι το Αφγανιστάν και η Μαυϊμάρη, ενώ το Λαός κατατάσσεται τρίτο με διαφορά. Η παπαρούνα από την οποία εξάγεται το όπιο καλλιεργείται επίσης παράνομα στην Κολομβία, την Ινδία, το Μεξικό, το Πακιστάν, την Ταϊλάνδη και το Βιετνάμ. Η Βολιβία, η Κολομβία και το Περού προμηθεύουν το 98% περίπου της παγκόσμιας παραγωγής φύλλων κόκας. Μικρής κλίμακας καλλιέργειες γίνονται επίσης σε γειτονικές χώρες, όπως η Βραζιλία, ο Ισημερινός και η Βενεζουέλα.[30,31]

Στις αγροτικές περιοχές της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, 700.000 περίπου οικογένειες, ζουν από εισοδήματα που αποφέρει η καλλιέργεια φύλλων κόκας και οπιούχας παπαρούνας. Οι περισσότεροι από αυτούς βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας με το 50% του εισοδήματός τους να εξαρτάται από τις καλλιέργειες. Παρόλο που το εμπόριο ναρκωτικών τους βοηθά ενίοτε να αντιμετωπίσουν την έλλειψη τροφίμων και την αστάθεια των αγροτικών αγορών, η οικονομική εξάρτηση από την παράνομη καλλιέργεια δεν είναι μακροπρόθεσμα δυνατή. Η καλλιέργεια φύλλων κόκας και οπιούχας παπαρούνας κάνει τους αγρότες ευάλωτους στην εκμετάλλευση των ανελέητων μεσαζόντων. Επιπλέον, αντιμετωπίζουν τη διαρκή απειλή της υποχρεωτικής εκχέρσωσης των καλλιεργειών τους. Σε χώρες όπως η Κολομβία πολλοί κερδίζουν ένα πενιχρό εισόδημα δουλεύοντας σε κτήματα που ανήκουν στους εμπόρους ναρκωτικών. Οι περισσότερες από τις 700.000 οικογένειες θα στρέφονταν ευχαρίστως σε άλλες πήγες εισοδήματος, εάν τους δίνονταν οι κατάλληλες εναλλακτικές λύσεις.[32]

Σημαντικότεροι διαμετακομιστικοί κόμβοι κοκαΐνης στην Ευρώπη αποτελούν οι περιοχές της Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής. Η Europol έχει προσδιορίσει τα τρία κύρια θαλάσσια δρομολόγια της παράνομης διακίνησης κοκαΐνης προς την Ευρώπη, το «Βόρειο δρομολόγιο» που έχει ως αφετηρία την Καραϊβική, ενδιάμεσο σταθμό τις Αζόρες και καταλήγεις στις ακτές της Πορτογαλίας και της Ισπανίας, το «Κεντρικό δρομολόγιο», από τη Νότιο Αμερική διαμέσου του Πράσινου Ακρωτηρίου ή των Ν. Μαδέρα και Κανάριων νησιών στην Ευρώπη, και το «Αφρικάνικο δρομολόγιο» που ξεκινάει από τη Νότιο Αμερική και μέσω της Δυτικής Αφρικής καταλήγει κυρίως στην Ισπανία και την Πορτογαλία. Η αύξηση της ζήτησης κοκαΐνης στην Ευρώπη και η σταθερή βελτίωση των έλεγχων στους παραδοσιακούς δρόμους, έστρεψαν το ενδιαφέρον των εγκληματικών ομάδων που εμπλέκονται στην εμπορία ναρκωτικών, στην Αφρική και την χρησιμοποίηση ενός νέου, εναλλακτικού εμπορικού δρόμου. [33]

[30] Σ.Ο.Δ.Ν. (Συντονιστικό Όργανο Δίωξης Ναρκωτικών) - Ε.Μ.Π. (Εθνική Μονάδα Πληροφοριών), στο προηγούμενο σελ. 88.
[31] http://www.valentine.gr/drugs_gr.php.
[32] Ό.π.
[33] Σ.Ο.Δ.Ν. (Συντονιστικό Όργανο Δίωξης Ναρκωτικών) - Ε.Μ.Π. (Εθνική Μονάδα Πληροφοριών), στο προηγούμενο, σελ. 24.

Για την Ελλάδα συγκεκριμένα η γεωγραφική της θέση, σε σχέση με τους οδικούς και θαλάσσιους άξονες διεθνούς μεταφορών, την καθιστά κόμβο στην άκρη της Βαλκανικής χερσονήσου και της Ανατολικής Μεσογείου, ειδικότερα σήμερα δεδομένου της αύξησης των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των Ασιατικών χώρων και της Ευρώπης. Εξυπηρετώντας αφενός την Βαλκανική ενδοχώρα, ιδιαίτερα μετά την ένταξη στην Ε.Ε της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, των Παρευξείνιων χωρών, καθώς και της Μέσης Ανατολής, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο ως διαμετακομιστικό κέντρο εμπορευματικών μεταφορών.[34]

Η γειτνίαση με χώρες παραγωγής και διακίνησης ναρκωτικών, η άρση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα της Ε.Ε, η εκτεταμένη ακτογραμμή, το κύμα λαθρομετανάστευσης από τα βόρεια και τα ανατολικά σύνορα της χώρας μας, οι αλλαγές του πολιτικοοικονομικού συστήματος στις χώρες των Βαλκανίων και της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, είναι ορισμένοι από τους λόγους που καθιστούν στην Ελλάδα έναν προνομιακό χώρο δράσης για το Διεθνές Οργανωμένο Έγκλημα διακίνησης ναρκωτικών.[35]

Η Ελλάδα είναι μια βασική οδός μεταφοράς προς την Δυτική Ευρώπη ηρωίνης και οπίου, τα οποία υφίστανται επεξεργασία σε παράνομα εργαστήρια, κυρίως στις αγροτικές περιοχές της Ν.Α Τουρκίας ή κοντά στην Κωνσταντινούπολη, χασίς από την Μέση Ανατολή και ecstasy από την Νοτιοδυτική Ασία.[36]

Η καλλιέργεια κάνναβης έχει εξαπλωθεί με επιδημικό χαρακτήρα σε όλη την Αλβανία όπου καθίσταται σχεδόν εθνική καλλιέργεια, με κυριότερες χώρες προώθησης της την Ελλάδα, την Ιταλία, την Αυστρία, την Ελβετία και την Γερμανία, παρά την διαχρονική προσπάθεια των επισήμων Αρχών της χώρας να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα.[37]

Ανησυχητικό επίσης είναι το φαινόμενο της ύπαρξης παράνομων εργαστηρίων επεξεργασίας ναρκωτικών ουσιών (ηρωίνης, κάνναβης, συνθετικών), με αποτέλεσμα η Αλβανία να εδραιώνεται ολοένα και περισσότερο ως ενδιάμεσος διαμετακομιστικός σταθμός (transit) διακίνησης ηρωίνης και κοκαΐνης, γεγονός στο οποίο συνεπικουρεί και η έλλειψη συνοριακού ελέγχου ή επιτήρησης των διαβάσεων με Μαυροβούνιο, κλπ.[38]

Στην Ελλάδα, τα ναρκωτικά διακινούνται σε μεγάλα φορτία είτε σε container, με την κάλυψη νόμιμου φορτίου, μεταφερόμενα από φορτηγά, πλοία, είτε σε αυτοκίνητα, τρένα, λεωφορεία και σκάφη.[39]

Οι διακινητές ηρωίνης χρησιμοποιούν επίσης και την οδική μεταφορά, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλο μέσο. Ειδικότερα υπήρξε μια αξιοσημείωτη αύξηση στη μεταφορά ηρωίνης με λεωφορεία προερχόμενα από Τουρκία αλλά και από Κροατία, Σλοβενία, Βουλγαρία, και Ελλάδα, ενώ καταγράφηκαν και μεταφορές με ημερόπλοια προερχόμενα από την Τουρκία.[40]

Εικ. 13

[34] Ό.π. σελ. 17.
[35] Ό.π.
[36] Ό.π.
[37] Ό.π.
[38] Ό.π.
[39] Ό.π.
[40] Ό.π. σελ.17-18.

3.0 Πολιτισμική υποστήριξη της χρήσης και η εμπορευματικής της διάδοση

Ο άνθρωπος είναι από τα πιο παράξενα τέκνα της Φύσης. Ένα απίστευτα πολύπλοκο πλάσμα, που κρατάει ακόμη καλά φυλαγμένα τα μυστικά του μέσα στη νευρωνική ζούγκλα του εγκεφάλου του. Τα άβατα πεδία της ψυχής του παραμένουν ανεξερεύνητα. Οι αναμνήσεις από την εμπειρία της μήτρας, από την προγεννητική του ζωή αλλά ακόμη και οι συλλογικές μνήμες που κουβαλάει μαζί του από την αυγή της ανθρωπότητας, αναδύονται στην επιφάνεια της συνειδήσεις μόνο όταν η συνείδηση βρίσκεται σε κάποια «άλλη» κατάσταση, μετασχηματισμένη, ολοτροπική.

Στο ατομικό και συλλογικό του ασυνείδητο διατηρήθηκαν ανεξίτηλα τα ίχνη όχι μόνο της μνήμης αλλά και της επιθυμίας του να ξαναενωθεί με το απόλυτο και φυσικό νοητικό του περιβάλλον, το οποίο κοσμούν δύο καταπληκτικές αρχές: η ελευθερία και το άπειρο. Αυτή η επιθυμία για την περίφημη Unio Mystica, την ένωση με το άπειρο και με το ελεύθερο στοιχείο, των οποίων τα ίχνη κουβαλάει μέσα του, αποτελούσε ανέκαθεν αντικείμενο αναζήτησης.

Σύμφωνα με το μεγάλο εξερευνητή της ανθρώπινης ψυχής και συνείδησης, τον ψυχίατρο Stanislav Grof: *"Οι ολοτροπικές καταστάσεις χαρακτηρίζονται από δραματικές αντιληπτικές αλλοιώσεις σε όλες τις αισθητηριακές περιοχές. Όταν κλείνουμε τα μάτια, το οπτικό μας πεδίο ενδέχεται να πλημμυρίσει από εικόνες που προέρχονται από την προσωπική μας ιστορία και από το ατομικό και συλλογικό ασυνείδητο… Οι συγκινήσεις που συνδέονται με τις ολοτροπικές καταστάσεις καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα που εκτείνεται πολύ πέρα από τα όρια της καθημερινής μας εμπειρίας και κυμαίνονται από αισθήματα εκστατικής αγαλλίασης, ουράνιας ευδαιμονίας και άφατης γαλήνης μέχρι επεισόδια αββυσσώδους τρόμου, φονικού μίσους, έσχατης απελπισίας…"* Ο ίδιος υποστηρίζει πως υπάρχουν πολλές αρχαίες τεχνικές που βοηθούν την πρόκληση των ολοτροπικών καταστάσεων. Από τις πιο παλιές είναι η άσκηση με την αναπνοή, οι ηχητικές τεχνολογίες (τυμπάνισμα, κροτάλισμα, χρήση ραβδιών, κουδουνιών και γκονγκ, μάντρας…), ο χορός και άλλες μορφές κίνησης (περιστροφή των δερβίσηδων, χοροί των λάμα, τάι τσι κλπ.), η κοινωνική απομόνωση, η νηστεία, η στέρηση ύπνου, ο διαλογισμός, η προσευχή και άλλες πνευματικές πρακτικές. Όμως και ψυχεδελικές φυτικές και ζωικές ουσίες, όπως χασίς, πεγιότ, τεονανακάτλ, ololiuqui, «ξύλο» της Χαβάης, το ψάρι του Ειρηνικού Kyphosus fuscus, πραγματώνουν τις ολοτροπικές καταστάσεις του νου.

Σχεδόν μπορούμε να φανταστούμε πως ήταν οι αρχαϊκές εμφανίσεις του πρωτόγονου σαμανισμού πριν από δεκάδες χιλιάδες χρόνια, οι αρχαϊκές τεχνικές έκστασης που συνενώνουν τη μαγεία, το μυστικισμό και τη θρησκεία με την ευρύτερη έννοια. Τα ίχνη της ίδιας αρχαϊκής ανάγκης για έναν «στιγμιαίο μυστικισμό» (Instant Mysticism) τα εντοπίζουμε και στην προσπάθεια του σύγχρονου ανθρώπου, που με την χρήση LSD, οπίου, μεσκαλίνης, μαριχουάνας ή κάποιας άλλης ψυχενεργής ουσίας προσπαθεί να φτάσει στην έκσταση. Πιστεύει πως η επίδρασή αυτών των ουσιών θα απλοποιήσει και θα συντομεύσει το παλιό δρόμο του μυστικισμού, όπως είναι ο δρόμος του μοναχού ή του γιόγκι.

Πιστεύει πως θα τον βοηθήσει να οξύνει την δεύτερη όρασή του και να δει τα πράγματα όπως είναι: *«πιο αντικειμενικά» και «πιο αληθινά»*.

Οι ψυχοενεργές ουσίες μεταβάλλουν προσωρινά, συχνά όμως δραματικά, τον τρόπο με τον οποίο βιώνει την πραγματικότητα το ανθρώπινο νευρικό σύστημα. Τα ψυχοδηλωτικά, συμπεριλαμβανομένης και της κάνναβης, οξύνουν την ευαισθησία των αισθητήριων οργάνων και μετατρέπουν πολλές φορές τον λήπτη σε «αστρόπλοιο» έτοιμο προς εξερεύνηση του εσωτερικού διαστήματος. Οι ουσίες αυτές επιταχύνουν τη ροή των πληροφοριών, ενώ παράλληλα προκαλούν ένα κατακερματισμό της συνείδησης. Τα οπιοειδή (όπιο, μορφίνη, ηρωίνη), έχουν αντίθετα την τάση να μεταφέρουν το λήπτη στο κέντρο-μήτρα της ύπαρξής του, κάτι που θυμίζει το πιο γλυκό όνειρο γαλήνης και ευδαιμονίας. Η κοκαΐνη και οι αμφεταμίνες απελευθερώνουν το σώμα από την κούραση και το πνεύμα από τις ψυχοφθόρες συναισθηματικές φορτίσεις. Όλες αυτές οι ουσίες μπορούν να δημιουργήσουν διάθεση ευφορίας, να προκαλέσουν σεξουαλικό ερεθισμό στο νευρικό σύστημα και να πυροδοτήσουν την εμφάνιση εσωτερικών οραμάτων. Ταυτόχρονα όμως μπορούν να επιφέρουν ολοκληρωτική σύγχυση σε άτομα χωρίς μέτρο, που τις χρησιμοποιούν αψήφιστα και χωρίς κανένα σεβασμό προς τις δυνάμεις που μπορούν να απελευθερώσουν. Στις πρωτόγονες φυλές ο σαμάνος είναι εκείνος που αναλαμβάνει προσωπικά, ως μάγος και θεραπευτής, να πειραματιστεί με τα ιερά φυτά της ενόρασης. [41] *"Ο σαμάνος αποτελεί τον συνδετικό κρίκο με τη δύναμη που κατοικεί στο ιερό φυτό: είναι ο κοσμοναύτης και ο χαρτογράφος του εσω-διαστήματος προς όφελος όλης της φυλής"*. [42]

Δυστυχώς στην σύγχρονη εποχή η χρήση ψυχοδηλωτικών εκμαυλίστηκε, χιλιάδες εκατοντάδες άνθρωποι χάνοντας το μέτρο δεν μπορούν πλέον να εκμεταλλευτούν τις «θεϊκές ουσίες» προς το όφελός τους. Μη μπορώντας να παραμείνουν σε «πειραματικό» στάδιο έπεσαν στα δίχτυα της εξάρτησης και απώλεσαν την ελευθερία της επιλογής, πληρώνοντας έτσι το πιο ακριβό τίμημα, την ίδια τους τη ζωή. [43]

Μια σημαντικότατη, κοινή διαπίστωση συγγραφέων που έχουν ασχοληθεί με το πρόβλημα των ναρκωτικών και επιχειρηματολογούν σχετικά, είναι ότι τα ναρκωτικά προέρχονται από οργανωμένες μορφές εξουσίας ή δυνάμεις που επιθυμούν και επιδιώκουν την σωματική, ψυχική εξόντωση του πληθυσμού. Άλλες φορές η ευθύνη για αυτήν την διάδοση προσάπτεται κατευθείαν στο ίδιο το κράτος. Πέρα δηλαδή από την εμπορική τους εκμετάλλευση θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι επιδιώκεται ταυτόχρονα η χειραγώγηση μέρους του πληθυσμού. Η τοξικομανία και άλλες πολλές αντικοινωνικές δραστηριότητες αποτελούν λοιπόν το υποπροϊόν μιας βαθύτερης πολιτισμικής κρίσης, κρίσης χωρίς προηγούμενο. Συνεπώς αν αποφασίζαμε να χτυπήσουμε τις αιτίες του κακού και όχι το αποτέλεσμα του, θα έπρεπε να αναγνωρίσουμε ότι δεν αρκεί να πολλαπλασιάζονται τα "μέσα πρόληψης" ούτε καν τα προγράμματα αποτοξίνωσης. Θα έπρεπε να κατευθυνθούμε σε μια ανατροπή τόσο βαθιά των πολιτικό-οικονομικών ηθών που ισχύουν, μία πόρτα που αμφιβάλουμε αν θα άνοιγαν οι σύγχρονες κοινωνίες με τον τρόπο που είναι δομημένες.

[41] Μ. Κοσάνοβιτς, «ΨΥΧΟΕΝΕΡΓΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΚΑΙ ΟΛΟΤΡΟΠΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ», περ. *Ζενίθ*, προσβάσιμο στο http://zenithmag.wordpress.com/2011/12/17/%CF%88%CF%85%CF%87%CE%B5%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1/.
[42] M. Horowitz-C.Palmer, *Χορεύτριες στους Λαβύρινθους της Φαντασίας*, Οξύ,1999.
[43] Μ. Κοσάνοβιτς, στο προηγούμενο

Δεν χωράει αμφιβολία λοιπόν πως αρκετές χώρες έχουν κάθε λόγο να προωθούν την διάδοση των ναρκωτικών, αφού τα ψυχοτρόπα αυτά αποτελούν «εθνικό προϊόν τους» και χρυσοπηγή για τα άδεια ταμεία τους. Επίσης αποτέλεσε μέσο καταπολέμησης της πολιτικοποίησης των νέων από τους, κατά καιρούς, άρχοντες. Άλλοτε με τα κλομπ και τα δακρυγόνα, άλλοτε με το ποδόσφαιρο και τους χούλιγκαν, τώρα λένε ότι επιστρατεύτηκε το πιο αποτελεσματικό μέσο αποπροσανατολισμού και υπονόμευσης. Το απωθητικό για την "υγιώς σκεπτόμενη κοινωνία" και ποθητό από τους «αντικοινωνικούς» ναρκωτικό. Αρκεί να θυμηθούμε τι έγινε στην δεκαετία του '60 στην Αμερική, όπου διαλύθηκαν όλα τα προοδευτικά κινήματα, βουλιάζοντας μέσα στα ναρκωτικά. Κάτι ανάλογο έγινε και στην Ευρώπη στη δεκαετία του '70. Αναρχικός έσπευσε να δηλώσει το 1982: *"η αστυνομία διοχετεύει την «άσπρη» στα πολιτικά στέκια των αναρχικών"*. [44]

Σαν αποτέλεσμα ακόμα και σήμερα, ιμπεριαλιστικές χώρες, όπως η Αμερική και η Αγγλία, χώρες του τρίτου κόσμου που τα παράγουν, των οποίων η πολιτική τους οργάνωση και η οικονομική τους δομή βασίζεται στα καρτέλ, η αστυνομία και η μαφία, στηρίζουν την διακίνηση και χρήση των ναρκωτικών ουσιών. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε πως η αμερικάνικη κυβέρνηση, αντί να προωθήσει μια πολιτική πλήρους απασχόλησης, προτιμάει να διανέμει χρηματικά βοηθήματα στους πληθυσμούς ανέργων των γκέτο, γνωρίζοντας πολύ καλά ότι οι απόκληροι αυτοί θα χρησιμοποιήσουν το μεγαλύτερο μέρος αυτών των ποσών για να προμηθευτούν ναρκωτικά. [45]

3.1 Η συσχέτιση της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών με ευρύτερα πολιτισμικά ιδεολογήματα του 18ου και 19ου αιώνα

Πριν ακόμα αυτά τα αλλόκοτα αντικείμενα δεθούν μ' ένα «προβληματικό» όνομα, επιβλήθηκαν μέσα στην ιστορία των δυτικών κοινωνιών σε δύο διαδοχικές φάσεις. Το χασίς, η μεσκαλίνη, η αμάνιτα μουσκάρια και η ψιλοκυβίνη, το στραμώνιο, ο μανδραγόρας ο υοσκύαμος και ο ελλέβορος, αν και ποτέ δεν έπαψαν να χρησιμοποιούνται για ποικίλους σκοπούς στην περιφέρεια του πρώτου κόσμου και στην αγροτική περιφέρεια των μεγάλων μητροπόλεων, εμφανίζονται για πρώτη φορά στο εσωτερικό των πολιτισμικών διαμορφώσεων του σύγχρονου αστικού κόσμου, πρώτα μέσα στο σώμα της λογοτεχνικής παραγωγής και του στοχασμού πάνω στην τέχνη και στις πηγές της, από το πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Κάτι παραπάνω από φανερή η σύνδεση αυτής της εμφάνισης με τις απαρχές του ρομαντικού κινήματος, επισφραγίζεται σε ένα κείμενο, ενδεικτικό του ύφους και των αντιλήψεων της εποχής, που σήμερα θεωρούμε σαν προανάκρουσμα της σύγχρονης περιόδου (Σαρλ Μπωντλαίρ, ΟΙ ΤΕΧΝΗΤΟΙ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΙ). [46]

"*Αρχικά σε κυριεύει μια παράλογη, ακαταμάχητη ευθυμία. Οι κοινότερες λέξεις, οι απλούστερες ιδέες αποχτούν μια νέα, αλλόκοτη όψη. Αυτή η ευθυμία σου είναι αφόρητη -όμως είναι μάταιο να της αντισταθείς. Σ' έχει κυριέψει ο δαίμονας* "… Συμβαίνει μερικές φορές άνθρωποι εντελώς ακατάλληλοι για τα γλωσσικά παιχνίδια ν' αυτοσχεδιάζουν

[44] Σ. Τσίλη, *στο προηγούμενο,* σελ 39.
[45] Ό.π. σελ. 31-33.
[46] P. Stafford, λήμμα στην *Εγκυκλοπαίδεια των ψυχεδελικών*, Αθήνα, 1988, σελ. 14-15.

μιαν ατελείωτη σειρά λογοπαίγνιων και τελείως απίθανες σχέσεις μεταξύ ιδεών, κατάλληλες να ξεπεράσουν και τους πιο ικανούς μαστόρους αυτής της τεχνικής. Μετά ωστόσο από μερικές στιγμές, η σχέση ανάμεσα στις ιδέες γίνεται τόσον αόριστη και το νήμα των σκέψεών σου τόσον επίμοχθο που μόνον οι σύντροφοί σου μπορούν να σε καταλάβουν *"…Κατόπιν οι αισθήσεις σου γίνονται εξαιρετικά οξείες και διορατικές. Η όρασή σου είναι άπειρη. Το αφτί σου μπορεί να διακρίνει και τον πιο αδιόρατο ήχο, ακόμη κι ανάμεσα στους πιο εκκωφαντικούς θορύβους…"*

Προκύπτουν οι πιο λεπτές αμφισημίες, οι πιο ανεξήγητες επικαλύψεις ιδεών. Στους ήχους υπάρχει χρώμα. Στα χρώματα υπάρχει μουσική *"… κάθεσαι και καπνίζεις. Πιστεύεις ότι κάθεσαι μες στη πίπα σου κι ότι η πίπα σου καπνίζει εσένα. Εκπνέεις τον εαυτό σου σε γαλαζωπά σύννεφα…"* [47]

Καλλιτέχνες του 18ου και 19ου αιώνα έκαναν ευρεία χρήση ουσιών, κυρίως οπίου, για να είναι πιο δημιουργικοί. Αποκτούσαν μια εξαιρετικά ζωηρή φαντασία περιγράφοντας εικόνες, ήχους, κινήσεις, που δεν είχαν καμία σχέση με την πραγματικότητα. Ενδιαφέρον έχει πως όλοι όσοι έχουν κάνει χρήση οπίου αναγνωρίζουν αυτές τις εικονικές περιγραφές σαν να είναι δικές τους.

Αν κοιτάξουμε τις καλλιτεχνικές και πολιτικές ομάδες της «οπιούχας κουλτούρας» του 19ου αιώνα θα διακρίνουμε παντού τη σκιά του Τόμας ντε Κουίνσυ. Ως φοιτητής της Οξφόρδης ο νεαρός συγγραφέας πήρε για πρώτη φορά όπιο με σκοπό να ανακουφιστεί από έναν επίμονο πονόδοντο, σταδιακά εθίστηκε λαμβάνοντας καθημερινά έτοιμες «βιομηχανικές» δόσεις. Οι σύγχρονοι του Ντε Κουίνσυ έβλεπαν τον εθισμό του στο όπιο ως μια γελοία αδυναμία, που τον έφερνε σε δύσκολη θέση, εφόσον δεν μπορούσε να είναι συνεπής στα ραντεβού του ή στις προθεσμίες παραδόσεις κάποιας εργασίας του. Αλλά ο Ντε Κουίνσυ το χρησιμοποίησε και εμπορικά. Σύντομα, αφού έγραψε το βιβλίο του *Οι Εξομολογήσεις ενός Άγγλου Οπιοφάγου*, έγινε διάσημος ως ο «Άγγλος οπιοφάγος». Ο ίδιος στο βιβλίο του λέει: *"Αν είχα καταλάβει απ' την αρχή τη δύναμη αυτού του ναρκωτικού, όταν το έπαιρνα με σύνεση για να καταπραΰνω το νευρικό μου σύστημα, για να διεγείρω τις δυνατότητες ευχαρίστησης και να αντέχω όλο το 24ωρο σε κάθε εξωτερική πίεση, θα ξεκινούσα την οπιούχα καριέρα μου υπό το πρίσμα της αναζήτησης επιπλέον δύναμης κι ευχαρίστησης και όχι υπό το πρίσμα της συρρίκνωσης από τα μαρτύρια"*.

Οι Εξομολογήσεις ενός Άγγλου Οπιοφάγου του Ντε Κουίνσυ είναι ένα εξαιρετικό βιβλίο που δεν αναφέρεται μόνο στα ναρκωτικά, αλλά είναι μία αυτοβιογραφία της ρομαντικής φαντασίας: *"Με κοίταξαν, με ούρλιαξαν, με σάρκασαν, με συζήτησαν μαϊμούδες, ψιττακίσκοι, κοκατούα. Λατρεύτηκα. Θυσιάστηκα. Θάφτηκα χίλια χρόνια σε πέτρινους τάφους με μούμιες και σφίγγες σε στενούς θαλάμους, στη καρδιά μιας αιώνιας πυραμίδας. Φιλήθηκα με καρκινικά φιλιά κροκοδείλων και ταραγμένος ξάπλωσα με ανείπωτα γλιτσιασμένα πράγματα ανάμεσα σε καλάμια και λάσπη…"* Τα ναρκωτικά πιθανόν δεν κάνουν κάποιον καλύτερο συγγραφέα ή ζωγράφο από ότι είναι, αλλά του παρέχουν θέματα και έμπνευση τη στιγμή που τα έχει απόλυτη ανάγκη. Η χρήση οπίου για τον Ντε Κουίνση έγινε η

[47] Σαρλ Μπωντλαίρ, *Τεχνητοί Παράδεισοι, απόσπασμα από το : κεφάλαιο Περί της κάνναβης και του οίνου ως μέσων για την διεύρυνση της ατομικότητος,* Αθήνα, 1990, μτφρ.Ν. Φωκάς.

εμπειρία πάνω στην οποία μπορούσε να ανακεφαλαιώσει και γύρω από την οποία μπορούσε να γράψει την αυτοβιογραφία του.

Η Ελίζαμπεθ Μπάρρετ Μπράουνινγκ, εξαιτίας της κλονισμένης υγείας της, οδηγήθηκε σε πολύ νεαρή ηλικία στο όπιο, πράγμα που δεν την εμπόδισε να εξελιχθεί σε μία από τις μεγαλύτερες ποιήτριες του 19ου αιώνα. Η ίδια ομολόγησε το 1843: *"Διακατέχομαι από έναν συγγραφικό οίστρο –θα μπορούσα να γράφω ολημερίς κι ολονυχτίς– και λαχταρώ να μείνω μόνη μου για τρεις μήνες σ' ένα δάσος με κέδρους και καστανιές, όπου τις συχνές γουλιές μορφίνης θα διαδέχονται ώρες ποιητικής έμπνευσης".*

Ο Έντγκαρ Άλλαν Πόε, όταν ρωτήθηκε εάν είναι αλήθεια ότι είναι εξαρτημένος από το όπιο απάντησε: *"Κατά περιόδους γίνομαι υπερβολικά τεμπέλης ή εργατικός. Υπάρχουν εποχές όπου κάθε πνευματική άσκηση είναι μαρτύριο. Περνούν μήνες ολόκληροι που περιπλανιέμαι κι ονειροπολώ και κάποια στιγμή ξυπνώ με τη μανία της συγγραφής. Ζω συνεχώς ονειροπολώντας το μέλλον".*

Στο Παρίσι του 1840-60 οι νεαροί ποιητές και συγγραφείς δοκίμαζαν όπιο και κάνναβη με μεγάλο ενθουσιασμό. Ένα σημαντικότατο πρόσωπο της εποχής εκείνης που τον απασχολούσε παρά πολύ το θέμα της αντικειμενικής αντίληψης, ήταν ο ψυχίατρος δρ. Ζακ Ζοζέφ Μορώ ντε Τουρ. Ο ίδιος έκανε χρήση χασίς και το χορηγούσε και στους ασθενείς του προκειμένου να μελετήσει μια τεχνητή νοητική ασθένεια.

Οι μποέμ και οι καλλιτέχνες του Παρισιού βοηθούσαν ευχαρίστως στην μελέτη. Μεταξύ των πρώτων που ήρθαν σε επαφή με το γιατρό ήταν ο 25χρονος τότε Σαρλ Μπωντλαίρ και ο συγγραφέας Θεόφιλος Γκωτιέ. Ίδρυσαν την περίφημη *Λέσχη των Χασισοποτών* (Club des Hachichins), μια ομάδα καλλιτεχνών που ήταν πρόθυμοι να πειραματισθούν με το ναρκωτικό. Στη Λέσχη σύχναζαν πολλοί ποιητές, συγγραφείς, ζωγράφοι, όπως για παράδειγμα ο Ντελακρουά, ο Ζεράρ ντε Νερβάλ, ο Δουμάς, ο Μπαλζάκ κι άλλοι. Συγκεντρώνονταν μια φορά την εβδομάδα στα ανατολίτικα διακοσμημένα δωμάτια του ξενοδοχείου Πινοντάν, στις όχθες του Σηκουάνα, όπου καταβρόχθιζαν υπερβολικά μεγάλες δόσεις από ένα γλυκό, παχύρρευστο παρασκεύασμα που περιείχε χασίς.

Σύμφωνα με τον Γκοτιέ ο άνθρωπος μπορεί να βιώσει οποιοδήποτε βαθμό πόνου, αλλά υπάρχουν όρια στη βίωση ευτυχίας. Αυτό που του άρεσε, όταν έπαιρνε χασίς, ήταν ότι τον οδηγούσε σε πιο ακραία ευτυχία που άντεχε. Οι χασισοπότες ήταν καλλιτέχνες που θεωρούσαν τον εαυτό τους «επιστήμονες της φαντασίας». Πίστευαν ότι αποκάλυπταν ένα χώρο ζωτικού ενδιαφέροντος. Παρόλο που η εξάρτηση δεν ήταν κοινωνικά αποδεκτή, η λήψη ναρκωτικών για «εκλεκτούς σκοπούς» δεν αποδοκιμαζόταν. Ο Μπωντλαίρ, ισχυριζόταν ότι είχε ένα αναλυτικό ενδιαφέρον για το κρασί, το χασίς και το όπιο ως παράγοντες αυξομείωσης της φαντασίας.[48]

Το λάβδανο την εποχή εκείνη ήταν πολύ οικονομικότερο από την μπύρα και το τζιν, καθιστώντας το προσιτό ακόμα και στον πλέον φτωχό εργάτη. Κυκλοφορούσε κανονικά στην αγορά και ήταν το πιο επικερδές προϊόν των

[48] Μ. Κοσάνοβιτς, στο προηγούμενο.

μαγαζιών, υπολογιζόταν πως κάθε μέρα πωλούνταν ενάμιση κιλό όπιο και τέσσερα λίτρα λάβδανο.[49]

Μπορεί να μην συμφωνούσαν οι γιατροί για το πως λειτουργούσε ακριβώς το όπιο, αλλά πολλοί από αυτούς, πριν από μεγάλες εγχειρήσεις έκαναν υπερβολική χρήση οπίου.[50]

Τέλος δεν έπαψε να χρησιμοποιείται στα πλαίσια μυστικιστικών τελετών, βραζόταν με λουλούδια, ταρταρούγα, και λίπος κάστορα. Αφού θαβόταν έναν ολόκληρο χειμώνα κατόπιν το αλείφανε στον αφαλό και στο σβέρκο ώστε ο χρήστης ονειρευθεί το αγαπημένο του πρόσωπο.

3.2 Η επανεμφάνιση των ρομαντικών ιδεολογημάτων απώλειας της συνείδησης κατά τον 20ο αιώνα

Ο ρομαντισμός και όσα κινήματα έλκουν απ' αυτόν την καταγωγή τους εγκυμόνησαν την σχέση του δυτικού πολιτισμού με αυτά τα φάρμακα μέχρι περίπου τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, οπότε και εγκαινιάζεται η επόμενη φάση αυτής της σχέσης. Μέσα στην πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, κάτω από το βάρος των νέων κοινωνικών και πολιτισμικών διαμορφώσεων, η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών γνωρίζει μια αναπάντεχη διάδοση ανάμεσα στη νεολαία, κυρίως και σ' ένα μέρος του άνεργου ή περιθωριοποιημένου πληθυσμού, τέτοια που να θέσει το σύνολο της κοινωνίας μπροστά σ' ένα αριθμό από φλέγοντα ερωτήματα.[51]

Στις αρχές του 20ου αιώνα επιστρέφει στο Αμερικάνικο προσκήνιο η μαριχουάνα, πρωτοφάνηκε στη Νέα Ορλεάνη από Μεξικανούς εργάτες που την χρησιμοποιούσαν σαν ένα φθηνό υποκατάστατο του οινοπνεύματος. Το 1920, με την ποτοαπαγόρευση, έγινε αφάνταστα γόνιμο το έδαφος για την όλο και μεγαλύτερη διάδοση της. Στα τέλη της δεκαετίας του '50 η χρήση της συνδέθηκε με τους μουσικούς της τζαζ σαν μέσο απελευθέρωσης των μουσικών ιδεών, που παρέμεναν "παγιδευμένες" στο μυαλό τους και κατάκτησης του μερικού ή ολικού αυτοσχεδιασμού. Μέσω της επιρροής που είχε η Τζαζ πάνω στους καλλιτεχνικούς κύκλους το βλέμμα των Αμερικάνων στρέφεται στις ψυχολυτικές της ιδιότητες. Εμφανίζονται πλέον ομάδες, όπως η «Le Mar» στην ανατολική ακτή των ΗΠΑ και η «SOMA» στην Αγγλία, που οργάνωναν διαδηλώσεις για την νομιμοποίηση της. Η γνώμη τους για το χόρτο άλλαξε ριζικά καθώς αποτέλεσε σύμβολο, μαζί με το LSD, της ψυχεδελικής κουλτούρας της εποχής. Ταυτόχρονα προς τα τέλη της δεκαετίας του '50 έχει αρχίσει η παραγωγή κειμένων (επιστημονικών, φιλοσοφικών, λογοτεχνικών) για το γνωστό τότε ως LSD που επρόκειτο να προκαλέσει μέσα στα τριάντα επόμενα χρόνια ένα πραγματικό ντελίριο μυθοποιήσεων, κατανάλωσης και ελπίδων. Το νέο όνομα που τους αποδόθηκε τα καθιερώνει ως διακεκριμένα αντικείμενο χρήσης και στοχασμού.

Στις αρχές της δεκαετίας του '60 το LSD, το Πεγυότ και τα ψυχεδελικά μανιτάρια είχαν ήδη εισβάλει στην ζωή των Αμερικάνων. Το 1964 άνοιξε το πρώτο "ψυχεδελικό μαγαζί, μέχρι το 1970 η χώρα είχε γεμίσει από τέτοια μαγαζιά και τα ραδιοφωνικά κύματα κατακλύζονταν από μηνύματα υπέρ της Κάνναβης, από τους Beatles και τους Stones, μέχρι

[49] Collected Letters of Samuel Taylor Coleridge,4 vols., ed. E.L.Griggs, Clarendon Press, 1971.
[50] Charles E. Terry, M.D., and Mildred Pellens, «The opium problem», New York, 1928.
[51] Μ. Κοσάνοβιτς, στο προηγούμενο.

τον Dylan. Φθάνοντας στα μέσα της δεκαετίας η κάνναβη αν και παραμένει παράνομη είχε γίνει αποδεκτή κοινωνικά και ηθικά, όπως ακριβώς το ουίσκι στην ποτοαπαγόρευση. Η χρήση των ψυχοδηλωτικών φτάνει στο αποκορύφωμα της, διαδίδονται αστραπιαία σε όλα τα στρώματα της νεολαίας και των κάθε είδους δυσαρεστημένων ή εξεγερμένων σε ολόκληρο τον ανεπτυγμένο κόσμο. Η χρήση μαζί με την φιλολογία που την συνοδεύει εμφανίζεται παντού, στενά συνδεδεμένη με τα επαναστατικά οράματα και τις μεγάλες απελευθερωσιακές ουτοπίες της περιόδου αυτής, με το αίτημα του σοσιαλισμού και της κοινωνικής δικαιοσύνης, της αυτονομίας και των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, της σεξουαλικής επανάστασης και της υπέρβασης των πατριαρχικών αξιών.[52]

Μέσα σε αυτήν την «pop» καθημερινότητα και στη σκληρό-υλιστική πραγματικότητα, προέκυψε το ψυχεδελικό ροκ. Για πρώτη φορά εμφανίστηκε στην αμερικάνικη ροκ σκηνή στην δεκαετία του 1960, για να εξαπλωθεί πολύ σύντομα και στην Ευρώπη. Πρόκειται για ροκ μουσική, η οποία ήταν σε μεγάλο βαθμό εμπνευσμένη από τις παραισθησιογόνες ή λεγόμενες «mind-expanding» ουσίες, όπως είναι η μαριχουάνα και το LSD. Βγαίνοντας από την αφάνεια το 1966, το ψυχεδελικό ροκ έγινε το «soundtrack» μιας ευρύτερης πολιτιστικής εξερεύνησης και του λεγόμενου κινήματος των χίπις. Το επίκεντρο του αρχικά ήταν στην Δυτική Ακτή (West Coast) των ΗΠΑ, όπου οι πρώιμοι Grateful Dead ήταν ένα είδος «house band» και εμφανιζόταν στα λεγόμενα «Multimedia Happenings» και «Acid Test» του συγγραφέα Ken Kesey. Το 1967 στα Top Ten hit singles βρισκόντουσαν συγκροτήματα όπως οι Love, The Charlatans, The Doors και Jefferson Airplane. Το τελευταίο συγκρότημα με τα εντυπωσιακά κομμάτια Somebody to Love και White Rabbit σημείωσαν τεραστία επιτυχία.

Η Γκρέης Σλικ, που έγραψε το White Rabbit (το ρεφρέν του οποίου λέει *"δώσε τροφή στο μυαλό σου, τα ίδια λόγια που λέει το μικρό τρωκτικό στην Αλίκη του παραμυθιού, το φίδι στην Εύα αλλά και οι απανταχού σαμάνοι στους αιώνιους αναζητητές της άλλης διάστασης"*), σε μία συνέντευξη το 1967 έλεγε : *"Ο κύριος λόγος που έγραψα το White Rabbit είναι γιατί έπρεπε κάποιος να βγει, επιτέλους, και να μιλήσει ανοιχτά για τα ναρκωτικά… Η Αλίκη καταλήγει σε ένα χώρο για τον οποίον οι γονείς της δεν γνωρίζουν απολύτως τίποτα. Πρέπει μόνη της να βιώσει και να κατανοήσει το χώρο αυτό». Μερικά χρόνια αργότερα η τραγουδίστρια, βλέποντας ότι πολύ άνθρωποι είχαν παρεξηγήσει τα λόγια της, συμπλήρωνε: «Δώσε τροφή στο μυαλό σου, δεν σημαίνει κατ' ανάγκη κατέβασε όποιο ''fucking drug'' βρεις μπροστά σου. Σημαίνει διάβασε, άκου και διάβασε!"*.

Ήδη γνωστά ροκ συγκροτήματα, όπως οι Beatles, εισάγουν τα ψυχεδελικά στοιχεία στη μουσική τους βγάζοντας τα πολύ γνωστά σήμερα άλμπουμ: Revolver (1966), Sgt.Pepper's Lonely Hearts Club Band (1967) και Magical Mystery Tour (1967). Και οι Rolling Stones εμφανίστηκαν στη ψυχεδελική μουσική σκηνή όμως με το λιγότερο πετυχημένο άλμπουμ τους, το Their Satanic Majestic Request.

[52] P. Stafford, *στο προηγούμενο,* σελ. 14-15.

Ο πρώτος συνθέτης και τραγουδιστής των Pink Floyd, ο Syd Barret, του οποίου η οραματική φαντασία κατέληξε τραγικά σε σχιζοφρένια, ακολούθησε με ενθουσιασμό την «ηθική της μουσικής εξερεύνησης και πειράματος». Το πρώτο τους άλμπουμ, το The Piper of the Gates Dawn (1967), είναι αισθησιακό, υπνωτικό, που σε έκανε να *"χάνεις το έδαφος κάτω από τα πόδια σου"* και ήταν το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα της ψυχεδελικής εποχής. Οι υπόλοιπες δραστηριότητες της ψυχεδελικής ροκ σκηνής της Βρετανίας, αναπτύχθηκαν από τη περιθωριακή «freak» σκηνή (δηλαδή των χίπις που παίρνουν ναρκωτικά), περιλαμβάνοντας τους πρωτοποριακούς Soft Machine, τους Crazy World, The Nice και το μεγαλύτερο συνειδητά πολιτικό αναρχικό γκρουπ, οι Tomorrow. Ενώ μονάχα μερικά ψυχεδελικά συγκροτήματα διάρκεσαν περισσότερο από ένα ή δύο άλμπουμ, η επίδραση αυτού του μουσικού κινήματος έφερε ολόκληρη επανάσταση στη μόδα, στην τέχνη της αφίσας και τις ζωντανές παραστάσεις. Είχε μεγάλες επιρροές στην μετέπειτα Heavy Metal μουσική, όπως και στις Progressive και Art Rock μπάντες, που αναπτύχθηκαν από τα ψυχεδελικά συγκροτήματα, όπως οι Emerson, Lake and Palmer και οι Tangerine Dream. Περισσότερο όμως απ' όλα η επιρροή της ψυχεδελικής ροκ μουσικής ήταν ολοφάνερη στα μετέπειτα κινήματα του Punk, Rap, Trip-hop, που είναι ένα μείγμα του Hip-hop και της σύγχρονης ψυχεδέλειας.

Για πολλούς η άνθηση του κινήματος της ψυχεδελικής υποκουλτούρας στις δεκαετίες του 1960 και 1970 δεν ήταν παρά μια μετεξέλιξη του ρομαντικού κινήματος του 19ου αιώνα, πυρήνας της οποίας ήταν η «οπιούχα κουλτούρα».[53]

Τα κατασταλτικά ναρκωτικά έχουν μια διαφορετική πορεία, μια πορεία που τέμνεται με αυτήν που τα βασικά της σημεία σκιαγραφήσαμε νωρίτερα. Από τα μέσα του 19ου αιώνα, εποχή της μεγάλης βιομηχανικής επανάστασης, εισβάλλουν και αυτά στην καρδιά του αστικού πολιτισμού, λιγότερο στην λογοτεχνία και περισσότερο στην αγορά, εξαιτίας αφενός της ανάγκης των μεγάλων φαρμακοβιομηχανιών και άλλων εταιριών να παράγουν εξαρτημένους (εθισμένους) αγοραστές των προϊόντων τους, αφετέρου σαν αποτέλεσμα της ανάγκης "φυγής" και απόσυρσης που γεννιέται μαζικά σε μια εποχή που η άγρια βιομηχανοποίηση καταστρέφει τους συλλογικούς δεσμούς και τις οργανικές κοινότητες, ρίχνοντας τα ξεριζωμένα άτομα στη συνθήκη ενός απάνθρωπου ανταγωνισμού για την επιβίωση. Ο σύγχρονος πολιτισμός κατασκευάζει αυτό που αναφέρει ο αμερικανός ψυχολόγος Κούζμαν "άδειος εαυτός", ανθρώπους κενούς νοημάτων που πρέπει να γεμίσουν καταναλώνοντας προϊόντα.

Ένα εξαιρετικά φιλόδοξο προϊόν αυτής της βιομηχανίας, η ηρωίνη, έμελλε να έχει μια λαμπρή οικονομική και πολιτική σταδιοδρομία που κορυφώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '70 και που συνεχίζεται αδιάλειπτα μέχρι σήμερα. Η διοχέτευση στην (παράνομη) αγορά ηρωίνης, μαζί με τα άλλα κατασταλτικά ναρκωτικά, φάνηκε στις υπηρεσίες ασφαλείας των ΗΠΑ το πλέον πρόσφορο μέσο για την αποδυνάμωση των κοινωνικών κινημάτων (χώρια τα οικονομικά οφέλη που εμμέσως θα απέφερε μια τέτοια επιχείρηση). Το σχέδιο απεδείχθη τόσο επιτυχές που γρήγορα

[53] Ό.π. σελ. 49-55.

υιοθετήθηκε απ' όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Η σύγχυση που προκάλεσε στη νεολαία και του κάθε είδους αντικομφορμιστές η τεχνητή εξομοίωση από την πλευρά της νομοθεσίας των ψυχεδελικών ουσιών με τα κατασταλτικά ναρκωτικά και η αδυναμία αυτής της νεολαίας να ξεπεράσει την αμηχανία ή τη σύγχυση της ολικής αποδόμησης, στην οποία οδηγήθηκε με ή χωρίς την βοήθεια των ψυχοδηλωτικών, προς την κατεύθυνση ενός νέου συνολικού σχεδίου οργάνωσης της ζωής οδήγησε στην αποδοχή της χρήσης τους.[54]

3.3 Ιδεολογική συγκάλυψη και εμπορευματική προβολή

Σε αυτή την εργασία, ήδη από τα κεφάλαια που προηγήθηκαν, είχαμε προσδιορίσει την τοξικομανία ως ένα κοινωνικό φαινόμενο που "κατασκευάζεται", όχι τόσο από την πλευρά του δρώντα τοξικομανή, όσο από την πλευρά του κοινωνικού κατεστημένου και των φορέων του, υπογραμμίζοντας ότι αποτελεί ένα σύγχρονο μύθο που παράγεται έντεχνα για να καλύπτει τις εκάστοτε ανάγκες για ξεφάντωμα ή για επιστροφή στην ομαλότητα.

Αυτό που θέλουμε να υπογραμμίσουμε είναι ότι το θέμα της τοξικομανίας, τόσο στην Αμερική με τους Χίπις, όσο και στην Γαλλία μετά τις κινητοποιήσεις του Μάη του 1968, φορτίστηκε μέσα από αυτές τις κοινωνικοϊστορικές εκδηλώσεις, τουλάχιστον σ' ένα πρώτο στάδιο με την έννοια της γιορτής, της κοινωνικής ευφορίας, της επανάστασης. Μια καλή περιγραφή βρίσκουμε σε βιβλίο του ψυχιάτρου-ψυχαναλυτή Claude Olivenstein, όπου το κεφάλαιο που αναφέρεται σε εκείνη την περίοδο στη Γαλλία έχει τον ενδεικτικό τίτλο "Η επιστροφή της γιορτής":

"Σε όλους τους χώρους κυκλοφορούσε ένας υπέροχος άνεμος ελευθερίας. Ήταν ένας υπέροχος άνεμος ελευθερίας. Ήταν πριν το Μάη του '68. Η αστυνομία έδειχνε μια σχετική ανεκτικότητα και ο ρατσισμός κατά των νέων δεν είχε ακόμα αποκρυσταλλωθεί. Οι Χίπις περισσότερο μας εξέπληττα, μας διασκέδαζαν παρά προκαλούσαν…"[55]

Στην παραπάνω περιγραφή βρίσκουμε εκτιμήσεις που θυμίζουν και το κίνημα των Χίπις της Αμερικής που αναπτύχθηκε μερικά χρόνια νωρίτερα με κυρίαρχα συνθήματα λουλούδια, μουσική, "peace and love".

Μια σχετική θεωρητική έννοια με αυτό που ορίσαμε παραπάνω ως "ξεφάντωμα" βρίσκουμε στο βιβλίο του Jean Duvignaud, Le jeu du jeu, όπου η κοινωνική αναζήτηση της γιορτής (έστω και από μερικές ομάδες) ερμηνεύεται ως μια διάθεση για σπάσιμο των κοινωνικών κανόνων:

"Όσον αφορά τη "γιορτή" (…), όχι τις επετείους ή τις τελετουργικές πανηγύρεις, αλλά αυτές τις εκδηλώσεις που δεν μπορούν να επαναληφθούν και που χαρακτηρίζονται από μια φωτοχυσία η οποία αναθεωρεί την ίδια την δομή της

[54] Ό.π. σελ. 15-18.
[55] Olievenstein Claude, *Il n'y a pas des drogues heureux*, Laffont, 1977, σελ. 163.

κοινωνίας μέσα στην οποία λαμβάνει χώρα. Κατά την διάρκεια αυτής της ξαφνικής και στιγμιαίας διάσπασης των καθιερωμένων ανθρώπινων σχέσεων, διασπάται το κοινωνικό consensus, τα πολιτισμικά πρότυπα που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά σβήνουν, όχι για λόγους παραβατικότητας, αλλά γιατί ο άνθρωπος ανακαλύπτει, ορισμένες φορές βίαια, μια πληρότητα ή μια υπεραφθονία απαγορευμένες στην καθημερινή ζωή (…) Το ότι η γιορτή "καταβροχθίζεται", χωνεύεται από τους οργανωμένους θεσμούς, γι' αυτό δεν χωράει αμφιβολία. Η τελετουργία των επετείων είναι ήδη μια προσπάθεια για να επανενταχθεί η έκρηξη μέσα στην ασφαλή πορεία της ιστορίας." [56]

Αντιμετωπίζουμε, λοιπόν, την προσπάθεια ιδεολογικής συγκάλυψης και προβολής της χρήσης ναρκωτικών ως ένα φαινόμενο-καταλύτη που έχει μια σχέση αλληλεξάρτησης με το περιβάλλον κοινωνικό σύστημα, και ως καταλύτης το μεταβάλλει και το τροποποιεί.[57,58]

Charles Baudelaire Εικ. 14

[56] Duvignaud Jean, Le jeu du jeu, Balland, 1980, σελ. 54, 55.

[57] "…μπορούμε να θέσουμε ως στόχο την ανάλυση των κοινωνικών συστημάτων και, με αφετηρία αυτό, να επιχειρήσουμε την ανάλυση των κοινωνιών ως ολοτήτων. Σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχει κανένας λόγος να επιχειρηθεί μια εξαντλητική καταγραφή, αλλά η κατασκευή ενός απλού μοντέλου που να εξηγεί τα στοιχεία αυτού του συστήματος, με τρόπο όσο γίνεται πιο ικανοποιητικό. (…) Κοντολογίς, υπάρχει ένα σύνολο από έρευνες όπου η ιδέα της ολότητας μπορεί να έχει μια ερμηνεία σχετικά σαφή (…) αλλά υπάρχουν και άλλες, όπου η ιδέα της ολότητας δεν παίζει πρόδηλα κανέναν ρόλο και δεν έχει καμία χρησιμότητα." Boudon Raymond, Les méthodes en sociologie, Παρίσι, Presses Universitaires de France, 1970, σελ. 29.

[58] Σ. Τσίλη, στο προηγούμενο σελ 33-45.

4.0 Ορισμοί εννοιών ψυχοτρόπων ουσιών

Τα ναρκωτικά κατηγοριοποιούνται με κριτήριο την προέλευση και την δράση τους.

1. *Διεγερτικές ουσίες* :
Καφεΐνη, Νικοτίνη, Αμφεταμίνη, Μεθαμφεταμίνη, Κοκαΐνη, Crack, Έκσταση.
2. *Οπιοειδή* :
Μορφίνη, Ηρωίνη, Κωδεΐνη, Μεθαδόνη.
3. *Κατασταλτικές ουσίες* :
Οινόπνευμα, Βαρβιτουρικά, Βενζοδιαζεπίνες.
4. *Ινδική Κάνναβη:*
Χασίς, Μαριχουάνα.
5. *Παραισθησιογόνες Ουσίες:*
LSD, P.C.P., Peyot, Magic mushrooms.
6. *Εισπνεόμενες Ουσίες:*
Αεροζόλ, Κόλλες, Διαλύτες χρωμάτων, Βενζίνη.[59]

Ελαφρά ναρκωτικά (ψυχεδελικά).Μαριχουάνα-Χασίς: Παράγωγα της ινδικής κάνναβης. Καπνίζεται το άνθος (μαριχουάνα) ή η ρητίνη (χασίς) που παρασκευάζεται σε πλακίδια ή κυλίνδρους χρώματος σκούρου καφέ. Το χασίς έχει περιεκτικότητα σε καθαρό ναρκωτικό 40%, ενώ η μαριχουάνα δεν ξεπερνάει το 12%. Προκαλούν ψυχεδελικές επιδράσεις, χαλάρωση, ομιλητικότητα, μια αίσθηση ευφορίας και αυξημένη αντίληψη της μουσικής και των χρωμάτων που μερικές φορές δημιουργούν προσωρινό άγχος ή ήπιες παραισθήσεις, ενώ σε μεγάλες δόσεις μπορούν να προκαλέσουν κατάθλιψη. Είναι επικίνδυνα διότι ανοίγουν το δρόμο στη δοκιμή των σκληρών ναρκωτικών (ηρωίνη-μορφίνη).[60]

Σκληρά ναρκωτικά (οπιώδη, αμφεταμίνες, ηρωίνη, μορφίνη): Προκαλούν γρήγορη εξάρτηση, εθισμό και ψυχοσωματική καταστροφή. Όταν λαμβάνονται με ενδοφλέβια ένεση, ο κίνδυνος υπερβολικής δόσης είναι μεγάλος και μπορεί να οδηγήσει στο θάνατο.[61]

[59] http://1epal-prevez.pre.sch.gr/2003/Drugs1/eidh.html, Είδη ναρκωτικών ουσιών.
[60] Ό.π.
[61] Ό.π.

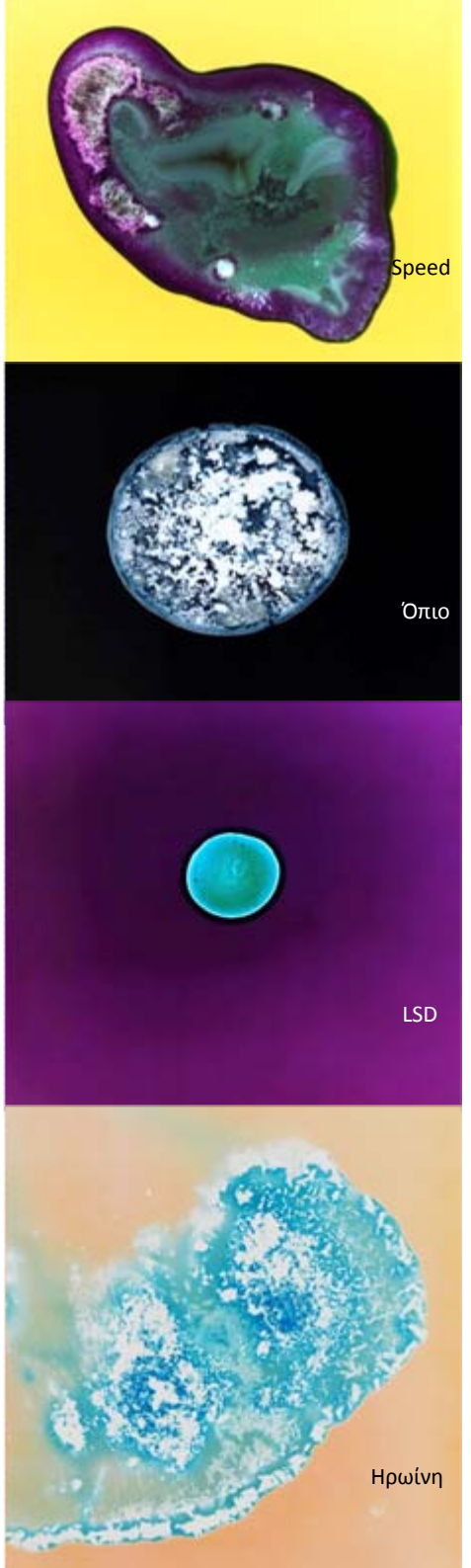

Εικ. 15
ναρκωτικά στο μικροσκόπιο:

4.1 Αιτιολογία των εξαρτήσεων

Η χρήση ναρκωτικών ή η κατάχρησή τους από ένα άτομο ή ομάδα ανθρώπων σπάνια είναι αποτέλεσμα ενός μόνο αιτιολογικού παράγοντα. Έρευνες δείχνουν ότι για την εμφάνιση της χρήσης, κατάχρησης και εξάρτησης από ουσίες συμβάλλουν πολλοί και σύνθετοι παράγοντες που αλληλεπιδρούν και διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, στη νευροβιολογική και στην ψυχοκοινωνική. Η πρώτη κατηγορία σχετίζεται με τους νευροβιολογικούς μηχανισμούς της τοξικοεξάρτησης, ενώ η δεύτερη σε θέματα που αφορούν το άτομο και τη συμπεριφορά του καθώς και τους κοινωνικούς παράγοντες που οδηγούν στην εξάρτηση, ζητήματα που αναλύονται παρακάτω.[62]

Τέτοιες συνθήκες άγχους έχουν δημιουργηθεί και στην Ελλάδα κατά τα τελευταία έτη λόγω των ποικίλων δομικών μεταβολών που έχουν συντελεσθεί στην κοινωνία μας, άμετρη αστικοποίηση, ψυχολογία υπερκαταναλωτισμού και αντιπαραγωγικότητας (που οδηγεί σε αίσθημα αδράνειας και αναζήτησης νέων «απολαύσεων»), χαλάρωση των οικογενειακών δεσμών, αλλά και των ενδιάμεσων κοινωνικών μορφών που γεφυρώνουν τη σύγχρονη «πυρηνική» οικογένεια με την ευρύτερη κοινωνία (π.χ. γειτονιά), προβλήματα των νέων να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους και στη συνέχεια να βρουν δουλειά - αυτοί είναι μερικοί από τους παράγοντες που επιτείνουν το συναίσθημα του κενού η της απογοήτευσης στην εποχή μας και που οδηγούν ορισμένους νέους στην αναζήτηση δρόμων συνήθως μονής κατεύθυνσης για διαφυγή προς εφήμερους τεχνητούς «παραδείσους».[63]

Η **πρώτη κατηγορία** των νευροβιολογικών αιτιών βασίζεται στην κατανόηση της λειτουργίας των νευροδιαβιβαστών και ιδιαίτερα των ενδορφινών, χημικών ουσιών με ιδιότητες παρόμοιες με αυτές της μορφίνης τις οποίες παράγει το ανθρώπινο σώμα. Οι διαταραχές στο σύστημα των ενδορφινών θα μπορούσαν να ευθύνονται για την ανάγκη χρήσης ουσιών παρόμοιων με αυτές. Πιθανότατα η αιτιολογία και η συντήρηση της εξάρτησης να βασίζονται σε αυτές, καθώς θεωρούνται φυσικά ηρεμιστικά. Η λειτουργία τους μπορεί να αντικατασταθεί από τα οπιοειδή με αποτέλεσμα όταν σταματήσει η λήψη τους, το σώμα αδυνατεί να παράξει τις απαραίτητες ενδορφίνες εμφανίζοντας τα συμπτώματα στέρησης. Οι νευροβιολογικές θεωρίες επικεντρώνονται στην πιθανή ύπαρξη μιας κληρονομικής ή και επίκτητης οργανικής δυσλειτουργίας που καθιστά το άτομο ευάλωτο στην κατάχρηση ουσιών.[64]

Η **δεύτερη κατηγορία** διερευνά τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η οικογένεια καθώς και οι συγκεκριμένες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες στην εγκαθίδρυση της εξάρτησης, εστιάζει στα κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά των εξαρτημένων, στον ρόλο των συνομηλίκων, του σχολείου, της κοινότητας και τωνπροτύπων που επικρατούν σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Συνήθως στις ναρκωτικές ουσίες καταφεύγουν άτομα που αδυνατούν ν' ανταπεξέλθουν στον αυξημένο ψυχικό πόνο και σε δυσάρεστα συναισθήματα. Χαρακτηριστικά

[62] Χ. Πουλόπουλος, *Κοινωνική εργασία και εξαρτήσεις. Οι κοινότητες της αλλαγής.*, Αθήνα, 2011, σελ. 23.
[63] http://www.niotho-asfalis.gr/na/meletes12.pdf, Νέστωρ Ε. Κουράκη, στο προηγούμενο.
[64] Χ. Πουλόπουλος, στο προηγούμενο, σελ. 24.

στοιχεία της προσωπικότητας πολλών χρηστών είναι οι ανεκπλήρωτες συναισθηματικές ανάγκες, που συχνά έχουν τη ρίζα τους στα παιδικά χρόνια, η αδυναμία για επικοινωνία, η έλλειψη αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης, η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τον εαυτό τους και φυσικά προς τους άλλους.[65]

Η εμφάνιση της εξάρτησης δεν είναι τυχαία στη ζωή ενός ανθρώπου. Οι παράγοντες που συντελούν και δημιουργούν τις προϋποθέσεις της αναπτύσσονται, τις περισσότερες φορές, κατά την παιδική ηλικία και ειδικότερα στην εφηβεία. Στην κρίσιμη αυτή ηλικία μπαίνουν οι πρώτες βάσεις για τη δημιουργία αξιών, αρχών και στάσεων. Οι ραγδαίες αλλαγές και επιδράσεις που δέχεται το παιδί είναι καθοριστικές για τη μετέπειτα εξέλιξη του. Η ανάγκη του ΄ανήκειν΄, η πίεση για ομοιογένεια, η αποδοχή και οι παρέες μπορεί να οδηγήσουν, κάτω από ορισμένες συνθήκες, στην καταφυγή ακραίων πράξεων, υιοθετώντας μια τέτοια συμπεριφορά προκειμένου να γίνει αποδεκτός από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας.[66]

Η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής σε πόλεις που δεν διαθέτουν στοιχειώδη υποδομή για την έκφραση της δημιουργικότητας και του δυναμισμού των νέων, προσφέροντας τους ως μόνες επιλογές εκτόνωσης τις ντισκοτέκ, τις καφετέριες, τα ηλεκτρονικά, την τηλεόραση. Αυτή η "φτώχια" φέρνει την ανία και ωθεί τους νέους στην αναζήτηση νέων μορφών ψυχαγωγίας, συχνά λανθασμένων.

Παράλληλα, στην ανθρώπινη ψυχοσύνθεση συμβάλλει το περιβάλλον στο οποίο ζει και κινείται. Η ζωή στην πόλη με την πολυπλοκότητα του ιστού και του πληθυσμού της επιδρά αρνητικά ιδιαίτερα σε άτομα με ευάλωτη προσωπικότητα. Ο ακανόνιστος χωρικός σχεδιασμός των κτιρίων και των δημοσιών χώρων στις πόλεις έχει άμεσο αντίκτυπο στην καθημερινότητα και στην διαβίωση των ανθρώπων της, οδηγώντας τους στην αποξένωση και στην αναζήτηση τρόπων διαφυγής.

4.2 Αντιμετώπιση των ψυχοτρόπων ουσιών στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα το μεγαλύτερο ποσοστό ενισμένων χρηστών (99%) σύμφωνα με το EMCDDA καταφεύγει σε δύο τρόπους αντιμετώπισης, τα "στεγνά" προγράμματα και τα προγράμματα υποκατάστασης. Παρόλο την αύξηση της ζήτησης θεραπείας στην Ελλάδα, η ανάπτυξη των θεραπευτικών μονάδων είναι πολύ περιορισμένη. Κύριο λόγο αποτελεί η προκατάληψη σε σχέση με τους χρήστες ουσιών, οδηγώντας τους στο περιθώριο. Σ' αυτό συμβάλει επίσης η λανθασμένη πολιτική όσον αφορά την χρηματοδότηση, την λειτουργία και την οργάνωση κάποιων κέντρων επιβαρύνει την κατάσταση.[67]

Η ζήτηση θεραπείας στην Ελλάδα παρουσιάζει διαχρονικά αύξηση, φθάνοντας το 2011 στις 5.645 εισαγωγές

[65] Ό.π. σελ. 34, 38.
[66] http://www.kethea.gr/FAQ/tabid/72/language/el-GR/Default.aspx?QuestionID=5&AFMID=524 .
[67] Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Ναρκωτικά 2008 – 2012, Αθήνα*, 2008, προσβάσιμο στο www.emcdda.europa.eu.

Εικ. 16

θεραπείας. Αυξητικές τάσεις παρουσιάζει ειδικότερα η ζήτηση για "στεγνά" προγράμματα, ενώ διακυμάνσεις εμφανίζονται στη ζήτηση των προγραμμάτων υποκατάστασης, που οφείλονται ενδεχομένως στις μεταβολές της διαθεσιμότητας θεραπείας.[68]

Το Ελληνικό Σχέδιο Δράσης για τα Ναρκωτικά εντάσσεται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη Δημόσια Υγεία και ακολουθεί τις κατευθυντήριες οδηγίες της ΕΕ και του ΠΟΥ. Οι άξονες δράσης του Σχεδίου είναι η πρόληψη, η θεραπεία, η επανένταξη, η έρευνα, η εκπαίδευση, η τεκμηρίωση, η πιστοποίηση, η δημόσια διαβούλευση και η κοινωνική συμμετοχή.[69]

Οι κύριες μεταρρυθμιστικές τομές που προτείνει το Σχέδιο Δράσης είναι η ανάπτυξη οριζόντιας πολιτικής για την καταπολέμηση των εξαρτήσεων, η αποσαφήνιση και η δημιουργία ενός σταθερού κύκλου θεραπείας που σηματοδοτείται από την οργανική σύνδεση των προγραμμάτων υποκατάστατων με τα «στεγνά» προγράμματα, η ένταξη των προγραμμάτων υποκατάστατων του ΟΚΑΝΑ στο ΕΣΥ, και η δημιουργία ενός ενιαίου και εθνικού προϋπολογισμού για τα ναρκωτικά.[70]

Είναι αδιαμφισβήτητη η πρόοδος που έχει σημειωθεί διαχρονικά στην αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών και οι ανάγκες, τουλάχιστον όσον αφορά τη ζήτηση για «στεγνά» προγράμματα, καλύπτονται σε ικανοποιητικό βαθμό. Από τις ετήσιες εκθέσεις του ΕΚΠΕΠΝ έχουμε κάποια θετικά στοιχεία για την τελευταία δεκαετία, δηλαδή ότι το πρόβλημα είναι σχετικά σταθεροποιημένο, οι συνέπειες και οι βλάβες στην υγεία είναι ελεγχόμενες και έχουμε μείωση των θανάτων λόγω χρήσης ουσιών. Το αρνητικό είναι ότι η ζήτηση και η διαθεσιμότητα ναρκωτικών δεν μειώνεται, αλλά αυξάνεται, ενώ παραμένουν σημαντικές ανεπάρκειες και δυσλειτουργίες σε ορισμένους τομείς πολιτικής.[71]

4.3 Πώς τους αντιμετωπίζει η κοινωνία

Η εμπορία και η χρήση ναρκωτικών ουσιών φαίνεται να λαμβάνει τρομαχτικές διαστάσεις με την πάροδο των χρόνων, ενώ η κοινωνία όσο και η Πολιτεία παρουσιάζεται αμήχανη στην καταπολέμηση του φαινομένου. Σε όλες σχεδόν τις πόλεις υπάρχει το ίδιο πρόβλημα. Ο τρόπος όμως αντιμετώπισης τους καθορίζει πόσο οργανωμένη και συνειδητοποιημένη είναι κάθε κοινωνία.[72]

Στην Ελλάδα, κυρίως λόγω της πολυπλοκότητας του προβλήματος αλλά και του πολυδιάστατου χαρακτήρα της, δυσκολότερα λαμβάνει κανείς πρωτοβουλία για την επίλυση του θέματος, με αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη αύξηση των ναρκομανών. Η ελληνική κοινωνία θεωρητικά εκφράζει ενδιαφέρον για την επίλυση του προβλήματος, όμως η τοπική

[68] Ό.π.
[69] Ό.π. σελ. 12
[70] Ό.π.
[71] Ό.π.
[72] Ομάδα Εργασίας Νέων, ΙΔΡΥΜΑ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, *Νέοι και Ναρκωτικά: Η Προοπτική της μερικής Αποποινικοποίησης στην Ελλάδα*, Δεκέμβρης 2003.

κοινωνία αντιδρά στη λειτουργία κέντρων αποτοξίνωσης στο ζωτικό της χώρο.[73] *Είναι χαμένοι και ξεχασμένοι από όλους. Η ανωνυμία τους στην Αθήνα το μόνο που τους έχει εξασφαλίσει είναι να αποτελούν μέρος του χάους* της.[74]

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μεταβολή ως προς την αντιμετώπιση από την πολιτεία εκείνων που κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών. Υπάρχει δηλαδή η τάση, κυρίως αφ' ότου στους τοξικομανείς προστέθηκαν και άτομα έξω από το «στιγματισμένο» υπόκοσμο, ν' αντιμετωπίζονται τα άτομα αυτά όχι σαν εγκληματίες, αλλά σαν ασθενείς που χρειάζονται θεραπεία.[75]

4.4 Πώς τους αντιμετωπίζει η οικογένεια τους

Η παραδοσιακή οικογένεια χαρακτηριζόταν από την αλληλεγγύη που προσέφερε στα μέλη της. Είτε για οικονομικούς, κοινωνικούς ή συναισθηματικούς λόγους η ελληνική παραδοσιακή οικογένεια είχε πάντα στενούς δεσμούς μεταξύ της. Παρ' όλα αυτά αλλάζει η στάση της όταν κάποιο μέλος είναι τοξικομανής ή έπασχε από ψυχική ασθένεια, καταστάσεις που γίνονταν αντιληπτές ως μολυσματικές ασθένειες και επομένως στιγμάτιζαν έντονα το άτομο. Η τοξικομανία εθεωρείτο αποτέλεσμα της "ψυχοπαθολογίας" της οικογένειας επομένως απόδειξη της αποτυχίας της. Η συντηρητική οικογένεια στην προσπάθεια της να προστατευθεί και να επιβιώσει κοινωνικά, έφτανε να οδηγηθεί στην εγκατάλειψη του μέλους της που αποτελούσε απειλή για την κοινωνική της ύπαρξη. Η φυλακή και το ψυχιατρείο, όπου συνήθως κατέληγαν οι τοξικομανείς, ήταν χώροι απομόνωσης που απάλλασσαν την οικογένεια από το κοινωνικό όνειδος.[76]

[73] Ό.π.
[74] https://www.lifo.gr/team/u653/36134, Οι ναρκομανείς των αθηναϊκών δρόμων
[75] Συνέντευξη Κ. Μάτσα, http://www.youtube.com/watch?v=xHwbqM5cHRs.
[76] Χ. Πουλόπουλος, στο προηγούμενο, σελ. 101.

Εικ. 17
''Quick Junkie that I drew yesterday'', Qiqo:

5.0 Προγράμματα Θεραπείας

Το πρόβλημα της εξάρτησης από ψυχοτρόπες ουσίες αποτέλεσε εξαρχής προϊόν λόγου διχάζοντας όσους ασχοληθήκαν με το ζήτημα αυτό. Αρχικά υπήρξε μια ιατροκεντρική προσέγγιση που την αναγνώριζε ως μια χρόνια υποτροπιάζουσα ασθένεια, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην χορήγηση του φαρμάκου, αντιμετωπίζοντας τον χρηστή ως ασθενή ο όποιος θα πρέπει να λαμβάνει την φαρμακευτική αγωγή για μεγάλο χρονικό διάστημα ή για όλη του την ζωή. Αργότερα ήρθε να προστεθεί ακόμα μία, που βασίστηκε στη χρήση ψυχοκοινωνικών τεχνικών και είχε σαν απαραίτητη προϋπόθεση την αποχή από τις ουσίες ώστε να επέλθει η σταδιακή αλλαγή του άτομου. Αντιμετωπίζει τον τοξικομανή ως άτομο με ανεκπλήρωτες συναισθηματικές ανάγκες, πολλές εκ των όποιων ανάγονται στα παιδικά του χρόνια, έχοντας ως αντίκτυπο προβλήματα επικοινωνίας με το υπόλοιπο περίγυρο του και τον εγκλωβισμό στον εαυτό του, προκαλώντας ψυχικό πόνο, ένταση και άγχος, με αποτέλεσμα να βρει διέξοδο στην λήψη ψυχοτρόπων ουσιών.[77]

Η προσέγγιση των εξαρτημένων από τις διάφορες ψυχοτρόπους ουσίες ποικίλει. Στην Ελλάδα οι βασικοί τύποι θεραπείας που παρέχονται για την αντιμετώπιση της ουσιοεξάρτησης είναι τα προγράμματα υποκατάστασης οπιοειδών, ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις («στεγνά» θεραπευτικά προγράμματα) και η σωματική αποτοξίνωση.[78]

5.1 Προγράμματα θεραπείας με φαρμακευτική αγωγή

•Το 1830 παράγεται το φυσικό παράγωγο του οπίου, η κωδεΐνη. Χρησιμοποιείται για τον βήχα, τους πόνους αλλά και την οπιομανία.

•Το 1860 παράγεται η ενέσιμη μορφίνη και χρησιμοποιείται ως αναλγητικό στον εμφύλιο πόλεμο – μετά τον πόλεμο αυξάνονται μορφινομανείς.

•Το 1870 εμφανίζεται η κοκαΐνη και χρησιμοποιείται ως θεραπεία για τους εξαρτημένους από την κωδεΐνη και την μορφίνη.

•Το 1898, η BAYER, παράγει την ηρωίνη (ημισυνθετικό παράγωγο της μορφίνης) ως θεραπεία για τους εξαρτημένους από την κωδεΐνη, την μορφίνη και την κοκαΐνη.

•Το 1914 η Πράξη Χάρισον απαγορεύει την πώληση και την χορήγηση της ηρωίνης χωρίς ιατρική συνταγή

•Το 1924 αρκετές κλινικές που χρησιμοποιούσαν ως φάρμακο την ηρωίνη κλείνουν.

•Το 1943 παράγεται από την HOECHST στην Γερμανία, η μεθαδόνη – η οποία διαφημίζεται ως ισχυρό αναλγητικό.

•Το 1965 δημιουργήθηκε το πρώτο πρόγραμμα συντήρησης με μεθαδόνη στην Αμερική από τον Dole και Nyswande, βασισμένο στην ιατρική αντίληψη ‘ότι η ηρωίνη δημιουργεί ανισορροπία στον μεταβολισμό του εγκεφάλου η οποία αντιμετωπίζεται με την ορθή φαρμακευτική αγωγή.[79]

[77] Φ. Ζαφειρίδης, *ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ και ΚΟΙΝΩΝΙΑ, 1.Θεραπευτικές Κοινότητες-Ομάδες Αυτοβοήθειας*, Αθήνα, 2009, σελ.11-12.
[78] http://www.ektepn.gr/images/TAKIS/EKTHESI/EKTHESI_2011_KEF_6.pdf σελ. 110.
[79] Φ. Ζαφειρίδης, στο προηγούμενο σελ.12-14.

Μεθαδόνη

Η **μεθαδόνη** είναι υποκατάστατο που χρησιμοποιείται κυρίως στις εξαρτήσεις από οπιοειδή. Τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτό το πρόγραμμα, τους χορηγείται η καθορισμένη ημερήσια δόση και παροτρύνονται να παρακολουθούν προγράμματα ψυχοθεραπείας. Η συγκεκριμένη μέθοδος έχει βοηθήσει αρκετούς ανθρώπους να ελέγξουν ή να σταματήσουν την χρήση οποιοειδών και σταδιακά να βελτιώσουν την υγεία τους και την κοινωνική τους υπόσταση.[80]
Τα προγράμματα μεθαδόνης χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Στα προγράμματα υποκατάστασης και στα προγράμματα συντήρησης. Η πρώτη κατηγορία στηρίζεται στην αλλαγή του ατόμου με σκοπό την μείωση της χρήσης της και τέλος την διακοπή της. Οι ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες προετοιμάζουν τους χρήστες για την σταδιακή τους επανένταξη στην κοινωνία. Όσον αφορά τα προγράμματα **συντήρησης** είναι πιο ελαστικά. Στόχος τους είναι η μείωση βλάβης και η παραμονή στο πρόγραμμα επ' αόριστον ακόμα και όταν κάποιος κάνει παράλληλη χρήση άλλων ουσιών. Τα προγράμματα αυτά δεν έχουν τόσο αναπτυγμένες ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες όπως τα παραπάνω.[81]

LAAM

Άλλο υποκατάστατο που χρησιμοποιείται είναι το **LAAM** (L-Alpha-Acetyl-methadol). Η δράση του σε σχέση με την μεθαδόνη διαρκεί περισσότερο, έτσι αποφεύγεται η καθημερινή επίσκεψη στο πρόγραμμα. Παρέχεται τρεις φορές την εβδομάδα με αποτέλεσμα να αποφεύγεται η υπερβολική δόση, που συμβαίνει ορισμένες φορές από την μεθαδόνη όταν το άτομο καλείται να χειριστεί μόνο του την δόση.[82]

Ναλτρεξόνη

Δεν αποτελεί υποκατάστατο των οπιούχων αλλά ειδικό ανταγωνιστή τους. Καταλαμβάνοντας τους υποδοχείς του εγκεφάλου μπλοκάρει το αίσθημα της ευφορίας. Για να συμμετάσχει κάποιος σε αυτό το πρόγραμμα και να έχει αποτελέσματα θα πρέπει να έχει προηγηθεί αποτοξίνωση από τα οπιούχα και παράλληλα να του παρέχεται ψυχοκοινωνική υποστήριξη. Η ουσία αυτή παρέχεται σε καθημερινή βάση ή τρεις φορές την εβδομάδα.[83]

Βουπρενορφίνη

Ανήκει και αυτή στην οικογένεια των ανταγωνιστών που επενεργεί στους υποδοχείς του εγκεφάλου. Χρησιμοποιείται ως θεραπεία συντήρησης αποτρέποντας την υποτροπή σε άλλες ουσίες. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην θέση της μεθαδόνης σε άτομα που δυσκολεύονται να αποτοξινωθούν, παρουσιάζοντας μειωμένα συμπτώματα στέρησης.[84]

[80] Χ. Πουλόπουλος στο προηγούμενο σελ.52-53..
[81] Ό.π. σελ. 53-54.
[82] Ό.π. σελ. 54.
[83] Ό.π. σελ. 54-55.
[84] Ό.π. σελ. 55.

5.2 Προγράμματα σωματικής αποτοξίνωσης και ψυχικής απεξάρτησης

Η σωματική απεξάρτηση αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο της διαδικασίας, η οποία από μόνη της δεν εξασφαλίζει την πλήρη αποτοξίνωση. Πρόκειται για το στάδιο αντιμετώπισης του στερητικού συνδρόμου μετά την διακοπή χρήσης της ψυχοτρόπου ουσίας. Κατά την διάρκειά της εμφανίζονται ορισμένα συμπτώματα όπως, πυρετός, ρίγη, δάκρυα, εμετοί, πονοκέφαλοι, πόνος στα μάτια και συναισθηματική αναστάτωση. Η σωματική αποτοξίνωση μπορεί να γίνει είτε με φαρμακευτική αγωγή, είτε χωρίς σε ένα ελεγχόμενο περιβάλλον, όπως αυτό της θεραπευτικής κοινότητας, παρέχοντας έτσι στον εξαρτημένο ψυχολογική υποστήριξη, διάφορες ομαδικές ψυχοθεραπείες, ασκήσεις χαλάρωσης, ψυχαγωγικές δραστηριότητες και άλλα. Για την ψυχική απεξάρτηση, που είναι πιο δύσκολη διαδικασία ο εξαρτημένος θα πρέπει να αναφερθεί είτε σε θεραπευτική κοινότητα είτε σε άλλα προγράμματα εξωτερικής παρακολούθησης.[85]

5.2.1 Προγράμματα Εξωτερικής Παρακολούθησης

Εμφανίστηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1970, παρέχοντας συμβουλευτική υποστήριξη, ομάδες ψυχοθεραπείας, αλλά και οικογενειακή υποστήριξη. Διαφέρουν μεταξύ τους, ως προς την φιλοσοφία της θεραπείας, τους τρόπους θεραπείας αλλά και το προσωπικό δυναμικό. Οι απεξαρτώμενοι προσέρχονται σε αυτά είτε μια φορά την εβδομάδα ώστε να συμμετάσχουν στην ψυχοθεραπεία, είτε καθημερινά για να παρακολουθήσουν διάφορες θεραπευτικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες.[86]

5.2.2 Θεραπευτικές Κοινότητες

Πρόκειται για προγράμματα εσωτερικής διαμονής, που βασίζονται στην αλλαγή του τρόπου ζωής του χρήστη, της συμπεριφοράς του και φυσικά στην αποδέσμευση από οποιασδήποτε παράνομη ή νόμιμη ουσία. Καταλυτικό ρόλο διαδραματίζει η ενεργή συμμετοχή στο πρόγραμμα και στις δραστηριότητες της κοινότητας, η ανάληψη ευθυνών και ο επαναπροσδιορισμός των σχέσεων του χρήστη με την οικογένεια και την κοινωνία. Συνήθως η διάρκεια παραμονής στην θεραπευτική κοινότητα κυμαίνεται από 6-12 μήνες και ο χρόνος επανένταξης είναι περίπου αντίστοιχος. Το προσωπικό του αποτελείται από επαγγελματίες ψυχικής υγείας και από πρώην χρήστες που έχουν ολοκληρώσει παρόμοια προγράμματα.[87]

5.2.3 Σωφρονιστικά Ιδρύματα

Στα σωφρονιστικά ιδρύματα η απεξάρτηση είναι αρκετά πιο δύσκολη, ιδιαίτερα για τα άτομα που δεν έλαβαν κανένα είδος θεραπείας. Ένας κρίσιμος παράγοντας, που καθιστά ακόμα δυσχερέστερη και επιβαρύνει την παραπάνω διαδικασία, είναι η πιθανή διακίνηση ναρκωτικών ουσιών στο εσωτερικό των φυλακών. Συνήθως μετά την αποφυλάκισή τους, ακόμα και εκείνοι που έλαβαν κάποια θεραπεία, μπορεί να υποτροπιάσουν. Αυτό οφείλεται στο

[85] Ό.π. σελ. 56-57.
[86] Ό.π. σελ. 58.
[87] Ό.π. σελ. 57-58, 85-87.

Εικ. 18

γεγονός ότι δεν περιορίζεται μόνο στη σωματική απεξάρτηση αλλά και μια ψυχική μεταστροφή. Αποτελεί μια ολόκληρη διαδικασία διερεύνησης των ψυχικών, ψυχολογικών και κοινωνικών παραγόντων που έστρεψαν το άτομο στη χρήση παράνομων ουσιών. Η διαδικασία απεξάρτησης μπορεί να είναι αποτελεσματική, αν η θεραπεία αυτή συνεχιστεί και μετά την αποφυλάκιση.[88]

5.2.4 Διπλή Διάγνωσης

Πρόκειται για το φαινόμενο της συννοσηρότητας, δηλαδή την συνύπαρξη ψυχιατρικής διαταραχής και εξάρτησης από ουσίες. Συνέπεια αυτής της πολυπλοκότητας η προκατάληψη απέναντί τους από την κοινωνία αλλά και από τις ίδιες τις θεραπευτικές κοινότητες, πολλές φορές αρνούνται να τους δεχτούν. Τα άτομα που έχουν εμφανίσει την διαταραχή πριν από την χρήση των ουσιών αντιμετωπίζονται αρχικά σε ψυχιατρικό πλαίσιο και στην συνέχεια μπορούν να ενταχθούν σε προγράμματα απεξάρτησης.[89]

5.3 Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα των κύριων μεθόδων απεξάρτησης

Κύριοι μέθοδοι απεξάρτησης και ευρέως αποδεκτοί είναι η υποκατάσταση με μεθαδόνη και η εισαγωγή σε θεραπευτικές κοινότητες. Βέβαια, πρόκειται για δύο εντελώς διαφορετικούς τρόπους προσδιορισμού και διαδικασίας αντιμετώπισής της.

Η θεραπεία με μεθαδόνη δεν είναι πανάκεια, ούτε αποτελεί θεραπεία για όλες τις οπιούχες ουσίες. Η λήψη της γίνεται συνήθως όταν το άτομο βρίσκεται σε οξεία φάση εξάρτησης και δεν είναι σε θέση να διακόψει εντελώς την χρήση οπιούχων ουσιών. Παρόλα αυτά τα προγράμματα μεθαδόνης αποδυναμώνουν το ιδεολογικό υπόβαθρο των θεραπειών, καθώς προσπαθούν να λύσουν το πρόβλημα της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών με την χορήγηση ενός άλλου συνθετικού παραγώγου του οπίου, αντιμετωπίζοντάς την ως μία μεταβολική νόσο που χρειάζεται φαρμακευτική προσέγγιση.[90]

Από την άλλη πλευρά τα «στεγνά» προγράμματα επιτυγχάνουν μεγαλύτερα ποσοστά ολοκλήρωσης, βασιζόμενα στη σφαιρικότερη ψυχοκοινωνική προσέγγιση τους. Αναγνωρίζοντας ότι η χρήση των ψυχοτρόπων ουσιών είναι αποτέλεσμα των ψυχοκοινωνικών μεταλλαγών που υφίσταται το άτομο, στόχος τους είναι η ψυχολογική στήριξη του και να τον καταστήσει εφεξής ικανό να αντιμετωπίσει με υγιή τρόπο οτιδήποτε προκύψει. Οι θεραπευόμενοι δεν αντιμετωπίζονται ως ασθενείς αλλά συμμετέχουν ενεργά στην θεραπεία τους, αναλαμβάνοντας, σταδιακά, ευθύνες διερευνώντας τον λόγο και τα αίτια που τους οδήγησαν στα ναρκωτικά. Τέλος, στα πλαίσια των θεραπευτικών προγραμμάτων λειτουργούν υποστηρικτικά κέντρα για την οικογένεια προτρέποντας την να συμμετάσχει ενεργά στην διαδικασία της απεξάρτησης καθιστώντας τους κοινωνούς του προβλήματος.[91]

[88] Ό.π. σελ. 59.
[89] Κ. Μάτσα, *ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗ - ΤΟ «ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ» ΤΟΥ 18 ΑΝΩ*, Αθήνα, 2008, σελ.166-173.
[90] Χ. Πουλόπουλος στο προηγούμενο σελ.60-61.
[81] Ό.π. σελ. 60-62

6.0 Θεραπευτικές κοινότητες

Ο όρος θεραπευτική κοινότητα χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα κοινόβια ατόμων που συνδέονται από ένα κοινό πρόβλημα. Μέσα από την αλληλεπίδραση στο πλαίσιο της κοινότητας τα άτομα προσπαθούν να επιτύχουν την προσωπική αλλαγή, την αντιμετώπιση, δηλαδή, του προβλήματός τους. Ο ορισμός αυτός περιγράφει όλες τις θεραπευτικές κοινότητες ανεξάρτητα από τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνονται.[92] *Έχει τα χαρακτηριστικά μιας διευρυμένης οικογένειας, όπου τα μέλη αναβιώνουν τις αναπτυξιακές φάσεις της ζωής τους σε σύντομο χρονικό διάστημα.*[93]

6.1 Ιστορική Αναδρομή

Αναφορές για θεραπευτικές κοινότητες υπάρχουν ήδη από τα πρωτοχριστιανικά χρόνια. Ωστόσο τα δύο κυρίαρχα μοντέλα στα οποία βασίζονται οι σημερινές θεραπευτικές κοινότητες ψυχοτρόπων ουσιών είναι οι δημοκρατικές θεραπευτικές κοινότητες που δημιουργήθηκαν στην Αγγλία κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και στις ιεραρχικές που δημιουργήθηκαν στην Αμερική στα τέλη της δεκαετίας του 1950.[94]

Οι θεραπευτικές κοινότητες της Αγγλίας και γενικότερα της Ευρώπης διέφεραν από τις αντίστοιχες της Αμερικής, που σχετίζονταν με την άμεση αντιμετώπιση της ουσιοεξάρτησης. Την κοινότητα δεν αποτελούσαν ειδικοί από τον χώρο της ψυχικής υγείας αλλά πρώην αλκοολικοί ή χρήστες ψυχοτρόπων ουσιών. Στην Αγγλία με τον όρο «θεραπευτική κοινότητα» υπονοούσαν ένα δημοκρατικό θεραπευτικό πλαίσιο που εστίαζε γενικότερα σε προβλήματα ψυχικής υγείας.[95]

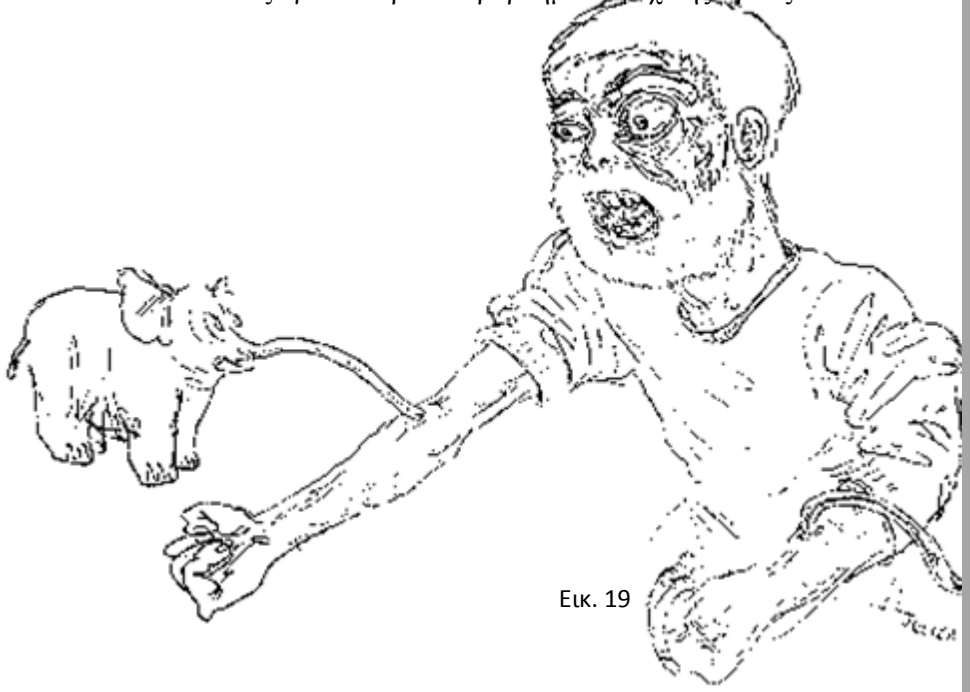

Εικ. 19

[92] Φ. Ζαφειρίδης στο προηγούμενο σελ. 85.
[93] Ό.π. σελ. 89.
[94] Χ. Πουλόπουλος, *στο προηγούμενο,* σελ. 63, 66.
[95] Ό.π. σελ. 66-67.

6.1.1 Δημοκρατικές θεραπευτικές κοινότητες

Εμφανίστηκαν στην Αγγλία κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σε στρατιωτικά νοσοκομεία για να αντιμετωπίσουν ψυχολογικά προβλήματα στρατιωτών που επέστρεφαν από τον πόλεμο. Αποτέλεσαν δε το μεταβατικό στάδιο επανένταξης των στρατιωτών στην κοινωνία. Μετά τον πόλεμο οι θεραπευτικές κοινότητες προσαρμοζόμενες στις νέες συνθήκες ζωής στόχευαν πλέον γενικότερα στην αντιμετώπιση των ψυχικών προβλημάτων. Ο όρος «θεραπευτική κοινότητα» χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τον Thomas Main το 1946 θέλοντας να αναδείξει την αλληλεπίδραση του προσωπικού και των ασθενών στο πλαίσιο της κοινότητας, ομαλοποιώντας την επανένταξη των ασθενών στην κοινωνία. Αλλάζοντας τον τρόπο λειτουργίας προσωπικού-ασθενή, όπου πλέον ονομάζονταν «μέλη της κοινότητας», συμμετέχοντας οι ίδιοι στην επίλυση των προβλημάτων τους και στην ανάληψη της ευθύνης.[96]

Τέλος ο Maxwell Jones, το 1953, διατύπωσε τις βασικές αρχές λειτουργίας τους, θεωρώντας την εξάρτηση ως μια ψυχιατρική νόσο. Ως ιδεολογική βάση είχαν την ειλικρινή συζήτηση για τα ατομικά προβλήματα αλλά και για τα προβλήματα της ομάδας. Οι δημοκρατικές διαδικασίες του μοντέλου αυτού, η ενεργή συμμετοχή στις συζητήσεις, στις λήψεις αποφάσεων, ο καταμερισμός ισχύος και γενικότερα η κοινωνική αλληλεπίδραση επέφεραν την προσωπική αλλαγή και την επανένταξη τους. Μέχρι το 1960 στην Βρετανία οι θεραπευτικές κοινότητες τοποθετούνταν σε πτέρυγες ψυχιατρείων ή σε ψυχιατρικές κλινικές γενικών νοσοκομείων, σε προγράμματα διαμονής ή ως κέντρα ημερήσιας φροντίδας.[97]

6.1.2 Ιεραρχημένες Θεραπευτικές Κοινότητες

Μετά την εμφάνιση των πρώτων Δημοκρατικών Ψυχιατρικών Θεραπευτικών Κοινοτήτων, εμφανίζονται οι Θεραπευτικές Κοινότητες, που στην συνεχεία μετονομάζονται σε δομημένα ή ιεραρχημένα μοντέλα. Ήδη από το 1935 στην Αμερική λειτουργούσαν οι ομάδες αυτοβοήθειας των Ανώνυμων Αλκοολικών (ΑΑ) και το 1952 ξεκίνησαν οι ομάδες Ανώνυμων Ναρκομανών (ΑΝ). Η επιτυχία των ομάδων αυτών στηρίζεται στην αλληλοϋποστήριξη των εξαρτημένων, όταν το μέλος σταθεροποιήσει την ζωή του καταφέρνοντας να κρατηθεί μακριά από τις εξαρτήσεις, μέλημά του είναι να περάσει το μήνυμα και στα άλλα μέλη που δεν το έχουν πετύχει ακόμα.[98]

Ο Charles Dederich, μέλος των ΑΑ, δημιούργησε το Synanon, το σπίτι που θα φιλοξενούσε αλκοολικούς και ναρκομανείς. Το όνομά του οφείλεται στο συμφυρμό των λέξεων seminar και symposium. Στην αρχή συμμετείχαν και οι ΑΑ, αλλαγές όμως του Dederich, που ανέτρεπαν το πλαίσιο λειτουργίας των ομάδων αυτοβοήθειας, οδήγησαν στην αποχώρησή τους. Το 1958 δημιουργήθηκε μια νέα κοινότητα για εξαρτημένους από ψυχότροπες ουσίες υπό την καθοδήγηση του Dederich.[99]

[96] Ό.π. σελ 63-64.
[97] Ό.π. σελ. 63-66.
[98] Ό.π. σελ. 67.
[99] Ό.π. σελ.66-67.
[100] Ό.π. σελ.68.

Ωστόσο η προέλευση των ΑΑ αλλά και του Synanon βασίζεται στην Ομάδα της Οξφόρδης, θρησκευτική κίνηση για πνευματική αναγέννηση που δημιουργήθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα.[100] Οι ομάδες αυτές εμφανίζονται τα επόμενα χρόνια με το όνομα First Christian Fellowship ή Moral Rearmament. Έτσι δικαιολογείται η πουριτανική ηθική και ο πολιτικός συντηρητισμός που τις διέκρινε τις μετέπειτα κοινότητες. Ο ιδρυτής της ομάδας ΑΑ, Bill W(William Griffith Wilson) ήταν μέλος της ομάδας της Οξφόρδης που επιδίωκε την αλλαγή, μεταμόρφωση του ατόμου σε ξαναγεννημένο άνθρωπο και την τελειότητα. Αυτές οι ιδεολογικές και θρησκευτικές αρχές διέπουν ορισμένες θεραπευτικές κοινότητες μετατρέποντάς τες σε κοινότητες λατρείας «cult».[101]

Παράδειγμα αυτών είναι το Synanon όπου πάντοτε βρισκόταν υπό την διεύθυνση του Charles Dederich, ο οποίος θεωρούσε την κοινωνία «άρρωστη» και υπεύθυνη για την στροφή των ανθρώπων στις εξαρτήσεις. Δεν δέχτηκε ποτέ οικονομική υποστήριξη από το κράτος. Πίστευε ότι η κατάσταση αυτή ήταν αμετάκλητη, έτσι όποιος ήθελε να σωθεί θα έπρεπε να συνεχίσει για την υπόλοιπη ζωή του να παραμείνει στην κοινότητα. Προς το τέλος λειτουργίας του η εισαγωγή των μελών αυξήθηκε επιφέροντας τις αντιδράσεις της γειτονιάς. Η μετατροπή του από θεραπευτική κοινότητα σε κοινότητα λατρείας επέφερε και την κατάρρευσή της το 1975. Παρόλα αυτά η προσφορά του Dederich στη θεραπεία των εξαρτημένων από ψυχότροπες ουσίες είναι αδιαμφισβήτητη.[102]

Έπειτα από μια δεκαετία και πολλές κριτικές των επαγγελματιών της Ψυχικής Υγείας, πρώην χρήστες του Synanon δημιουργούν νέα αυστηρά δομημένα θεραπευτικά προγράμματα σε όλο τον κόσμο. Με την αρχή του Dederic, την μη λογοκριμένης αντιπαράθεσης και της ελεύθερης έκφρασης των συναισθημάτων μεταξύ των μελών του «εδώ και τώρα».[103]

Οι θεραπευτικές κοινότητες χωρίζονται σε πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς, ανάλογα με τον τρόπο λειτουργία τους την φιλοσοφία της εκάστου θεραπευτικής κοινότητας.[104]

6.1.3 Θεραπευτικές Κοινότητες Πρώτης Γενιάς

Σε αυτή την κατηγορία υπάγονται τα αυτοδιαχειριζόμενα και αυτοχρηματοδοτούμενα κοινόβια πρώην χρηστών. Στελεχωνόταν από εξαρτημένους, ενώ μπορούσαν να συμμετάσχουν και εθελοντές μη εξαρτημένοι. Τα κριτήρια επιλογής ήταν ίδια για όλους, όφειλαν να κατανοούν την προσωπική τους αλλαγή και να αποδέχονται την φιλοσοφία της ζωής του κοινοβίου. Θεωρώντας την κοινωνία «άρρωστη» και υπεύθυνη για την στροφή των ανθρώπων στις ουσίες, όντας ανώφελη η επιστροφή των μελών της σε αυτή. Στη κατηγορία αυτή ανήκει και η Θεραπευτική Κοινότητα Synanon. Η εσωστρέφεια της κάτω υπό την συνεχόμενη ηγεσία του Charles Dederic, η αλλαγή στους ιδρυτικούς κανόνες «η μη βία» και η οργάνωση για την πτώση του πολιτικού συστήματος είχε ως αποτέλεσμα την κατάρρευση της

[101] Ό.π. σελ. 68-70.
[102] Ό.π. 68-70.
[103] Ό.π. 68-71.
[104] Ό.π. σελ. 66-76.

Εικ. 20

κοινότητας. Η μοναδική κοινότητα που συνεχίζει να λειτουργεί μέχρι σήμερα είναι το Synanon του Βερολίνου.[105, 106]

6.1.4 Θεραπευτικές Κοινότητες Δεύτερης Γενιάς

Η γενιά αυτή είχε περίπου τα ίδια χαρακτηριστικά με την πρώτη. Θεωρεί επίσης πως η κοινωνία νοσεί ωθώντας τους ανθρώπους στις ψυχότροπες ουσίες. Η θεραπεία δεν είναι οι ψυχοθεραπευτικές τεχνικές αλλά η ανάδειξη μιας οργανωμένης κοινότητας που βασίζεται στις ανθρώπινες αξίες. Οι κοινότητες αυτές θεωρούσαν χρέος τους την επανένταξη των ατόμων στην κοινωνία ώστε να γίνουν αυτοί καταλύτες αλλαγής. Πλέον οι θεραπευτές δεν είναι παλαιά μέλη της κοινότητας, καθώς μετά την αποπεράτωση της θεραπείας τους επέστρεφαν στην κοινωνία, αλλά ειδικοί της ψυχικής υγείας που η μισθοδοσία απαιτούσε εξωτερική χρηματοδότηση. Η δεύτερης γενιάς κοινότητες μετατρέπονται σε ετεροχρηματοδοτούμενους οργανισμούς από το ίδιο το κράτος ή μη κυβερνητικές οργανώσεις. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκει και το DAYTOP, στην Νέα Υόρκη το 1963.[107]

Στις κοινότητες 2ης γενιάς, που πρωτοεμφανίστηκαν στην Αμερική, ο διευθυντής δεν ορίζεται από τα μέλη της κοινότητας ανεβαίνοντας σταδιακά, αλλά από τον φορέα χρηματοδότησης. Οφείλει να παροτρύνει το προσωπικό και τα μέλη, που πολλές φορές δεν συμμερίζονται τη φιλοσοφία της κοινότητας αυτής. Κάτω όμως από την ηγεσία τα μέλη και το προσωπικό ταυτίζονται με την ιδεολογία και τη φιλοσοφία ζωής όχι από τη δική τους κρίση, καθώς δεν είχαν δική τους εμπειρία με κοινωνικά προβλήματα, αλλά από την αγάπη και την εμπιστοσύνη που τους ενέπνεε. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο ιδεολογικός προσανατολισμός να εξασθενίσει στο τέλος. Σε αυτό το δραματικό πόλο συνέβαλε και το καλό αμειβόμενο προσωπικό που δεν έβλεπε την θεραπευτική κοινότητα ως προσωπική και κατ' επέκταση κοινωνική αλλαγή, του εν εναντίως, το αντιμετώπιζε σαν μια επαγγελματική εξέλιξη.[108]

6.1.5 Θεραπευτικές Κοινότητες Τρίτης Γενιάς

Οι Κοινότητες τρίτης γενιάς διαφέρουν αρκετά από τις άλλες δύο. Κύριο μέλημά τους είναι η ελεύθερη επιλογή και όχι η πλήρης αποδοχή της ιδεολογίας και της φιλοσοφίας της ζωής της, όπως γινόταν παλαιότερα. Επίσης διαφέρει δραματικά η τακτική και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν για την επίτευξη των στόχων τους. Τα μέλη δεν αρκούνται απλά στην διαμόρφωση της ταυτότητας τους σε προσωπικό επίπεδο αλλά και σε κοινωνικό. Έχοντας μια βιωματική σχέση με κοινωνικά ζητήματα εξάγουν τα δικά τους συμπεράσματα όσο αφορά την φύση, τα προσωπικά και τα κοινωνικά προβλήματα. Οι κοινότητες στρέφονται προς την κοινωνία, την αυτογνωσία και την δημιουργία καταρρίπτοντας την εσωστρέφειά τους.[109] *Μέσα από την ευκαιρία κάποιου έργου κοινωνικής προσφοράς σε μια επιλεγμένη περιοχή, κάτω από ορισμένες διαδικασίες και η αλληλεπίδραση που υπάρχει εκλύει ένα ορισμένο δυναμικό*

[105] Φ. Ζαφειρίδης, στο προηγούμενο σελ.127-131, 146-150.
[106] Ό.π. σελ.147.
[107] Ό.π. σελ. 129.
[108] Ό.π. σελ 129-135, 147-148.
[109] Φ. Ζαφειρίδης στο προηγούμενο σελ. 135-142.

Εικ. 21

Ακίνητα του Synanon στο Marin County στη Βόρεια Καλιφόρνια (1967-68). Εικ. 22

Το Synanon Del Mar στη Σάντα Μόνικα την δεκαετία του ‘60. Εικ. 23

Daytop. Εικ. 24

Εγκαταστάσεις του Synanon στο Σαν Φρανσισκο. Εικ. 25

όχι μόνο για τον χρήστη αλλά και για την ίδια την κοινωνία.[110]

6.2 Θεραπευτικές κοινότητες στην Ευρώπη

Οι θεραπευτικές κοινότητες εμφανίστηκαν αργότερα στην Ευρώπη, με πρώτη στην Αγγλία, το 1970, από τον Βρετανό ψυχίατρο Iam Christie στο Portmouth, με το όνομα Alpha House. Μερικούς μήνες αργότερα λειτούργησε το Phoenix House στο Λονδίνο από τον Griffith Edwards, υπό την διεύθυνση του Denny Yusson. Πρώην τοξικομανής και διευθυντής της κοινότητας του Phoenix House στην Νέα Υόρκη. Τα περισσότερα μέλη του ήταν νεαρής ηλικίας χρήστες, κυρίως κοκαΐνης και κρακ, που παρουσίαζαν συχνά βίαιη συμπεριφορά.[111]

Μέσα στη δεκαετία του 1970 αναπτύχθηκαν και άλλα μοντέλα θεραπευτικών κοινοτήτων. Ωστόσο είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το προσωπικό δεν αποτελείτο πλέον από πρώην χρήστες αλλά από ειδικούς. Αιτία ήταν η έλλειψη απόφοιτων αντίστοιχων κοινοτήτων και εμπιστοσύνης των διοικήσεων των θεραπευτικών κοινοτήτων καθώς και των αρμόδιων υπουργείων ότι τα πρώην εξαρτημένα άτομα θα μπορούσαν να φέρουν εις πέρας το πρόγραμμά τους. Παράλληλα κοινότητες άρχισαν να εμφανίζονται και στην υπόλοιπη Ευρώπη, Σουηδία, Γερμανία, Βέλγιο, Ιρλανδία και στην Ιταλία. Την δεκαετία του 1980 αναπτύσσονται σε Ελβετία, Νορβηγία, Ισπανία, Πορτογαλία, Δανία και Ελλάδα. Αντίθετα στην Γαλλία η απήχηση αυτών των μοντέλων ήταν ελάχιστη καθώς δεν ταίριαζε στις απόψεις των Γάλλων ειδικών ψυχικής Υγείας.[112] *Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 άρχισε η δημιουργία θεραπευτικών κοινοτήτων και στην Κύπρο, στο πλαίσιο των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας, από ΜΚΟ και από την εκκλησία.*[113]

6.3 Θεραπευτικές Κοινότητες στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα οι κοινότητες ξεκίνησαν την λειτουργία τους το 1983. Συνδύαζαν το ιεραρχικό και δημοκρατικό μοντέλο πάντα σε σχέση με την κοινωνία. Η ίδρυσή της αντιμετωπίστηκε ως ουτοπικό εγχείρημα και από την κοινωνία και από την επιστημονική κοινότητα. Βασίστηκε σε πρόταση του Φοίβου Ζαφειρίδη με την συμμετοχή λιγοστών ειδικών της Ψυχικής Υγείας, χωρίς ωστόσο να διαθέτουν τις απαραίτητες γνώσεις, αναγνωρίζοντας την φιλοσοφία της ζωής και τις αξίες της θεραπευτικής κοινότητας. Η κοινότητα φιλοξενήθηκε σε υπάρχουσες εγκαταστάσεις στη Σίνδο, κοντά στη Θεσσαλονίκη, που τους παραχωρήθηκε από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας και ονομάστηκε ΙΘΑΚΗ. Το όνομα της κοινότητας δόθηκε από το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη συμβολίζοντας το ταξίδι της επιστροφής. Το 1987 η θεραπευτική κοινότητα ΙΘΑΚΗ είχε γίνει ευρέως γνωστή στην Ελλάδα. Τα μέλη, χωρίς φάρμακα, δουλεύοντας με τον εαυτό τους και τα αδιέξοδα που μέχρι τώρα αντιμετώπιζαν, μέσα από το κοινοτικό πλαίσιο μπορούσαν να ελπίζουν για θεραπεία.

[110] Μ. Σούγκαρμαν-Φ. Ζαφειρίδης, *Οι θεραπευτικές Κοινότητες: Απάντηση στα Ναρκωτικά-από το Daytop στην «Ιθάκη»*, Αθήνα, 1990, σελ. 226-228.
[111] Χ. Πουλόπουλος, στο προηγούμενο σελ. 77.
[112] Ό.π. σελ. 79-80.
[113] Ό.π. σελ. 83.

Συνοψίσανε αυτή τη φιλοσοφία απεξάρτησης, υιοθετώντας το σύνθημα «Μόνο εσύ μπορείς, αλλά όχι μόνος».[114]

Ακολούθησε πλήθος αντιδράσεων και πιέσεων, κρατικών και μη, ώστε να ενσωματωθεί στο Εθνικό Σύστημα Υγείας αδιαφορώντας για το νόημα της αυτόνομης και αυτοτελής λειτουργίας της, θεωρώντας ότι *η εξάρτηση είναι μια «χρόνια υποτροπιάζουσα νόσος με βιολογικό υπόστρωμα»*.[115] Η διαμάχη έληξε στο τέλος του 1987, όταν δημιουργήθηκε το Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ).[116]

6.3.1 ΚΕΘΕΑ

Πριν την δημιουργία του ΚΕΘΕΑ, υπήρξε το Ειδικό Θεραπευτικό Πρόγραμμα για Εξαρτημένα Άτομα, λειτουργώντας ως πειραματικό (1983-1987), με πυρήνα την πρώτη Θεραπευτική Κοινότητα την ΙΘΑΚΗ. Πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα απεξάρτησης στην Θεσσαλονίκη, με κύριο στόχο την αποκατάσταση της ελευθερίας και της σκέψης των θεραπευμένων από τα ναρκωτικά, τη πλήρη αποχή από τα ναρκωτικά και την ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο.[117]

Είναι ένα αυτοδιοικούμενο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Νόμος 3204/2003). Το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του διασφαλίζει τη διοικητική του αυτονομία, τη δυνατότητα να επιτελεί το έργο του χωρίς πολιτικές εξαρτήσεις και τη συμμετοχικότητα στη λήψη αποφάσεων.[118] Οι οικονομικοί πόροι του προέρχονται από τον Κρατικό Προϋπολογισμό μέσω του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, δωρεές, επιχορηγήσεις και κληροδοσίες, δραστηριότητες χρηματοδότησης. Το ετήσιο σχέδιο δράσης του ΚΕΘΕΑ εγκρίνεται από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Επίσης ελέγχει την διαχείριση των οικονομικών του.[119]

Διαθέτει πάνω από 100 μονάδες σε όλη την Ελλάδα, εξυπηρετώντας άτομα με διαφορετικά χαρακτηριστικά, ενηλίκους, έφηβους, φοιτητές, εργαζομένους, γονείς ανήλικων παιδιών, φυλακισμένους, αποφυλακισμένους, άστεγους, μετανάστες, εξαρτημένους από το αλκοόλ, το Διαδίκτυο και τα τυχερά παιχνίδια.[120]

6.3.2 18 ΑΝΩ

Το 18 ΑΝΩ είναι μονάδα απεξάρτησης Αλκοολικών-Τοξικομανών του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής (Ψ.Ν.Α.), το Περίπτερο 18 ΑΝΩ, που ξεκίνησε την λειτουργία του το 1969 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του ’80 λειτουργούσε ως η μόνη μονάδα Απεξάρτησης του ΕΣΥ. Από το 1987 κατάφερε να λειτουργήσει έξω από τις δομές του Ψ.Ν.Α., μόνο μια μονάδα του παρέμεινε μέσα στο Δαφνί. Την δεκαετία του ’90 αναγνωρίζεται επίσημα ως πρόγραμμα. Από το 1995

[114] Ό.π. σελ. 81-82.
[115] Φ. Ζαφειρίδης, στο προηγούμενο, σελ. 112.
[116] Ό.π. σελ. 113.
[117] Ό.π. σελ. 108-115.
[118] Τμήμα Ενημέρωσης ΚΕΘΕΑ, «Τι είναι το ΚΕΘΕΑ», *περ. ΚΕΘΕΑ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ & ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ*, Αθήνα, 2012, σελ. 6.
[119] Ό.π. σελ. 7.
[120] Ό.π. σελ.6.
.

Εικ. 26

χωρίστηκε σε 2 ανεξάρτητα τμήματα, για τους αλκοολικούς και για τους τοξικομανείς. Τα τμήματα αυτά τοποθετούνται σε δύο ανεξάρτητα κτίρια μέσα στο Ψ.Ν.Α.[121]

Η φιλοσοφία του 18 ΑΝΩ δημιουργήθηκε κατά τις δεκαετίες του ’70 και ’80 μέσα στο Δαφνί υπό την επιρροή του αντιασυλιακού κινήματος. Βασίζεται στην πλουραλιστική προσέγγιση της θεραπείας, στη σχέση του τοξικομανή με τις ουσίες και όχι στην ιατροκεντρική. Κύρια αρχή λειτουργίας του είναι η ενεργητική συμμετοχή των θεραπευόμενων με όσα διαδραματίζονται σε ατομικό και κοινωνικό πλαίσιο. Σαν θεμελιώδης στόχος ορίζεται η συνειδητοποίηση των αιτιών της εξάρτησης και η οριστική αλλαγή στον τρόπο ζωής του μέσα από την ψυχοθεραπεία και την διαδικασία κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής χειραφέτησης.[122]

Οι υπηρεσίες του 18 ΑΝΩ οργανώνονται σε ένα δίκτυο μονάδων, εκ των οποίων μία τοποθετείται εντός του Ψ.Ν.Α., ενώ οι υπόλοιπες σε κτιριακές δομές μέσα στην Αθήνα. Οι δομές του Τμήματος Τοξικομανών είναι 30 μέχρι σήμερα, εξυπηρετώντας άτομα με διαφορετικά χαρακτηριστικά και ανάλογα με το βαθμό κοινωνικής ένταξης, που είναι το κριτήριο, επιλέγεται και το κατάλληλο θεραπευτικό Πρόγραμμα.[123]

6.3.3 Ο.Κ.Α.Ν.Α.

Ο Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών ξεκίνησε την λειτουργία του το 1995 υπό τον Νόμο *2161/93 που ψηφίστηκε από το σύνολο του Κοινοβουλευτικού Σώματος,*[124] ως πιλοτικό πρόγραμμα χορήγησης μεθαδόνης βραχείας διάρκειας με στόχο την απεξάρτηση από όλες τις ουσίες, και της μεθαδόνης. Η ολοκληρωτική απεξάρτηση από τα οπιούχα αποτελούσε περίπου το 10%, ενώ για το υπόλοιπο 90% των εξαρτημένων ήταν απαραίτητη η μακροχρόνια χορήγηση της φαρμακευτικής ουσίας. Έτσι, σύμφωνα με το ισχύον Πλαίσιο του 2002 ο Ο.Κ.Α.Ν.Α. υιοθέτησε την θεραπεία συντήρησης χωρίς κάποια δραματική αλλαγή στην δομή των θεραπευτικών προγραμμάτων του.[125]

Ως Εθνικός Συντονιστικός Φορέας, συντονίζει την εφαρμογή του διυπουργικού έργου έχοντας ως στόχο την μελέτη του προβλήματος της χρήσης των ψυχοτρόπων ουσιών, τον συντονισμό, την εφαρμογή και την παρακολούθηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την αντιμετώπιση της εξάρτησης από ουσίες.[126] *Ο Ο.ΚΑ.Ν.Α. ακολουθεί και αξιοποιεί ιδίως τα Προγράμματα Δράσης για την καταπολέμηση των εξαρτησιογόνων ουσιών που εκάστοτε εκπονούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και παρακολουθεί την υλοποίηση των προκριθεισών δράσεων*.[127] Αυτός ο στόχος επιτυγχάνεται

[121] Κ. Μάτσα, *ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗ-ΤΟ «ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ» ΤΟΥ 18 ΑΝΩ*, Αθήνα, 2008, σελ. 34-35.
[122] Ό.π. σελ.34-42.
[123] Ό.π. σελ. 35.
[124] http://www.okana.gr/2012-01-12-13-11-25/ti-einai-o-okana .
[125] Ό.π.
[126] Ό.π.
[127] http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomothesia/yad104741_03.htm, Άρθρο 3.

μέσα από τις υπηρεσίες που διαθέτει, με τα Κέντρα Πρόληψης, τις Θεραπευτικές Μονάδες και τα Κέντρα κοινωνικής και Επαγγελματικής Επανένταξης τα οποία θα αναπτύξουμε παρακάτω.[128]

Πρόκειται για ένα αυτοδιοικούμενο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου που τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, με έδρα του οργανισμού την Αθήνα. Οι οικονομικοί πόροι του προέρχονται από τον Κρατικό Προϋπολογισμό μέσω του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, δωρεές, επιχορηγήσεις και κληροδοσίες τρίτων, δραστηριότητες χρηματοδότησης, επιχορηγήσεις Τοπικών Οργανισμών Αυτοδιοίκησης, έσοδα υλοποίησης χρηματοδοτούμενων ή συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή άλλων Διεθνών Οργανισμών, από *χρηματικές ποινές ή μετατροπές ποινών, που επιβάλλονται για παραβάσεις του Ν. 1729/1987, ως και από δημεύσεις (Ν. 1729/1987, άρθρο 27), καθώς επίσης και από το, προβλεπόμενο από το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Αντιμετώπιση της Εξάρτησης από Ουσίες 2002-2006, ειδικό Ταμείο Αντιμετώπισης Προβλημάτων Εξαρτησιογόνων Ουσιών.*[129] Τα έσοδά του ελέγχονται από το Υπουργείο Υγείας και Προνοίας (Ν. 2161/1993, άρθρο 4, παράγραφος 2).[130]

Εικ. 27

Σάλβια Βάλιουμ Μεθαμφεταμίνη Χασίς Υδρομορφόνη

[128] http://www.okana.gr/2012-01-12-13-11-25/ti-einai-o-okana .

[129] http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomothesia/yad104741_03.htm, Άρθρο 4.

[130] Ό.π.

7.0 Αρχιτεκτονική Ανάλυση Θεραπευτικών Κοινοτήτων

Η διαδικασία της απεξάρτησης στις θεραπευτικές κοινότητες έγκειται κυρίως στην ανάδυση όλων αυτών των θετικών συναισθημάτων και στην οικοδόμηση μιας νέας ταυτότητας των μελών της. Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός αποτελεί πιθανώς τον αποφασιστικότερο παράγοντα οργάνωσης του χώρου, τόσο σε πρακτικό επίπεδο όσο και σε αυτό των τοπιακών προθέσεων, ανάτασης του πνεύματος και δημιουργίας του απαραίτητου περιβάλλοντος στο οποίο καθίστανται αποτελεσματικότερες η καθημερινή ζωή και οι δραστηριότητες της κοινότητας. Ο Christopher Day ισχυρίζεται ότι τα κτίρια έχουν τη ζωή που ο αρχιτέκτονας τους δίνει, μια προσωπικότητα που είναι είτε θετική είτε αρνητική, και ότι η αύρα τους γίνεται αντιληπτή από εκείνους που κατοικούν σε αυτές.

"...Το πλέον «αισθητό» είναι τα κτίρια, το πλέον συνδεδεμένο με τους ρυθμούς της ημέρας... εκτιμούν τα άτομα που θα στεγάσουν... το περιβάλλον μπορεί να θεραπεύσει, καθώς και να βλάψει ... κατοικίες του πνεύματος... τρέφουν τόσο το άτομο όσο και την κοινωνία".[131]

Σειρά μελετών έχει δείξει ότι το περιβάλλον γύρω μας, ο «τόπος» με την υλική έννοια, συνδέεται με το κίνδυνο εξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες. Ορμώμενοι από αυτή την παραδοχή μπορούμε να πούμε ότι για θέματα που αφορούν την υγεία ο σχεδιασμός μια πόλης ή ενός κτιρίου διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο, πολύ ανώτερο από αυτόν του απλού κομπάρσου, ίσως του πρωταγωνιστή. Μια ευρεία ερευνητική εργασία επισημαίνει την ανάγκη για ασφαλέστερα περιβάλλοντα, ακόμα και αν κεντρικό θέμα της μπορεί να ήταν η ενέσιμη χρήση ναρκωτικών σε δημόσιο χώρο, καταλήγει σε ένα συμπέρασμα ιδιαιτέρως σχετικό με τον ρόλο του τόπου, με την υλική και κοινωνική έννοια.

"Το μέρος δεν είναι απλά ένα σύνολο συντεταγμένων , αλλά κατασκευάζεται μέσα από την εξεύρεση νοημάτων στις κοινωνικές και τεχνητές μορφές που κατοικούμε ".[132]

Με άλλα λόγια, το κτίριο, μια πόλη και ο τρόπος που έχουν σχεδιαστεί δεν είναι μόνο φόρμες που σχηματίζουν οι πλάκες σκυροδέματος, αλλά είναι κυριολεκτικά μια κοινωνική κατασκευή, που μπορεί να επηρεάζει όλους αυτούς που κατοικούν εκεί. Αυτό είναι προφανέστερο σε ανθρώπους, στην προκειμένη περίπτωση τοξικομανείς που βρίσκονται σε διαδικασία απεξάρτησης, ενός επίπονου προγράμματος που επιδιώκει να ξεριζώσει την όποια αρνητικότητα τους. Σε μία τέτοια περίπτωση, η ενέργεια και οι αντιστάσεις που πιθανώς παρουσιάσει το άτομο να είναι κρίσιμα για το πώς θα ανταποκριθούν εν τέλει σε αυτή τη διαδικασία.

Τα χρώματα, ο τρόπος που μπορούν να κινηθούν στο εσωτερικό του κτιρίου, οι σκάλες, οι μεταξύ των

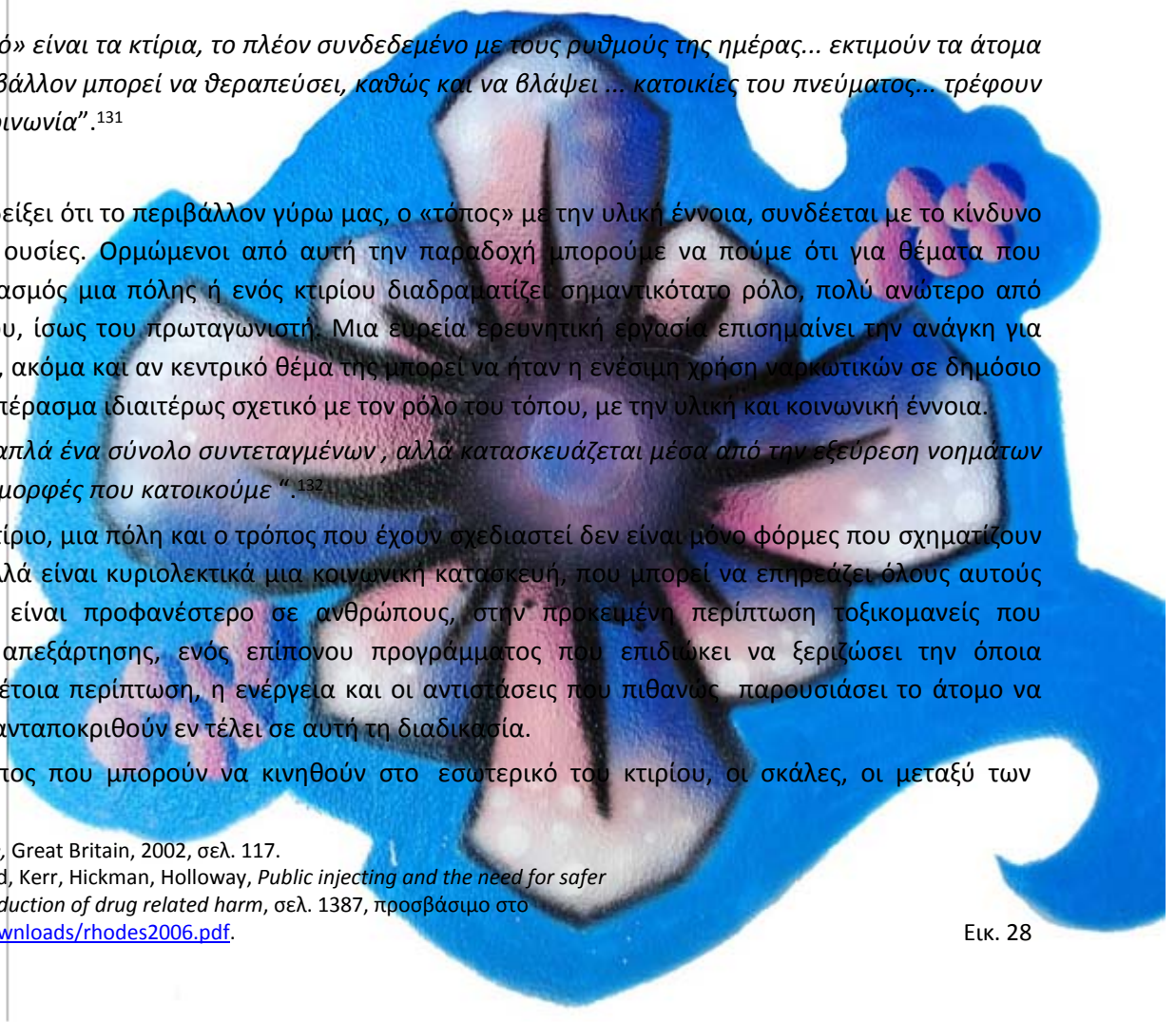

Εικ. 28

[131] Christopher Day, *Spirit and Place*, Great Britain, 2002, σελ. 117.
[132] Rhodes, Kimber, Small, Fitzgerald, Kerr, Hickman, Holloway, *Public injecting and the need for safer environment interventions in the reduction of drug related harm*, σελ. 1387, προσβάσιμο στο http://www.harmreduction.org/downloads/rhodes2006.pdf.

δωματίων συνδέσεις, το φυσικό περιβάλλον μπορούν να διαδραματίσουν ένα ρόλο όχι μόνο για ανάταση της ψυχολογίας των ενοίκων, αλλά επιπλέον την επίτευξη οικειότητας, είτε αυτή αποτελεί μια σύνδεση με τα συναισθήματά τους και την φυσική τους παρουσία κατ' επέκταση, είτε εάν αποτελεί κίνητρο για να ακολουθήσουν το πρόγραμμα. Σαφέστατα, η ισορροπία ή ανισορροπία ενός κτιρίου, είτε πρόκειται για το χρώμα, το φως μέσα σε αυτό, ο σχεδιασμός ή ακόμα και το μήκος ενός διαδρόμου μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο οι κάτοικοι σε μια θεραπευτική κοινότητα αντιδρούν στην ενέργεια του χώρου και μπορούν να χαλαρώσουν, να απελευθερωθούν και αφετέρου να συσχετισθούν σε επίπεδο πόλης με την ευρύτερη αστική κοινότητα.

Επιπλέον η αρχιτεκτονική μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικά καθοριστικό παράγοντα στην επιτυχή ψυχοκίνηση των ατόμων, ιδίως στην περίπτωση ατόμων με ψυχολογικές ανισορροπίες όπως τοξικομανείς, οι οποίοι έσπευσαν στις θεραπευτικές κοινότητες επιδιώκοντας να ανακτήσουν την εσωτερική τους ηρεμία, προκειμένου να χτίσουν ή να επανακτήσουν την κοινωνική τους ταυτότητα. Έτσι, ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούν σωματικά με το περιβάλλον τους, η ψυχοκίνηση των ανθρώπινων σωμάτων, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι είναι αποφασιστικής σημασίας για το πώς θα προσαρμοστούν στην καθημερινότητα μιας κοινότητας.

"*Ο Rudolph Laban αναφέρεται σε κινήσεις που έχουν κατεύθυνση προς άλλα αντικείμενα και σώματα. Η τελευταία, που ονομάζεται χωρική-κίνηση, δημιουργεί μια σχεδόν ανεπαίσθητης μορφής κοινωνική αλληλεπίδραση...* "[133]

Για ανθρώπους που θέλουν να απεξαρτηθούν από τα ναρκωτικά τα παραπάνω μπορούν να είναι εξαιρετικά επίκαιρα, διότι θα χρειαστεί να προσαρμοστούν στα νέα καθήκοντα και ευθύνες τους, να μάθουν νέες δεξιότητες που μπορούν κατόπιν να βελτιώσουν την κινητικότητά τους. Η βελτίωση των κιναισθητικών δεξιοτήτων σε περιβάλλον που ενθαρρύνει τεχνικές και θεραπείες για να το πράξει αποτελεί σημαντικότατο βήμα για τη βελτίωση της φυσικής του παρουσίας, που επιφέρει επιπλέον εσωτερικές αλλαγές. Η θετικότητα λοιπόν ενός κτιρίου δημιουργεί την θετικότητα του σώματος, καθώς και τεχνικές για την περαιτέρω βελτίωση αυτής. Εκτός αυτού, η κίνηση είναι ένα σημαντικό μέρος της αισθητηριακής αντίληψης. Σύμφωνα με τον Ολλανδό αρχιτέκτονα Jasper Schaap η σύγχρονη αρχιτεκτονική πρέπει να στρέψει την παλίρροια της αλλοτρίωσης της, μέσα από κτίρια που δεν είναι μονόχρωμα και μονοπτικά, χώρους που συμμετέχουν και επηρεάζουν την ανθρώπινη κίνηση και δράση, σχέδια που ενθαρρύνουν την πολυ-αισθητηριακή αντίληψη, φέρνοντας στο προσκήνιο τη δύναμη των αισθήσεων, πέρα από το οπτικό και το χωρικό. Τα κτίρια που ενθαρρύνουν την αντίληψη της κιναισθησίας συνδέονται με τα άτομα που διαμένουν σε αυτά. Θέση του Schaap είναι ότι κινούμενος στο χώρο με το σώμα καθιστάς αυτόματα την αρχιτεκτονική εμπειρία λιγότερο στατική, αυτό που ο Pallasmaa καλεί «τα μάτια του δέρματος».

Αν καταφέρουμε να ξυπνήσουμε αυτά τα μάτια, το κτίριο μετατρέπεται αμέσως σε μια πηγή θετικής ενέργειας

[133] Hazem Ziada, *Kinesthetic foundations of spatial concepts and configurations*, προσβάσιμο στο http://www.spacesyntaxistanbul.itu.edu.tr/papers%5Clongpapers%5C053%20-%20Ziada.pdf.

με ιδιαίτερη σημασία για τους ναρκομανείς που καλούνται να αναπτύξουν έναν νέο εαυτό.

"...*Εαν καταφέρουμε να δελεάσουμε αυτές τις αισθήσεις, οι άνθρωποι μπορούν να συμμετέχουν και πάλι στο περιβάλλον τους και να ανακτήσουν την ταυτότητά τους στο σύγχρονο κόσμο*...".[134]

Σε χώρες που δεν έχουν οικονομικά την δυνατότητα να κατασκευάσουν τέτοιους χώρους, μπορούν πιθανώς να βρεθούν υφιστάμενοι, όχι κατ' ανάγκην σχεδιασμένοι εξαρχής γι' αυτόν τον σκοπό, οι οποίοι όμως να επιτρέπουν την λειτουργία της κοινότητας και αφετέρου να συνδέονται με την αντίληψη της αστικής κοινότητας.

Ο Leibrock εισάγει την έννοια του Θεραπευτικού Κήπου, όπου η φύση, μέσω εξωραϊσμού, γίνεται μέρος της θεραπευτικής διαδικασίας. Πολλές κοινότητες εξαρτημένων μπορεί να μην διαθέτουν τα μέσα για την δημιουργία αντίστοιχων συνθηκών αλλά όταν αυτή είναι δυνατή, μέσω του σχεδιασμού, δύναται να προσφέρει ψυχολογική ώθηση. Ο Leibrock παραθέτει μελέτες που συνδέουν την έκθεση στον ήλιο με την ευημερία και περιγράφει λεπτομερώς την αρχιτεκτονική καινοτομία του αμερικανού James Burnett, περιγράφοντας το σχέδιο του ενός κήπου που σαν στόχο έχει την αποκατάσταση της επαφής με τη φύση.[135]

7.1 Σχέση Θεραπευτικών Κοινοτήτων με την Πόλη

Στην πορεία των πενήντα πέντε χρόνων λειτουργίας των θεραπευτικών κοινοτήτων υπήρξαν πάρα πολλές αλλαγές στη φιλοσοφία, τις θεραπευτικές τεχνικές και την συνολική προσέγγιση του προβλήματος από κοινωνική άποψη που καθόρισαν την οργανική τους σχέση με την πόλη. Από την εμπειρία του Σύνανον, πρώτη γενιά, που θεωρούσε την κοινωνία άρρωστη, ανίκανη όχι μόνο να θεραπεύσει ένα τοξικομανή αλλά και να επιστρέψει πίσω σε αυτήν. Μια κλειστή, αποκομμένη κοινωνία, ένα κοινόβιο πρωτοχριστιανικού τύπου, όπου η ένταξη κάποιου χρήστη σήμαινε ένταξη εφόρου ζωής. Αυτές οι πρώτες κοινότητες επέλεγαν απομονωμένες εγκαταστάσεις ώστε να ζουν αποκομμένες, γυρνώντας την πλάτη στους «πειρασμούς» της πόλης.

Στα δεύτερης γενιάς, όπως το Daytop, παρά την κοινή παραδοχή παθογένειας της κοινωνίας, οι θεραπευμένοι χρήστες γίνονται κοινωνοί μιας νέας αντίληψης, σταυροφόροι αλλαγής της κοινωνίας. Βέβαια η μετάλλαξη του χρήστη πραγματοποιούταν μέσα σε εργαστηριακές συνθήκες, in vitro, διότι τον απομόνωνε από τα κοινωνικά δρώμενα, σε μια κατά το μάλλον ή το δυνατόν, ιδανικές συνθήκες λειτουργίας και τον επανέντασσε σταδιακά. Ένα αυταρχικό μοντέλο που βρισκόταν στα όρια της πόλης, δεδομένου ότι η πλειοψηφία των μελών προερχόταν από το λούμπεν προλεταριάτο των μεγαλουπόλεων και θα επέστρεφαν σύντομα σε αυτές σαν φορείς αλλαγής.

Σήμερα, προτάσεις όπως το μοντέλο «Παρέμβαση», εκφράζουν μια νέα αντίληψη στην οποία παρότι και εδώ η

[134] Shaap, *Design your own mind*, προσβάσιμο στο http://www.designyourownmind.net/.
[135] E. Stephanidou, *Rehabilitation Center*, προσβάσιμο στο http://www.academia.edu/2018647/Architectural_Spaces_and_the_reformation_of_drug_addicts_by_Ermina_Stephanidou.

κοινωνία αναγνωρίζεται σαν άρρωστη, τα αίτια της χρήσης ναρκωτικών βρίσκονται μέσα σ' αυτήν και το αποτέλεσμα είναι ο χρήστης, αρνούνται να ασχοληθούν μεμονωμένα με το αποτέλεσμα. **Μέσα σε αυτές επιδιώκουν να φέρουν σε επαφή το «αποτέλεσμα» που είναι ο χρήστης, με το αίτιο που είναι η κοινωνία. Οι κοινότητες πλέον βρίσκονται μέσα ή σε στενή επαφή με την πόλη έτσι ώστε η αλληλεπίδραση τους να ελκύει ένα ορισμένο δυναμικό όχι μόνο για τον χρήστη αλλά και για την ίδια την «άρρωστη» κοινωνία**.

Υπάρχουν βέβαια, τέλος, πολλών ακόμα τύπων θεραπευτικές κοινότητες, όπως αυτές στην Ιταλία και στη Δυτική Γερμανία, επαγγελματικού τύπου οι οποίες είναι πλησιέστερα στο ψυχιατρικό μοντέλο χωροθετούμενες στην πόλη όπως και οι ψυχιατρικές κλινικές. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί μια ιδιότυπη συνθήκη που μπορεί να εξελιχθεί σε συνθήκες εγκλεισμού και καθιστά την συσχέτιση με το αντί-ψυχιατρικό μοντέλο εξαιρετικά ενδιαφέρουσα. Η παλαιότερη αντίληψη για την ψυχιατρική θεραπεία αναφερόταν σε συνθήκες ψυχιατρικού εγκλεισμού, η νεότερη αντίληψη εξηγεί πως σε εξαιρετικά μεγάλο κομμάτι ψυχοπαθών η συσχέτιση με την κοινότητα θα ήταν θετική. Με αντίστοιχο τρόπο η "γκετοποίηση", δηλαδή η αποκοπή τους από την κοινωνία θα σήμαινε την αδυναμία τους να αναπτυχθούν σε συνθήκες πραγματιστικής επαφής με τον κοινωνικό τους περίγυρο και εν τέλει να οδηγηθούν σε μια συνθήκη "ιδρυματοποίησης". Την αντίθετη προοπτική τονίζουν οι καινούριες προσπάθειες των θεραπευτικών κοινοτήτων σε όλο το εύρος του ευρωπαϊκού και του παγκόσμιου χώρου.[136]

7.2 Αρχιτεκτονική Ανάλυση Θεραπευτικών Κοινοτήτων Παγκόσμια

Η αρχιτεκτονική, ειδικότερα όταν πρόκειται για θεραπευτικά κέντρα, μέσα από τους χώρους της και τις δραστηριότητες που οργανώνει αποτελεί ένα σημαντικότατο και αναπόσπαστο κομμάτι της αποκατάστασης του θεραπευόμενου. Τα στοιχεία που συνθέτουν ένα αρχιτεκτονικό έργο, όπως το φως, η κίνηση, και το χρώμα, αντικατοπτρίζονται άμεσα στην ψυχοσύνθεση του ανθρώπου συμβάλλοντας στην θεραπεία του. Είναι λογικό ο θεραπευόμενος να επηρεάζεται από το περιβάλλον στο οποίο ζει αρνητικά ή θετικά. Μέσα από δομημένες δραστηριότητες με την ομάδα και την προσωπική προσπάθεια του μέλους, αναπτύσσεται σταδιακά η ευθύνη της αυτοσυντήρησης του εαυτού του, αλλά και των άλλων.

Εντούτοις σε φτωχότερες χώρες αυτό που καταρχήν χρειάζεται, πέρα από τον πλούτο και την πληρότητα των εγκαταστάσεων, είναι η συγκρότηση χώρων που θα μπορούν να προσφέρουν την δυνατότητα λειτουργίας της κοινότητας εσωτερικά και την συσχέτιση της με την ευρύτερη αστική κοινότητα εξωτερικά.

Παρακάτω αναλύονται παραδείγματα που βρίσκονται στο εξωτερικό και σε αντίθεση με την Ελλάδα, σχεδιάζονται κατεξοχήν καινούργιες κατασκευές για να στεγάσουν τέτοιου είδους λειτουργίες.

[136] Μ. Σούγκαρμαν, Φ. Ζαφειρίδης, *στο προηγούμενο,* σελ. 214-216.

Groot Klimmendaal

Οι θεραπευτικές κοινότητες βρίσκονται συνήθως σε απόσταση από τα αστικά κέντρα, ώστε να είναι περιορισμένη η πρόσβαση στα ναρκωτικά, αλλά χωρίς ταυτόχρονα να αποτρέπεται η επαφή με την καθημερινή ζωή. Η πρόσβαση σε χώρους πρασίνου, καθώς και η μεταξύ τους σχέση, ενισχύει τον κοινωνικό τους χαρακτήρα, ενώ αποτελούν δομικά στοιχεία μιας υγιούς κοινότητας.

Από τα πλέον γνωστά κέντρα αποκατάστασης στο εξωτερικό, είναι το Groot Klimmendaal στην Ολλανδία. Όχι τόσο απομακρυσμένο από το κέντρο, οι θεραπευόμενοι έχουν αίσθηση της κοινωνικής εγγύτητας αλλά παράλληλα και την θετική επίδραση της φύσης. Άλλωστε στόχος κάθε θεραπευτικής κοινότητας είναι να αποτελεί έναν "μικρόκοσμο" η αλλιώς μια εικονική πραγματικότητα της κοινωνίας όπου διατηρούνται τα κοινωνικά μοτίβα.

"…The design ambition was not to create a centre with the appearance of a health building but a building as a part of its surroundings and the community"[137]

Βρίσκεται σε ένα δάσος, έξω από το Arnhem. Ο αρχιτέκτονας Koen Van Velsen προτάθηκε για το βραβείο Mies Van der Rohe το 2011 για το έργο αυτό κερδίζοντας μια θέση στον τελικό. Είναι διώροφο και περιλαμβάνει γραφεία, κλινικές, κολυμβητήριο, χώρους γυμναστικής, θέατρο. Προτεραιότητα του αποτέλεσε ο πλούσιος φυσικός αλλά και τεχνητός φωτισμός των εσωτερικών χώρων, πηγή ενέργειας και ευδιαθεσίας. Εξίσου σημαντικό ρόλος και αυτός του χρώματος που επιδρά στην ψυχοσύνθεση του θεραπευόμενου.

"…Natural daylight deep in the heart of the 30 metres wide building was allowed. The interior was enlivened by interplay of striking but subtle colours and direct and indirect artificial lighting" [138]

Μέσω των μεγάλων ανοιγμάτων κατά μήκος της όψης του, επιτυγχάνεται η επαφή ανάμεσα στον περιβάλλοντα χώρο και στο εσωτερικό του κτιρίου, εξασφαλίζοντας ότι οι κάτοικοι δεν αισθάνονται αποκομμένοι από αυτό. Η κατάφωτη πρόσοψη του εστιατορίου, κατά τη διάρκεια της ημέρας, ενθαρρύνει τους θεραπευόμενους να γευματίζουν σε έναν ηλιόλουστο χώρο. Τα ανοίγματα στην αίθουσα φέρνουν τον χρήστη σχεδόν σε επαφή με το δάσος σε ένα άκρως φιλόξενο περιβάλλον.

[137] Groot Climmendaal προσβάσιμο στο http://www.worldbuildingsdirectory.com/project.cfm?id=3517.
[138] Ό.π.

Οι χώροι αναψυχής, γυμναστήριο, κολυμβητήριο, εστιατόριο, θέατρο, βρίσκονται πλησίον της εισόδου. Οι εγκαταστάσεις χρησιμοποιούνται από τις οικογένειες των μελών καθώς και από μέλη της τοπικής κοινότητας. Η φιλοσοφία πίσω από την ελεύθερη είσοδο στις εγκαταστάσεις του κτιρίου είναι ότι ο ασθενής δεν αποκόβεται από τον υπόλοιπο κόσμο και επανεντάσσεται σιγά σιγά στην κοινωνία. Στόχο αποτελεί η φροντίδα και θεραπεία των φιλοξενούμενων, χωρίς ωστόσο να δημιουργούνται συνθήκες αποξένωσης και απομόνωσης, αλλά μέσα από τον σχεδιασμό του κτιρίου και των χώρων του να αποτελέσει μέρος του περιβάλλοντα χώρου και της κοινότητας.

"Despite its size, the brown-golden anodized aluminum facade allows the nearly 14.000sqm building to blend in with its natural surroundings" [139]

Σχεδιασμένο ώστε να ενισχύει την αυτοπεποίθηση και την αυτογνωσία των θεραπευόμενων σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, συνειδητοποιώντας έτσι τον βαθμό ευθύνης τους, μέσω της δικής τους προσωπικής συμμετοχής αλλά και της αλληλεπίδρασης με την ομάδα. Ο ανθρωποκεντρικός σχεδιασμός του εσωτερικού δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις ψυχαγωγικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες των χρηστών. Ο αρχιτέκτονας φρόντισε όλα τα μέρη του κτιρίου να βρίσκονται σε επαφή μέσω μιας άμεσης διαδρομής, καθώς και εναλλακτικών, μεταξύ των διαφόρων ορόφων, δημιουργώντας μια αίσθηση φυσικής κίνησης. Η αλληλεπίδραση ανάμεσα στο φως και τις σκιές είναι επίσης εμφανής, σε συνδυασμό με άλλα "οπτικά παιχνίδια", όπως χρώμα και σχήματα.

Εικ. 29 Εικ. 30 Εικ. 31 Εικ. 32 Εικ. 33

[139] Ό.π.

Elk. 34

Eik. 35

Eik. 36

7.3 Αρχιτεκτονική Ανάλυση Θεραπευτικών Κοινοτήτων στη Ελλάδα

Ο σχεδιασμός των θεραπευτικών κοινοτήτων δεν είναι απλά η κατασκευή ενός κτιρίου που θα στεγάσει χρήστες ψυχοτρόπων ουσιών για την περίοδο της διαδικασίας απεξάρτησής τους. Είναι πολύ πιο ουσιαστικό, πολύ πιο περίπλοκο. Αποτελεί την προσωρινή κατοικία αυτών των ατόμων προσφέροντας τους, όσο το δυνατόν, χωρικά και κτιριακά, την ψυχική και συναισθηματική ασφάλεια ανακτώντας την ηρεμία του εαυτού τους. Η αλληλεπίδραση τόσο του φυσικού περιβάλλοντος, όσο και των κτιρίων και των δωματίων στα οποία διαμένουν διαμορφώνουν την διάθεση, την ψυχική υγεία και την δύναμη τους για απεξάρτηση.

Η χωροθέτηση των θεραπευτικών κοινοτήτων ή αλλιώς Στέγη Υποστηριζόμενης Διαβίωσης» (Σ.Υ.Δ.) είναι αμφιλεγόμενη, αρκετά περίπλοκη και ασαφής. Για τα ελληνικά δεδομένα, είναι ακόμα πιο αόριστη. Συνήθως οι οργανισμοί απεξάρτησης χρησιμοποιούν υπάρχον κτίριο, που παραχωρούνται είτε από το κράτος είτε από δωρεές τρίτων, και πολλές φορές δεν πληρούν τους "άτυπους κανόνες". Πρέπει να τοποθετούνται σε περιοχές με υφιστάμενο πολεοδομικό σχέδιο, είτε σε γενικής κατοικίας είτε σε αμιγούς. Αν δεν υπάρχει πολεοδομικό σχέδιο τότε θα πρέπει να τοποθετούνται μέσα στον ιστό της πόλης ή σε έναν οικισμό αρκεί να υπάρχει δυνατότητα μετακίνησης με Μέσα Μαζικής Μεταφοράς ή με άλλο μέσο. *Οι κοινότητες θα πρέπει να έχουν ανεγερθεί σύμφωνα με άδεια οικοδομικής του αρμόδιου πολεοδομικού γραφείου ως "κατοικίες" ή να είναι νομίμως υφιστάμενα ή νόμιμο ποιηθέντα κτίρια, σύμφωνα με τον εκάστοτε στο άρθρο 23 παρ.1 του 1577/1985.*[142]

Οι χώροι των κοινοτήτων δημιουργούνται κάτω από ορισμένες προδιαγραφές. Για παράδειγμα, το καθιστικό και η τραπεζαρία είναι θεμιτό να τοποθετούνται σε ενιαίο χώρο ή δύο συνεχόμενους χώρους όπου πραγματοποιούνται δύο λειτουργίες ή δύο ανεξάρτητοι χώροι για την αντίστοιχη λειτουργία.[143] *Η κουζίνα θα πρέπει να επιτρέπει την τοποθέτηση όλου του απαραίτητου εξοπλισμού και θα αποτελεί είτε ανεξάρτητο χώρο είτε ενοχή σε συνέχεια του καθιστικού ή της τραπεζαρίας.*[144]

Στη συνέχεια θα αναλύσουμε ορισμένες θεραπευτικές κοινότητες των μεγαλύτερων ελληνικών οργανισμών (ΚΕΘΕΑ, 18 ΑΝΩ).

Θα ξεκινήσουμε με το ΚΕΘΕΑ, που διαθέτει τις περισσότερες μονάδες σε όλη την Ελλάδα. Χαρακτηριστικό του είναι τα μεγάλα σε έκταση οικόπεδα και την άμεση επαφή με την φύση αλλά και με το κοινωνικό σύνολο.

Η πρώτη κοινότητα απεξάρτησης στην Ελλάδα είναι η Ιθάκη του ΚΕΘΕΑ, που βρίσκεται στη Σίνδο, στη Θεσσαλονίκη. Φιλοξενήθηκε σε εγκαταστάσεις πρώην ορφανοτροφείου καταλαμβάνοντας έκταση 230 στρεμμάτων, η οποία άνηκε στην βασίλισσα Φρειδερίκη. Στην δεκαετία του ΄70 μεταβιβάστηκε στην Πρόνοια. Στην συνέχεια, το ’83,

Εικ. 37

Δρόμος προς το αγρόκτημα.

[142] Φεκ 74-β-2007, άρθρο 9, Προδιαγραφές χώρων, σελ. 1080.
[143] Ό.π.
[144] Ό.π.

κληροδοτήθηκε στην Ιθάκη, μια περιοχή εκτός κέντρου, απομονωμένη, καθώς για τα δεδομένα εκείνης της εποχής μόνο εκεί μπορούσε να τοποθετηθεί.[145] Πρόκειται για πρόγραμμα διαμονής ενήλικων χρηστών και τις οικογένειες τους. Βασικά στοιχεία του είναι ο εθελοντικός χαρακτήρας συμμετοχής, το στεγνό πρόγραμμα και οι δωρεάν υπηρεσίες του.[146]

Χαρακτηριστικό της είναι η μεγάλη έκταση και η άμεση επαφή με το περιβάλλον. Περιτριγυρίζεται από πεύκα, κυπαρίσσια και ευχάριστα σοκάκια, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση με την φύση. Σε αυτό το σημείο, καλό είναι να αναφερθεί το αγρόκτημα 130 στρεμμάτων, που προσφέρει όχι μόνο τα απαραίτητα αγαθά στα μέλη, αλλά και την δυνατότητα εμπορικής δραστηριότητας εκτός κοινότητας, φέρνοντάς τους σε επαφή με την κοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζουν και μαθαίνουν τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει από μόνη της η φύση στην ψυχική ηρεμία και αναζωογόνησή τους.

Το κυρίως κτίριο της κοινότητας είναι σχήματος π, όπου στεγάζονται σχεδόν όλες οι λειτουργίες του. Βρίσκονται οι χώροι ύπνου (συνήθως τετράκλινα), τα μπάνια, δωμάτια συνεδριάσεων, η κουζίνα και το σαλόνι. Είναι εσωστρεφές και η εκτόνωσή του γίνεται στο αίθριο, στον κήπο. Το σαλόνι αποτελεί τον κύριο χώρο της κοινότητας που συνευρίσκονται όλα τα μέλη της όταν τελειώσουν τις δραστηριότητές τους. Πρόκειται για μεγάλο ενιαίο χώρο με πλούσιο φωτισμό όπου τα μέλη έρχονται σε επαφή και συζητούν για οποιοδήποτε θέμα. Το κτίριο των γραφείων του προσωπικού προστέθηκε στην συνέχεια.

Στο πρόγραμμα λειτουργούσε Εναλλακτικό Μεταβατικό Σχολείο δίνοντας την δυνατότητα στα μέλη του να ολοκληρώσουν την δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πλέον έχει μεταφερθεί στην πόλη. Επίσης διαθέτει και άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπως η εκμάθηση αγγλικής γλώσσας, ηλεκτρονικών υπολογιστών, θέατρο, φωτογραφία, εικαστικά, μουσική, τζούντο. Σε συνεργασία με το ΙΕΚ, δημιουργήθηκε μέσα στον χώρο της κοινότητας ΙΕΚ με ειδικότητα βοηθού Μαγειρικής Τέχνης, προσφέροντας δημόσια αναγνωρισμένη κατάρτιση. Επίσης στο χώρο της λειτουργούν τέσσερα παραγωγικά εργαστήρια, το εργαστήριο ξυλουργικής, το εργαστήριο κεραμικής και η μονάδα γραφικής τέχνης «Σχήμα και Χρώμα». Οι τέσσερις παραγωγικές ομάδες καλύπτουν τις ανάγκες της κοινότητας και ταυτόχρονα, μέρος της διατίθεται στην αγορά. Επίσης διαθέτει οργανωμένο γήπεδο μπάσκετ και ποδοσφαίρου.[147]

[145] Συνέντευξη υπεύθυνου του Προγράμματος Ιθάκης, Β. Καλαμπαλίκης.
[146] Τμήμα Ενημέρωσης ΚΕΘΕΑ: *«ΚΕΘΕΑ ΙΘΑΚΗ για ενήλικες», περ. ΚΕΘΕΑ, Προγράμματα και Υπηρεσίες*, Αθήνα, 2012, σελ.27.
[147] Ό.π.

Τοπογραφικό Σχέδιο ΙΘΑΚΗΣ με τις χρήσεις

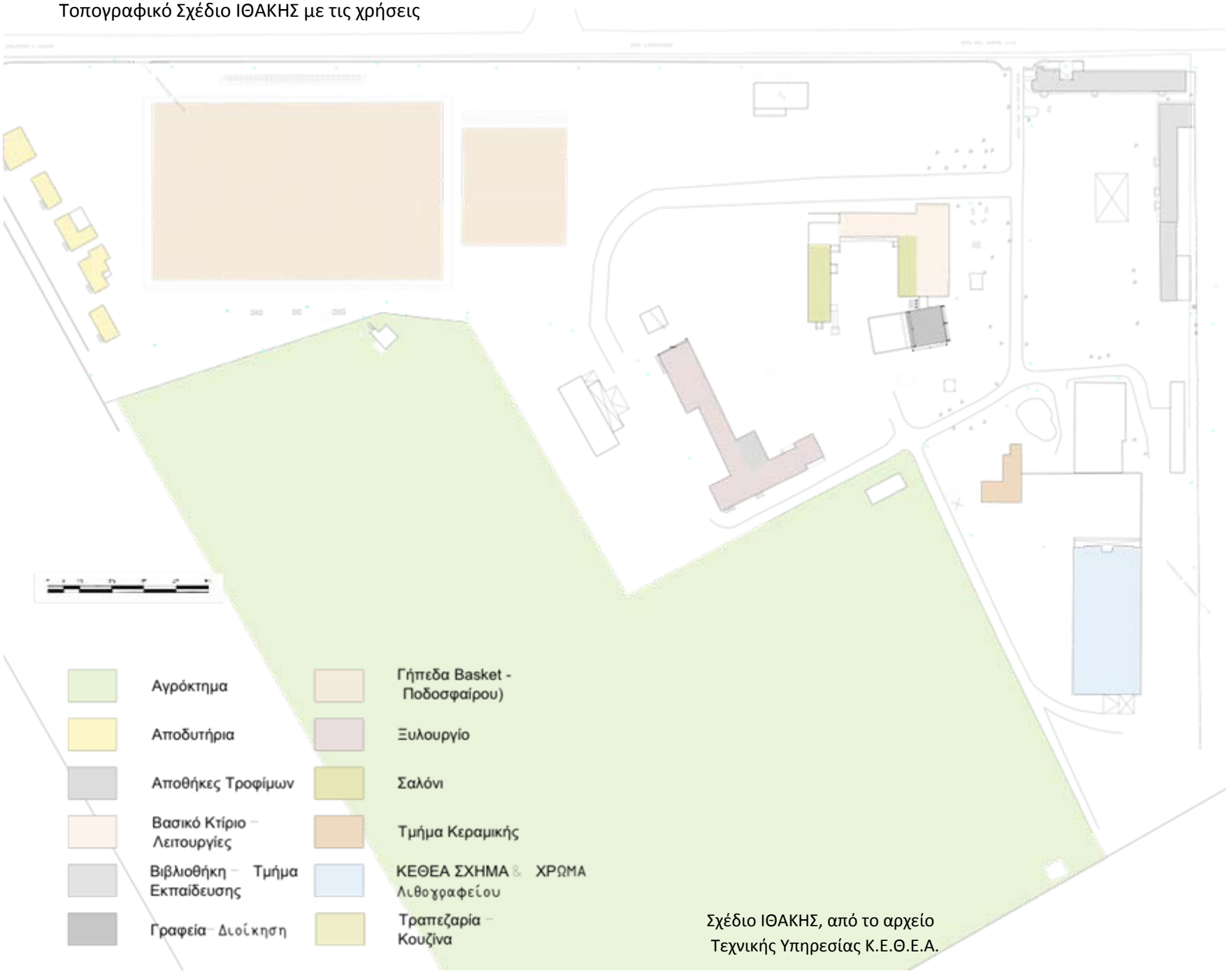

Σχέδιο ΙΘΑΚΗΣ, από το αρχείο Τεχνικής Υπηρεσίας Κ.Ε.Θ.Ε.Α.

Εικ. 38

Εικ. 39

Εικ. 40

Εικ. 41

Εικ. 42

Παρέμβαση ΚΕΘΕΑ

Το ΚΕΘΕΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ή αλλιώς Εναλλακτική Κοινότητα ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ δημιουργήθηκε το 1989 και αποτελεί θεραπευτική κοινότητα 3ης γενιάς. Σύμφωνα με όσα αναφέραμε και παραπάνω, αυτή η θεραπευτική κοινότητα έχει σαν μέλημά της την άμεση επαφή του αποτελέσματος της φθαρμένης κοινωνίας με το «αποτέλεσμά» της που είναι ο χρήστης. Αναφέρεται σε χρήστες άνω των 21 ετών και τις οικογένειές τους. Τοποθετείται στην Ραφήνα Αττικής και διαθέτει 60 θέσεις.[148]

Το βασικό κτίριο της κοινότητας είναι σε ορθογώνιο σχήμα, εκεί στεγάζονται οι περισσότερες λειτουργίες του. Στο ισόγειο τοποθετείται η τραπεζαρία και σε συνέχειά της η κουζίνα με τον απαραίτητο εξοπλισμό. Στο πρώτο όροφο βρίσκεται το σαλόνι, σε ενιαίο χώρο με πλούσιο φωτισμό, με τα εκθέματα των θεραπευομένων, όπου στην συνέχειά του μέσω ενός μικρού διαδρόμου οδηγούμαστε στα γραφεία του προσωπικού και στην γραμματεία. Η εκτόνωση γίνεται είτε στην κεντρική είσοδο του κτιρίου είτε στην αριστερή πλευρά του, διαθέτοντας μεγάλο κήπο περιτριγυρισμένο από τραπέζια και καρέκλες.

Τα υπνοδωμάτια τοποθετούνται σε ξεχωριστό ορθογώνιο κτίριο και είναι συνήθως για 9-14 άτομα διαθέτοντας 2-3 τουαλέτες. Στο ίδιο κτίριο βρίσκεται ο χώρος εκπαίδευσης με τη βιβλιοθήκη, όπου γίνεται η ενημέρωση και τα σεμινάρια των μελών της κοινότητας.

Οι σύμβουλοι τοποθετούνται σε αυτόνομα σπιτάκια καθώς βρίσκονται ένα στάδιο πριν την «αποφοίτηση». Είναι σε σχήμα γάμα και η εκτόνωση γίνεται στο μπροστινό αίθριο.

Η κοινότητα αυτή διαθέτει στις εγκαταστάσεις της εξοπλισμένο εργαστήριο κατασκευής μουσικών οργάνων για την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση των μελών της. Επίσης περιλαμβάνει ποδοσφαιρικό γήπεδο 5Χ5, για την άθληση των μελών της, αλλά και για την φιλοξενία τοπικών ποδοσφαιρικών ομάδων διοργανώνοντας τουρνουά. Επιπλέον το αθλητικό πρόγραμμα περιλαμβάνει μαθήματα παραδοσιακών χωρών, προγράμματα καλοκαιρινών παραθαλάσσιων δραστηριοτήτων, επισκέψεις σε πάρκα υπαίθριων αθλητικών δραστηριοτήτων κ.α. Ο χώρος της κοινότητας διαθέτει τον δικό της λαχανόκηπο με οπωροκηπευτικά προϊόντα.[149]

[148] Ό.π. σελ.16.
[149] http://www.kethea-paremvasi.gr/.

Τοπογραφικό Σχέδιο ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ με τις χρήσεις

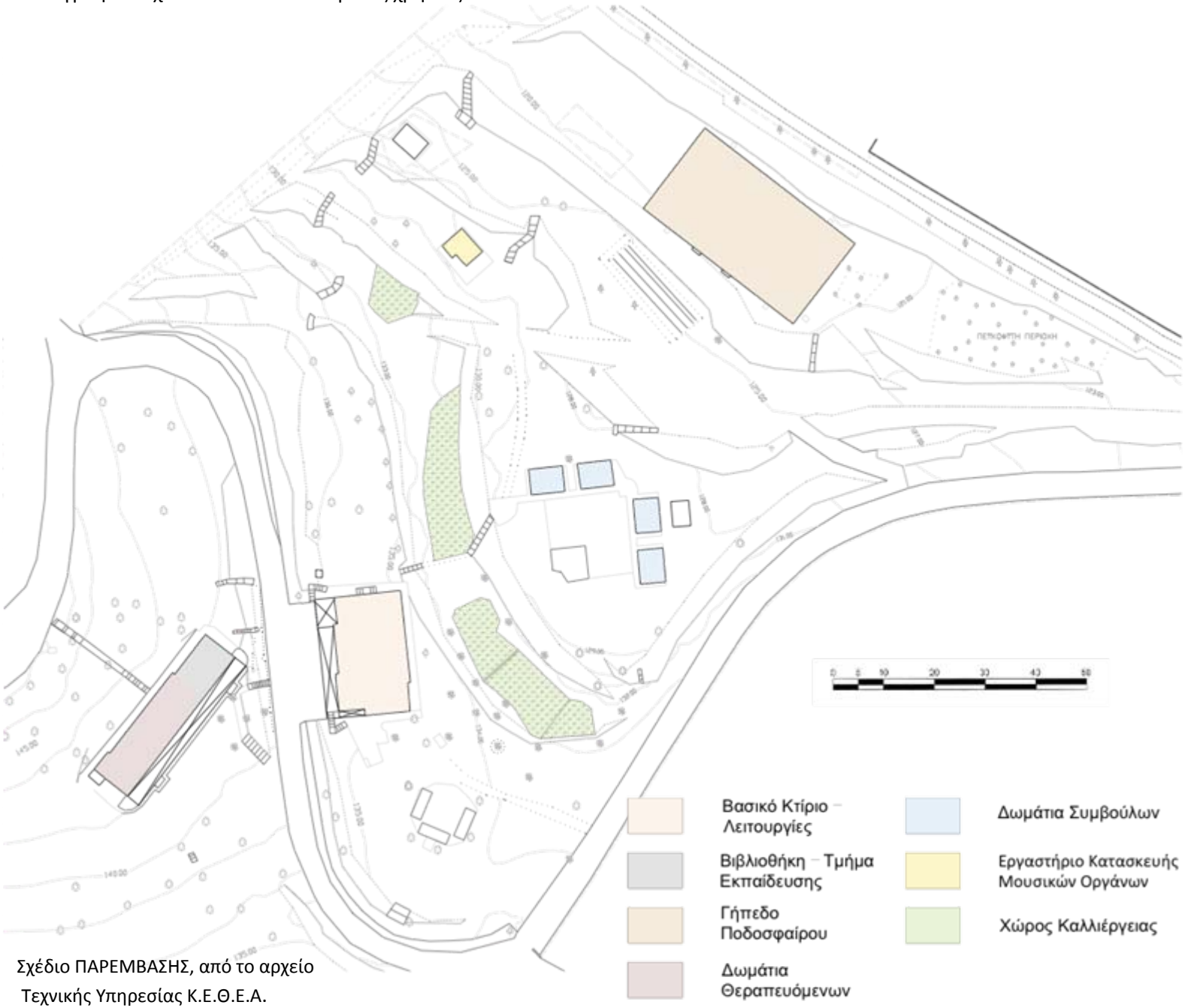

Σχέδιο ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ, από το αρχείο Τεχνικής Υπηρεσίας Κ.Ε.Θ.Ε.Α.

Εικ. 43

Εικ. 44

Εικ. 45

Εικ. 46

Εικ. 47

Εικ. 48

Εικ. 49

Εικ. 50

Εικ. 51

Τμήμα Ψυχολογικής Απεξάρτησης Τοξικομανών 18 Άνω - Ψ.Ν.Α.

Πρόκειται για θεραπευτική κοινότητα εσωτερικής διαμονής 35 θέσεων μέσα στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής. Μέχρι το 1995 στεγαζόταν με την κλινική των Αλκοολικών του ΨΝΑ, πλέον βρίσκεται σε αυτόνομο κτίριο εντός του νοσοκομείου.

Το βασικό κτίριο της κοινότητας είναι διώροφο, σε ορθογώνιο σχήμα με εσωτερικό αίθριο, όπου τοποθετούνται οι περισσότερες λειτουργίες του. Στο ισόγειο συναντάμε τους κοινόχρηστους χώρους, τη γραμματεία, τα γραφεία προσωπικού, τους χώρους ατομικών και ομαδικών συνεδριάσεων, την κουζίνα και την τραπεζαρία-σαλόνι. Στον όροφο είναι κυρίως τα υπνοδωμάτια των θεραπευόμενων. Ωστόσο διαθέτει μικρά λυόμενα, τα οποία τοποθετήθηκαν αργότερα λόγω έλλειψης χώρου, ώστε να στεγάσουν τις διάφορες θεραπευτικές δραστηριότητες. Είναι φανερό ότι και αυτή η κοινότητα έχει άμεση επαφή με το φυσικό περιβάλλον καθώς περιτριγυρίζεται από αυτό, δυστυχώς όμως δεν έρχεται σε σχέση με αυτό. Η εκτόνωση των μελών δεν γίνεται κάπου συγκεκριμένα καθώς δεν υπάρχει διαμορφωμένος χώρος για τον σκοπό αυτό.

Λόγω έλλειψης χρημάτων για συντήρηση και βελτίωση, η κοινότητα είναι αρκετά περιορισμένη χωρίς να διαθέτει τους απαραίτητους και «ιδανικούς» χώρους για τις δραστηριότητες των μελών της. Το αίθριο δεν φέρει κάποια χρήση με αποτέλεσμα τα μέλη της να αναζητούν άλλα μέρη εκτόνωσης και ηρεμίας.

Από τα παραπάνω παραδείγματα κατανοούμε ότι όταν μιλάμε για θεραπευτική κοινότητα δεν μιλάμε μόνο για το δομημένο στοιχείο, αλλά και για τα συναισθήματα που μπορεί να προκαλέσει τόσο ο εσωτερικός όσο και ο εξωτερικός χώρος. Τι δραματικό ρόλο μπορεί να επιφέρει η διαμόρφωση των κτιρίων σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον αλλά και με τον ίδιο τον χώρο. Ο φωτισμός, οι σκιές, τα χρώματα, η λειτουργικότητα, η σχέση του κτιρίου με τον εξωτερικό χώρο δρα άμεσα στην ψυχολογία των θεραπευόμενων και στη θέλησή τους για ένα νέο ξεκίνημα, μια νέα ζωή.[150]

Εικ. 52

[150] http://www.18ano.gr/programs.html#1.

Εικ. 53

Εικ. 54

Εικ. 55

Εικ. 56

8.0 Συμπεράσματα

Το βάρος της έρευνας επικεντρώθηκε στο πως "κατασκευάστηκε" το πρόβλημα της τοξικομανίας και όχι στο ποια πραγματικά είναι η τοξικομανία. Κατά συνέπεια η εργασία κατέληξε να είναι η μελέτη του φαινομένου της τοξικομανίας, ενταγμένου μέσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα και ειδικότερα στην σημερινή ιστορική συγκυρία. Το αντικείμενο της μελέτης δεν εξετάζεται αποκομμένο από το υπόλοιπο κοινωνικό πλαίσιο, ούτε ερμηνεύει όλο το κοινωνικό σύστημα μέσω της τοξικομανίας, αλλά προσπαθεί να συλλάβει την σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, έτσι ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τις άμεσες εξαρτήσεις-επιδράσεις που διαμορφώνονται. Η τοξικομανία, λοιπόν, αντιμετωπίζεται ως μέρος του γενικότερου κοινωνικού συστήματος και μελετάται ενταγμένη σε αυτό.[151] Η αρχιτεκτονική σαν κομβικός παράγοντας όσμωσης κοινωνικών διεργασιών οφείλει να διεκδικήσει τον κυρίαρχο ρόλο της μέσα στο σημερινό κοινωνικό σύστημα.

Ρόλο που χαρακτηριστικά περιγράφει ο Γκαίτε: *"Αποκαλώ την αρχιτεκτονική παγωμένη μουσική"*. [152] Δεν είναι τα λόγια ενός αρχιτέκτονα και σίγουρα δεν αποτελούν ένα φιλοσοφικό κείμενο. Παρόλα ταύτα, ο Γκαίτε συλλαμβάνει την ουσία ενός εμπνευσμένου κτιρίου που μοιάζει πολύ με εκείνες ενός μουσικού κομματιού-ρυθμού, την κίνηση, το χρώμα και το πλέον σημαντικό ερέθισμα, τις αισθήσεις. Το κτίριο, μια πόλη και ο τρόπος που σχεδιάζονται δεν είναι μόνο φόρμες, όγκοι και υλικές κατασκευές, είναι κάτι πολύ παραπάνω, είναι χώροι κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Μόλις πρόσφατα υπήρξε μια σημαντική απομάκρυνση των αρχιτεκτόνων από τη συμβατικές αρχές σχεδιασμού στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Παρότι σταδιακά εξελίχθηκε η "θεραπευτική φιλοσοφία" σε κτίριο, η τελευταία δεκαετία αποτέλεσε μια κρίσιμη καμπή. Οι ειδικοί συνειδητοποίησαν ότι η πολυδιάστατη πρακτικότητα εκφρασμένη όμως μέσω απλών λεπτομερειών είναι το μέλλον, το φως, το

[151] Σ. Τσίλη, στο προηγούμενο, σελ. 33-53.
[152] Johanne Von Goethe, προσβάσιμο στο http://www.quotes.net/quotations/greek%20architecture.

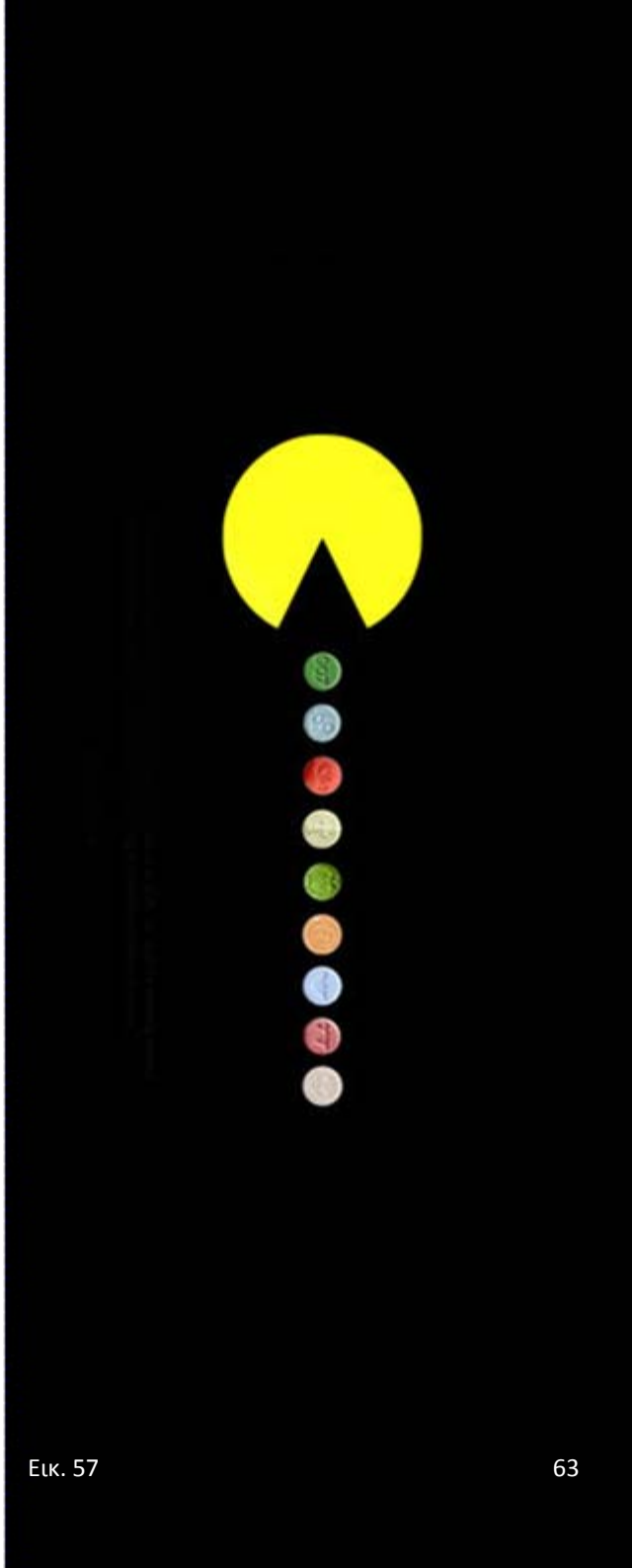

Εικ. 57

χρώμα, η ψυχοκίνηση, η σύνδεση των χώρων και της φύσης σε κοντινή απόσταση (όπου αυτό είναι δυνατόν) αποτελούν τα κύρια συστατικά. Η θεραπευτική αρχιτεκτονική έχει πάρει μια ισχυρή ανθρωποκεντρική στροφή. Όσον αφορά τα κέντρα αποκατάστασης από την τοξικομανία, η στέγαση είναι πλέον εστιασμένη στην κατασκευή ή την μετατροπή υφιστάμενων κτιρίων που έχουν αποϊδρυματοποιηθεί. Εκεί όπου οι τοξικομανείς σταδιακά αποκτούν την αίσθηση της αυτογνωσίας, την αυτοπεποίθηση και δεν αισθάνονται παγιδευμένοι σε μια κοινωνία που τους έχει στιγματίσει, αλλά η θεραπευτική κοινότητα αποτελεί τμήμα της πορείας τους προς την αποκατάσταση, μια εκ νέου ενσωμάτωση στην κοινωνία και ανακάλυψη του εαυτού τους. Μέσω της συμβουλευτικής ομάδας, κοινοτικής εργασίας, υπευθυνότητας, εργοθεραπείας, έκθεσης σε ομάδες και την αλληλεπίδραση. Σε κτίρια που ωθούν τις αισθήσεις σε αυτο-ίαση και δεν τους ωθούν πίσω στην λήθη. Μια αρχιτεκτονική που προάγει τη συνεχή διαδικασία αλλαγής, ακόμη και αν αρχή είναι απλά ένα παράθυρο που αντανακλά το φως του ήλιου στο σωστό σημείο.

"Αν η αρχιτεκτονική δεν αφορά την λειτουργικότητα του πνεύματος τότε για τι πρόκειται; Διαδικασία που βασίζεται στο σχεδιασμό από δυνάμεις που βρίσκονται ήδη εν ενεργεία... Τελικά είμαστε συν-διαμορφωτές του κόσμου".[153]

Εργαζόμαστε με ότι έχουμε, τις ανάγκες του ατόμου που υποφέρει και δεν χρησιμοποιούμε πολύπλοκες δομές, αλλά τα στοιχεία της φύσης και την απλότητα που ο χώρος δύναται να προσφέρει, τα συστατικά ενός θεραπευτικού σχεδίου.[154]

Πολύ πρόσφατα αντιμετωπίσαμε αυτή την εξαιρετικά γοητευτική πρόταση, συσχετισμένη με την αρχιτεκτονική, "αλήθεια, ομορφιά, καλοσύνη". Εντούτοις θεωρούμε πως η αλήθεια στην περίπτωση της αρχιτεκτονικής και στην περίπτωση των κατασκευών που εξετάζουμε, αναφέρετε στην αποκάλυψη της κοινωνικής πραγματικότητας και την σύνθεση των θεραπευτικών κοινοτήτων με την δρώσα, μαχόμενη, αποφασισμένη να αντιμετωπίσει τα πολιτικά, εν τέλει, προβλήματα της, κοινωνία .[155]

Ο καθένα μας ατομικά ευθύνεται για την "κατασκευή" του προβλήματος της τοξικομανίας που ταλανίζει τις σύγχρονες κοινωνίες, μέσα από την αυτοκριτική και την αυτογνωσία η αρχιτεκτονική οφείλει από μέρους να ανακτήσει την ουμανιστική ιδεολογία της, να συνειδητοποιήσει τον σημαντικότατο ρόλο που διαδραματίζει στην χωρική οργάνωση και στο ψυχολογικό αποτύπωμα που δημιουργεί στους κατοίκους της.

[153] E. Stephanidou, στο προηγούμενο.
[154] Day Spirit of Place, στο προηγούμενο σελ. 240-241.
[155] Structure magazine, US National Council of Structural Engineers, προσβάσιμο στο http://www.structuremag.org/article.aspx?articleID=337.

9.0 Πηγές

Βιβλιογραφία

Γ. Ζαμπέλης, *Στην κόλαση των ναρκωτικών*, Εκδ. Φωτοδότες, Αθήνα, 1988.

Κ. Μάτσα, *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές…: Το αίνιγμα της τοξικομανίας*, Εκδ. ΑΓΡΑ, Αθήνα, 2001.

Κ. Μάτσα, *ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗ-ΤΟ «ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ» ΤΟΥ 18 ΑΝΩ*, Εκδ. ΑΓΡΑ, Αθήνα, 2008.

Μ. Σούγκαρμαν-Φ. Ζαφειρίδης, *Οι θεραπευτικές Κοινότητες: Απάντηση στα Ναρκωτικά-από το Daytop στην «Ιθάκη»*, ΕΝΑΛΛΑΚΤΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Κομμούνα», Αθήνα, 1990.

Ξ. Σιμώνη, *Με λένε Κώστα και είμαι Ναρκομανής σε Ανάρρωση*, Εκδ. ΑΓΚΥΡΑ, Αθήνα, 2002.

Σαρλ Μπωντλαίρ, *Τεχνητοί Παράδεισοι,* Εκδ. ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1990, μτφρ.Ν. Φωκάς.

Σ. Τσίλη, Η τοξικομανία ως ιδεολογικό διακύβευμα: η περίπτωση της Ελλάδας (1981 - 1986), Εκδ. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Επιστημών, Ιωάννινα, 1990.

Φ. Ζαφειρίδης, *ΕΞΑΡΤΗΣΕΙΣ και ΚΟΙΝΩΝΙΑ, 1.Θεραπευτικές Κοινότητες-Ομάδες Αυτοβοήθειας*, Εκδ. ΚΕΔΡΟΣ, Αθήνα, 2009.

Χ. Πουλόπουλος, *Κοινωνική εργασία και εξαρτήσεις. Οι κοινότητες της αλλαγής*, Εκδ. ΤΟΠΟΣ, Αθήνα, 2011.

Alethea Hayter, *Opium and the Romantic Imagination"*, Univ. California Press, London, 1968.

Christopher Day, *Spirit and Place,* Architectural Press, Great Britain, 2002.

Collected Letters of Samuel Taylor Coleridge,4 vols., ed. E.L.Griggs, Clarendon Press, Oxford, 1971.

Duvignaud Jean, Le jeu du jeu, Balland, 1980.

M. Horowitz-C.Palmer, *Χορεύτριες στους Λαβύρινθους της Φαντασίας*, Οξύ,1999, Αθήνα, μτφρ. Γ. Γούτας.

Olievenstein Claude, *Il n'y a pas des drogues heureux*, ed. Robert Laffont, Paris, 1977.

W. Travis Hanes III, Frank Sanello, *Οι Πόλεμοι του Οπίου- Η ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΜΙΑΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΜΙΑΣ ΑΛΛΗΣ*, Εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα, 2004, μτφρ. Γ Ασημακόπουλος.

Ερευνητικές Μελέτες

Κ. Ε. Ρερρές, *ΓΚΕΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ,* Εκδ. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΝ, Αθήνα, 2010.

Ομάδα Εργασίας Νέων, ΙΔΡΥΜΑ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ*, Νέοι και Ναρκωτικά: Η Προοπτική της μερικής Αποποινικοποίησης στην Ελλάδα*, Δεκέμβρης 2003.

Διπλωματικές Εργασίες

Γ. Χατζησπύρου, *ΞΕΠΛΥΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ (Νομιμοποίηση Εσόδων Από Παράνομες Δραστηριότητες)*, Παν/μιο Μακεδονίας, Μακεδονία, 2010.

Περιοδικά-Άρθρα

Μ. Κοσάνοβιτς, «ΨΥΧΟΕΝΕΡΓΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΚΑΙ ΟΛΟΤΡΟΠΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ», *Ζενίθ* (http://zenithmag.wordpress.com/2011/12/17/%CF%88%CF%85%CF%87%CE%B5%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1/)._τελευταία επίσκεψη: 08-01-2014.

Erik Anders Nelson, «Architects are From Plato», Structure magazine, US National Council of Structural, January 2007 (προσβάσιμο στο http://www.structuremag.org/article.aspx?articleID=337)_τελευταία επισκεψη: 04-01-2014.

Charles E. Terry, M.D., and Mildred Pellens, «The opium problem*», for the Committee on drug addictions in callaboration with the Bureau of social hygiene, inc.* ,New York, 1928.

Rhodes, Kimber, Small, Fitzgerald, Kerr, Hickman, Holloway, «Public injecting and the need for safer environment interventions in the reduction of drug related harm», *Society for the Study Addiction*, 2006 (προσβάσιμο στο http://www.harm.live.radicaldesigns.org/downloads/rhodes2006.pdf).

P. Stafford, *Εγκυκλοπαίδεια των ψυχεδελικών*, Αθήνα, 1988.

Ετήσιες Αναφορές

ΟΚΑΝΑ, «Απολογισμός Έργου Διετίας 2010-2012», ΟΚΑΝΑ, Αθήνα.

Σ.Ο.Δ.Ν. (Συντονιστικό Όργανο Δίωξης Ναρκωτικών) - Ε.Μ.Π. (Εθνική Μονάδα Πληροφοριών), «Ετήσια έκθεση για τα ναρκωτικά στην Ελλάδα έτους 2010», Αθήνα, 2012 (προσβάσιμο στο http://www.hcg.gr/system/files/docs/files/sodn_emp.pd)

Τμήμα Ενημέρωσης ΚΕΘΕΑ, «Οικονομική κρίση και εξαρτήσεις», ΚΕΘΕΑ, Αθήνα, 2011.

Τμήμα Ενημέρωσης ΚΕΘΕΑ, «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ & ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ», ΚΕΘΕΑ, Αθήνα, 2012.

Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Ναρκωτικά 2008 – 2012», Αθήνα, 2008 (προσβάσιμο στο http://www.emcdda.europa.eu/).

Φεκ 74-β-2007

Διαδικτυογραφία

http://www.pasp-oikonomikou.gr/phocadownload/eurwpaiki2.pdf (Σημειώσεις Οικονομικής Ιστορίας 20ου αιώνα).

http://eperson.blog.com/files/2012/04/Ψυχότροπες-ουσίες-Κάνναβη-Μαριχουάνα-Χασίς-Κλεάνθης-Γρίβας-eBook.pdf Κ. Γρίβας, *ΨΥΧΟΤΡΟΠΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΚΑΝΝΑΒΗ ΜΑΡΙΧΟΥΑΝΑ – ΧΑΣΙΣ).*

http://www.therapynet.gr/site3/images/stories/mitos_ebook/Chapter2.pdf (Η ανατομία του προβλήματος).

http://www.niotho-asfalis.gr/na/meletes12.pdf (Νέστωρ Ε. Κουράκη, *ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*,* Αθήνα, 2006).

http://www.sansimera.gr/articles/332 (Οι πόλεμοι του οπίου).

http://www.anasyntaxi.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=514:--------26-&catid=95:-37

http://www.valentine.gr/drugs_gr.php

http://1epal-prevez.pre.sch.gr/2003/Drugs1/eidh.html (Είδη ναρκωτικών ουσιών).

http://www.kethea.gr/FAQ/tabid/72/language/elGR/Default.aspx?QuestionID=5&AFMID=524

https://www.lifo.gr/team/u653/36134 (Οι ναρκομανείς των αθηναϊκών δρόμων).

http://www.youtube.com/watch?v=xHwbqM5cHRs (Συνέντευξη Κ. Μάτσα).

http://www.ektepn.gr/images/TAKIS/EKTHESI/EKTHESI_2011_KEF_6.pdf

http://www.okana.gr/2012-01-12-13-11-25/ti-einai-o-okana

http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomothesia/yad104741_03.htm

http://www.spacesyntaxistanbul.itu.edu.tr/papers%5Clongpapers%5C053%20-%20Ziada.pdf (Hazem Ziada, *Kinesthetic foundations of spatial concepts and configurations).*

http://www.designyourownmind.net/ (Shaap, *Design your own mind*).

http://www.academia.edu/2018647/Architectural_Spaces_and_the_reformation_of_drug_addicts_by_Ermina_Stephanidou (E. Stephanidou, *Rehabilitation Center*).

http://www.worldbuildingsdirectory.com/project.cfm?id=3517(Groot Climmendaal).

http://www.kethea-paremvasi.gr/

http://www.18ano.gr/programs.html#1

http://www.quotes.net/quotations/greek%20architecture (Johanne Von Goethe).

Εικονογραφικό Υλικό

Εικ. Εξώφυλλου: http://www.edwhellas.com/2013/09/blog-post_6491.html
Εικ. 1: http://luben.tv/nihilpop/nsfw/23776/
Εικ. 2: http://www.theguardian.com/theguardian/series/zoe-williams-saturday-sketch+society/drugs
Εικ. 3: http://www.lifo.gr/team/omorfia/43200
Εικ. 4: http://www.logiastarata.gr/2013/10/blog-post_9091.html
Εικ. 5: http://www.youredm.com/2012/08/14/drugs-and-dance-music-culture-part-1-the-importance-of-ecstasy/
Εικ. 6: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cistus_creticus_RJB.jpg
Εικ. 7: http://www.sfmuseum.net/hist6/den.html
Εικ. 8: http://partleton.co.uk/Benjamin1839.htm
Εικ. 9:
http://imagehost.vendio.com/bin/viewimage.x/00000000/haats/HW1888P776.jpg?vvid=34126163&allow_mailing_list=1&allow_track_link=1&track=023b82e3f5-74b73&sp=1&vsid=1&vgp=1
Εικ. 10: http://romanticopium.wordpress.com/
Εικ. 11: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Opium_smoking_1874.jpg
Εικ. 12: http://www.youtube.com/watch?v=R67iZqN-gFQ
Εικ. 13: http://samfein.com/paintings/
Εικ. 14: http://www.lifo.gr/team/omorfia/44900
Εικ. 15: http://www.finzionimagazine.it/libri/reading-on-drugs/le-club-des-hachichins/
Εικ. 16: http://tro-ma-ktiko.blogspot.gr/2013/03/blog-post_6297.html
Εικ. 17: http://www.theroughsketch.com/2011/12/dont-do-drugs/
Εικ. 18: http://6dilly4dally.com/
Εικ. 19: http://jelter.tumblr.com/post/64501838135/a-new-drug-elefant-art-drawing-illustration
Εικ. 20: http://en.wikipedia.org/wiki/Synanon_(film)
Εικ. 21: http://www.eglimatikotita.gr/2012/01/eglimatikotita.html
Εικ. 22: http://www.pinterest.com/sweetnshameless/synanon-history-1958-to-1968/
Εικ. 23: http://www.pinterest.com/sweetnshameless/synanon-history-1958-to-1968/
Εικ. 24: http://bigoldhouses.blogspot.gr/2010_06_01_archive.html
Εικ. 25:http://www.pinterest.com/sweetnshameless/synanon-history-1958-to-1968/

Εικ. 26:http://www.lifo.gr/team/omorfia/43200

Εικ. 27: http://luben.tv/nihilpop/nsfw/23776/

Εικ. 28: Φωτογραφίες από την επίσκεψή μας στην ΙΘΑΚΗ-ΚΕΘΕΑ (Graffiti στον τοίχο)

Εικ. 29-36: http://www.dezeen.com/2011/03/25/rehabilitation-centre-groot-klimmendaal-by-architectenbureau-koen-van-velsen/

Εικ. 37-42: Φώτογραφίες από την επίσκεψή μας στην ΙΘΑΚΗ-ΚΕΘΕΑ

Εικ. 43-51: Φωτογραφίες από την επίσκεψή μας στη ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ-ΚΕΘΕΑ

Εικ. 52: Φωτογραφία από την επίσκεψή μας στη ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ-ΙΘΑΚΗ

Εικ. 53-56: Φωτογραφίες από την επίσκεψή μας στο 18 ΑΝΩ στο Ψ.Ν.Α.

Εικ. 57: http://wallpoper.com/wallpaper/drugs-lsd-402433

Εικ. 58: http://luben.tv/nihilpop/nsfw/23776/

Εικ. 58

Bryan Lewis Saunders, αυτοπροσωπογραφία υπό την επήρεια Μεφεδρόνης.